

MIKSZÁTH KÁLMÁN MUNKÁI

TAVASZI RÜGYEK

ELBESZÉLÉSEK AZ IFJUSÁGRÓL

TARTALOM

TAVASZI RÜGYEK.
A BECSÜLETES GYURI TÖRTÉNETE.
EGY FIUNAK A FELE.
HOGY LETTEM ÉN IRÓ.
AZ ÖREG DANKÓ BÁCSI.
A LUTRI.
TIZENNEGY ÉVES SZENATOR.
JOHANKA NÉNI, FRANCZKA NÉNI ÉS KERESZTAPÁM.
A FEKETE ASSZONY.
AZ UJ BÜNTETŐ CODEX.
A LEGRÚTABB LEÁNY.

TAVASZI RÜGYEK.

Egész legendakör van elterjedve Selmeczen Gábel Jánosról, arról az együgyű emberről, a ki szemben lakott a lyceum-épülettel, s valóságos kötekedési tárgyul szolgált a pajkos nebulóknak. Pedig testvéröccse volt az egyik professzornak, Gábel Istvánnak. Onnan könnyen kölcsönözhetett volna respektust, ha ugyan lett volna annak is.

No már csakugyan czudarul bántak a szegény Gábel Jánossal. A lovaira epigrammákat csináltak, a kinyitott ablakain át cserebogarakat eregettek be. Egy tarisznyára valót fogott egyszer össze Nagy Jani és beöntötte az ablakon, éppen mikor ő kegyelme vacsorált. A «Vidám» nevű lovát egy éjjel bemeszelték fehérre; a helyi nyomdában egy külön ujságot szedettek ki számára, mely tele volt a legcsodálatosabb hírekkel: Spanyolországban egy czukorbányát fedeztek fel, mely az egész világot el fogja látni. (No ez nem jó dolog - sopánkodék Gábel János uram, mert egy czukorgyár részvényei képezték a vagyonát.) Kossuth kétszázezer emberrel betört Mehádiánál. (No ez jó dolog - rikkantott fel vidáman, mert nagy forradalmár volt belsejében.) Pesten tegnap óriási földrengés volt, az egész város elsüllyedt mindenestől.

Halálsápadtan ugrott fel, mert a leánya, a kis Mariska ott járt iskolába.

- Kocsis, fogjon - hörgé. - Rögtön indulunk Pestre.

- De hiszen Pest nincs már meg, - ellenveték pajkos tanácsadói.

- Igaz, - sziszegte, - nincs már meg?

Levetkőzött, lefeküdt az ágyba, kilelte a hideg és fel sem kelt addig, míg jó emberek fel nem világosították, hogy Pest most is a maga helyén van.

Ezt így egyszerűen el nem hitte volna, mert azok közé tartozott, a kik semmi valószínűt el nem hisznek, hanem vakon esküsznek minden lehetetlenségre. Megmagyarázták hát neki az ő esze szerint, hogy csakugyan sülyedőben voltak Pesten a házak, hanem a távirda-drótok, melyek házakat, oszlopokat összetartanak, nem eresztették őket. Hiába, nagy dolog az, ha egy város meg van drótozva!

Ilyen együgyű ember volt Gábel János, a kinél a Pali bátyám lakott diák-korában. Én akkor láttam legelőször, midőn anyám látogatni ment a fivéremet s engemet is magával vitt.

Egész csodadolgokat beszéltek nekem otthon Selmecz felől. Micsoda házak vannak ott, milyen ragyogó fedelű templomok! Hát még a híres Kalvária-hegy rengeteg apró kápolnáival, hát még a két vár, a hirhedett «Klopacska!» Istenem, mennyi látnivaló! És ez csak a fele; mert a másik fele a föld alatt van. Felülről is majdnem olyan város, mint akár Pest, alulról pedig még Párisnál is különb. Mondhatom, meglepett. Minden olyan különös volt itt. Nemcsak a házak, de az emberek is. A hevérek furcsa öltözete, a két keresztbe tett kalapács a fövegeiken, az erdészek tölglevele a kabátjaik hajtókáin, mind a legnagyobb bámulással töltött el.

Anyám a vendéglőbe szállt és onnan izent Palinak, hogy itt van. Míg a staféta odajárt, ő azalatt végig heveredett a divánon, az uti fáradságát kipihenni. Nekem nem volt nyugtom, kiosontam legott az utcára, beszaladgáltam nagy mohón egy akkora darabot a hegy-völgyes, sikátoros városból, a minőt csak lehetett az eltévedés veszedelme nélkül. Mert sokat hallottam olyan szerencsétlen gyerekekről, a kik nagy városokban úgy elvesztek, hogy soha sem találhattak rá többé a szüleikre. Éles figyelemmel vizsgáltam mindent, az asszonyok undok vörös gugáját, mely a nyakukon nő az egészségtelen ivóviztől, a bányászok szokatlan alaku lámpáit,

megmosolyogtam a bőrkötényt, melyet hátul viselnek, megcsudáltam a Szittnya-hegy hatalmas csúcsát, aztán egy gyerek-csoport közé keveredtem, kik egy vaskereskedés falánál gomboztak. Nekem is voltak gombjaim, gondoltam magamban, «itt lehet valamit kezdeni» s megálltam köztük néhány perczig, de csakhamar visszafutottam a vendéglőbe.

- Anyám, anyám, - kiáltám lelkesedve, - képzeld csak, itt a kis gyerekek is németül beszélnek.

Anyám mosolygott és szeretetteljesen hátba ütött:

- Eredj, te golyhó, hát hogy beszéljenek másképen? Hiszen úgy születtek szegények.

(De előttem mégis megfoghatatlan maradt ez a dolog.)

Csakhamar megjött Pali is. Szegény kis bátyácskám egészen el volt rongyosodva. Az ujjai kinéztek a csizmájából, a nadrágja ki volt repedve a térdénél. A szép kékposztóju kabát, melynek olyan nagyon örültünk az ősszel, mikor a csolánszi «kecske» hazahozta, tele volt zsirfoltokkal és szakadásokkal.

És nemcsak a ruhája ment tönkre, a hasadások, féslek miatt, hanem a teste is. A balhalántékán egy kék folt volt, a jobbik arcán egy félkörbe hasított vörös vonal. Amaz ököl, ez meg éles köröm nyoma. Azonfelül a keze is szét volt marczangolva és az ujjai bekötözgetve.

Anyánk, a ki egész uton morgott, hogy roppant kegyetlen lesz a gyerekekhez (mert arról értesített Gábel János, hogy ha nem jön fel valaki rendbehozni az ügyeit, talán ki is csapják), egyszerre elfelejtette a kemény szavakat, átölelte Palit és sirni kezdett.

- Jaj mi lett belőled? Mivé tettek? (Megcsókolta arcán a kék foltot.) Ki ütött meg édeském? (Azután a karmolás helyét simogatta meg.) Az isten verje meg a körmét a gazembernek! (Kioldozta egyenkint ujjain a kötelékeket és megfujta sorba a sebeket, mintha a gyöngéd anyai lehellet egyszeribe meggyógyítaná.) Óh kedves Lázárkám! Hát ezt a ruhát mivé tetted te hegyi zsvány? Ni a nadrágod is el van szakadva a térdén. Ugy-e megtérdepeltettek szegénykém? Mondd meg, beszélj el szivem, ki vert meg, mindjárt kiásom a szemevilágát.

- Senki? Hát magától lett ilyen ez a ruha, meg ez az arc?

- A pajtások - dörmögte Pali.

- Ők csinálták?

- Igen mamám, a pajtások, a kiket én vertem meg.

- Ejnye akasztófára való, - pattant fel anyánk mérgesen, - hát te verted meg őket, hát te hősködsz itten? No iszen szépen vagyunk. Gyönyörű levelet irt a gazdád. Édes apád betegen fekszik otthon, úgy elbúsítottad, talán meg is hal, te leszel a gyilkosa. Én is inkább a föld alá bujtam volna szégyenletemben, azért is jöttem el, hogy otthon ne legyek, hogy ne szurkálhassanak az emberek a gúny-nyilaikkal, mert az egész környék tudja, hogy ki akarnak csapni. Hát mit csináltál? valld be! De ne is szólj, hallgass; a ki gonosz, az hazug is, egyetlen szavadat sem hiszem el, hanem majd elbeszéli Gábel bácsi. Vegyétek a kalapjaitokat, menjünk!

Gábel János éppen az ebéd-től kelt fel és jóízűen pőfékelt a debreczeni makrapipájából (mert Debreczenben a selmeczi pipa a becses, Selmeczen a debreczeni), mikor benyitottunk hozzá. Nagyfejű szőke ember volt, a nyakát bizonyos dölyfös merevséggel tartotta, a kidülesztett melle is kevély érzelmeit árulta el, csak a bizonytalan színű szemeiből nézett ki a gyámoltalanság és a jó sziv.

Nagy tisztelettel ugrott fel és a hadonászó kezeivel gyorsan sietett szétkergetni a füstöt, és a bajuszát megigazítani.

- No hála istennek - kiáltott fel - csakhogymár megjött a tekintetes asszony. Mikor tetszett megérkezni? De hát kérem alásan, hozzánk kellett volna ebédre fáradni. Ejnye, ejnye! Aha nini, ez a kisebbik! (És most hozzám lépett Gábel bácsi, megsimogatván a fejemet.) No az isten növeszsze nagyra. Izmos palántácska, tekintetes asszonyom, és meglehetősen nagy feje van, elég agyvelő lehet benne.

- Azt majd meglátjuk Gábel ur akkor, - vágott közbe anyám, - most csak a másíkról van szó, a Paliról... annak a dolgában jöttem.

- Igen, igen... mikor született ez a kisebbik?

- 1849-ben - mondá anyám.

- Tyűh, hisz akkor nagyon jó. Nyáron vagy télen?

- Télen.

- Bravó! Hisz akkor forradalmi gyerek.

- Nem ér az kedves Gábel ur semmit.

- Nem ér? Hát nem méltóztatik tudni, hogy én rebellis vagyok. Nagy rebellis. Kevés hía, hogy nem voltam elcsukva a forradalom után. Kerestek is, becsüíetemre mondom kerestek, egy krumpliföldön voltam elbujva. De aztán abba hagyták a keresést a gazemberek és így maradtam szabadon. Egy uncia vér nem sok, de annyi sincs bennem, a mi ne volna forradalmi. Valahányszor az ujjamat megvágom, mindig egy-egy csata folyik el a véremben. Már én olyan vagyok, kérem alásan. És az a szokásom, hogy csak forradalmi gyerekeket veszek fel egész kosztba, de azokat azon az áron, a mit az alumneumban fizetnének. Most is van négy ilyen, a kiket ugyszólván ingyen tartok. Jutka fiam (ez a szolgálóhoz volt intézve), küldd be csak a legkisebb diákokat, a «gyűjteményt».

Egy percz mulva belépett három bolyhos diák, kicsattanó pufók piros arczczal, vidoran, barna szemeik kíváncsian szegződtek ránk és bizonyos tisztelettel Palira. Ugy nézett ki a három gyerek, mintha testvérek volnának.

- Énekeljétek el a Szózatot! rendelé Gábel bácsi, mialatt a büszkeség bizonyos vegyüílékével járatta végig rajtok a tekintetét.

A fiuk rágyújtottak a «Hazádnak rendületlenül» dallamára, mely akkor olyan népszerű volt, mint most egy operettevalczer, arczuk még kerekébbé lett, a szájuk a fülüíkig szaladt, a szemöldökeik a homlokukra hurczolkodtak fel, olyan lelkesedéssel fújták.

- Nagyon jól van. Most már énekeljétek el az én nótámat.

- Ugyan ne kínozza őket, kedves Gábel ur - szólt anyám türelmetlenkedve. - Ugy is látom, hogy kedves hangjuk van.

- Nem, nem, a nótámat követelem. Nálam rend van. Már én ilyen vagyok, kérem alásan.

A gyerekek összemosolyogtak s aztán elkezdtek szomorú monoton hangon dalolni:

Müller Gyula Nagy naptára,
Szerkesztette Friebajsz István,
Ezer nyolczszáz ötvennégyben.
Emich Gusztáv betüível.

Anyám meg nem állhatta, hogy el ne nevesse magát.

- Különös nótája van Gábel ur.

De Gábel ur nem felelt; könnyei előtörték az elérzékenyüléstől, nem birt szavakat találni egy darabig.

- Különös nóta, - szólt aztán, - a keszkenőjével törölgetve szemeit, - különös bizony, mert temetési dal ez tekintetes asszonyom: akkor énekeltük mi ezt, mikor a «szózatot» nem volt szabad. A szózat helyett énekeltük, mikor a haza a koporsóban feküdt. Sirtunk, lelkesedtünk rajta, pedig csak egy naptárczím volt az egész. Most is összeszorul a szívem...

- Jól van, kedves Gábel ur, de talán áttérhetnénk az én dolgomra.

- Óh nem, nem, még egy produkciót akarok, még egy húrt akarok megpendíteni a tekintetes asszonyban. Legyen elkészülve, hogy a legrendkívülibbet fogja hallani. (Kevélyen a mellére ütött.) Ilyet csak Gábel János birt összehozni.

Anyám bámészkodó várakozással függeszté rá szelid kék szemeit.

- Gyertek idebb fiuk, - biztatta a gyerekeket Gábel ur - egyenkint közelegjetelek s mondjátok meg a neveteket és hogy hol születtetek.

Az egyik fiu bátran előlépett:

- Én Szabó László vagyok.

- Hol születnél? kérde Gábel ur.

- Londonban - válaszolta a gyerek.

- Nagyon jól van. No most te másik. Hogy hívnak?

- Daróczy Mihálynak.

- Hol születnél?

- Párisban.

Gábel ur fürkésző szemeket vetett anyámra, hogy az vajjon csodálkozik-e már s azután előszólitá a harmadik csemetét:

- Mi a neved?

- Katányi György.

- És te hol születnél?

- San-Franciskóban.

- Elég! - kiáltá Gábel ur pathosszal. - Elmehettek! Ha egy irott betű se lenne, asszonyom arról, a mi történt, ennek a három magyar gyereknek a születési helyéről ki lehetne találni, hogy itt valami nagy dolognak kellett történnie. A forradalom nem szünt meg asszonyom, hanem csak folytatódik a matrikulában és mindenütt. Csak meg kell tudni, látni, éber szemmel. Szám-üzöttek gyermekei ezek. Ilyen kollekció nincs több, arról jól állok!

- Mindenesetre érdekes, de most térjünk át végre a Pali dolgára, mert azért jöttem az ön sürgős levele következtében.

- Óh igen, - válaszolta Gábel úr a kecskeszakállát simogatva. - Az egy egészen közönséges eset. Palit kicsapják.

Mintha a mennykő ütött volna le ebben a szóban.

- Hát mit tett? - kérde anyánk türelmetlenül.

- Inkább azt kellene kérdeznünk, kérem alásan, mit nem tett, ront, bont a mit ér, üt-vág, a hova ér. Az utcánkbeli lakosok ablakait összetörte. Mindjárt itt lesz az üveges a kontókkal, vagy tán itt is van már valahol az udvaron. A kereskedők firmatábláit éjjelente leszedi és kicseréli, a csizmadia-czéget kiakasztja a szürszabónál és viceversa. Konfuziókat csinál a mester-emberek közt. Bubla István lakatos komám egy reggel arra ébred, hogy ő Mladenecz Márton, a cserepes. Este drótot huz végig az utcán, a járókelők potyognak, mint a vadkörte. Az egész város trémában van végette, könyörgöm alásan. Itt a szentháromság átellenében dohányt árul egy vak öreg asszony a kapu alatt. Pali öreg pléheket vagdal ki kerekre és azokon veszi a dohányt. A szegény anyóka azt hiszi, ezüst hatosok. Egy egész szakajtóra való gyült már fel. Azt is be fog kellene most váltani a tekintetes asszonynak. És tetszik-e tudni, kérem, hogy ez az utóbbi dolog már nem pusztá vásottság, az már bűntény?

- Jól van, jól, kedves Gábel ur, - vágott vissza a mama, - a gyerek csak azt teszi, a mit a császár.

- Igaz, igaz, ez még nem hozná bajba, hanem azt cselekedte a minap, hogy a leczke-órától megszabaduljon, melyen felelnie kellett volna, névtelen levelet irt a bátyámnak, a professzornak, melyben figyelmezteti, hogy a lakására másnap délután három és négy óra közt rablók törnek. A szegény professzor-bátyám bérelt emberekkel otthon strázsált és rettenetes ijedelmeket állott ki. A leczke-órát természetesen nem tartotta meg.

- Ugy kell neki. Minek hagyta magát bolonddá tenni?

- Hiszen, ha csak ez volna, könyörgöm. Ezért még nem ülne össze a sedes. De ez a főbenjáró, hogy a bátyámnak, a ki a természetrajz professzora, a tudományos reputációját tette tönkre a pernahájder. Egy gombát gyurt kenyérbélből, - de hogy az ördögbe jut eszébe az ilyen! Föltette az almáriom tetejére a míg megszárad és a penész belepi. Akkor aztán odaadta bátyámnak, hogy találta a Szittnya hegyén. A bátyám kapott rajta, mert teljes életében ős gombakövéletekre les, egy tudományos értekezést irt róla, mint valami csodaleletről, kinyomatta a saját költségén és akkor sült ki, hogy az egész ez a paniperda gyurta. Beláthatja a tekintetes asszony, hogy a bátyámnak satiszfakció kell.

Kedves anyánk jóságos arczán még mosoly is tündökölt ezekre a vádakra. Pali daczosan fordította el fejét s színlelt közömbösséggel jártatta szemeit a szomszédház fedelén, a hol két tarka tavaszi macska sétálgatott begyesen és nyújtózkodott közbe unottan, én pedig irigykedve hallgattam a kalandjait. Nem adtam volna sokért, ha ezt a sok turpisságot én követtem volna el. Mert nagyon szépnek látszik az a gyermekszobák ablakából.

- Nos, ha így van, hát csak adjanak satiszfakciót a professzor urnak, a miért gombának nézi a kenyér bélét.

- Meg is kapja kétségkívül.

- Legfőlebb fölszedem a gyereket és hazaviszem. Megél az otthon is.

- Hüüm - felelte Gábel ur mosolylyal, - még az is kérdés, hogy haza lehet-e majd vinni?

- Mit akar ezzel mondani? - kérde anyám szorongva.

- Tessék a gyerekeket kiküldeni, - szólt halkan, - négyszem közti dolog az!

Anyám felénk fordult.

- Menjetek fiuk, nézzetek szét egy kicsit a fogadóban, hogy a kocsis elrakta-e a lószerszámot és megetette-e a lovakat?

Ott künn ezer érdekes látnivaló kínálkozott. Éppen utolsó farsang volt s ilyenkor Selmeczen megelevenednek az ős német szokások. Maskarák jártak az utczákon komoly méltósággal. A bányász- és erdész-tanulók is most veszekesznek meg. Egy napra felfordul a világrend. Az «arany lámpához» címzett kávéház csak úgy zeng eleven zsibongásuktól. Az egész esztendőn át szolgálja volt az első éves, a «fuchs», a negyedévesnek, a «veterán»-nak, tetszés szerint töltötte ezen a rossz kedvét. Ma egy napra megfordítva van. A «fuchs» az ur s a «veterán» a szolga. De vissza is fizeti ilyenkor széles jó kedvében, a mit egész esztendőn át szenvedett. Csihi-puhi! ütik a fuchsok a veteránokat s a künn ácsorgó csöcselék hahotája közt összeverve, összeszakgatott ruhában lökdösik ki őket a kávéházból.

Egymást váltogatták a tarka képek. Egy Náczkó (minden bennszülött selmeczit Náczkónak hívnak) víg kurjongatással, dülöngve megy az utcán, böfög, közbe csuklik s rekedtes hangon fel-felkiált:

- Félre az utból, mert halálfia, a kit a botommal elérek!

- Ez ugyan sokat vett be a jóból - mondom Palinak.

- Eszeágában sem volt. Nem ivott az egy csöpp italt sem. Csak játsza a részeget, mert az itt a divat s a Náczkónak tekintélyt szerez társai és a leányok előtt.

Szegény Náczkók, valóban szánalmas alakok! A rossz kigőzölgés és a bányaelet miatt betegesek, véznák és halaványok. Már úgy születtek. - A Náczkó három évig szopik, hat éves korában pipázik és hét éves korában megindul járni, tizenhat éves korában megházasodik és új Náczkókat nemz, huszonnyolcz éves korában meghal végelgyengülésben és a kalapácsát, kötényét és lámpáját ráhagyja Náczkóira. Az arany nyomorékokká teszi az embereket. Selmeczen könnyebb száz mázsa aranyat találni, mint egy ujonczot - a ki a katona-mértéket megüsse.

Különben egyike a legérdekesebb városoknak a világon, kivált ilyenkor télen. A hó finom apró pelyhekben pilinkél, az utak és gyalog-átjárók csuszósak a reggeli fagy miatt. A hegyeken és a hegyoldalakban fekvő házakból lehetetlen lejönni másképp a völgykatlanban fekvő piacra, mint ha az elszánt lélek, legyen az hölgy vagy férfi, egy szalmazsupra ül, keresztet vet magára s azon leereszkedik isten nevében. Biz ez egy kicsit veszedelmes sikló. Fölfelé azonban teljes lehetetlen feljutni, úgy hogy a csúszós jégkérges napokon ős nomád szabadság uralkodik a hegyi házakban. A törvény keze oda nem ér, ha valami megidézési terminus van, az semmis, ha valaki meghal, azt el nem temetik.

Valaha népes, élénk város volt. Hej, mikor még a szép feslett Rösel Borbála ott tánczolt, dobzódott az új vár fényes termeiben, akkor még sok arany volt alul, sok ember volt felül. De az arannyal az ember is megfogott, az ódon középkori házak, a melyeknek a homlokzata három emeletes, a háta pedig nyomoruságosan odalapul, a fedelével a hegyoldalhoz, néptelenek. (Némelyiknek a hosszú sor termeit átjárónak használja a lakosság.) A lakosság is végkép elszegényedett. Szerencse, hogy bigott katolikusok. Csakis ezzel a vallással élhetnek ők meg - mert sok a böjt benne.

Mig odakünn csavarogtunk, Pali a kamaraépület mellett összetűzött egy csizmadia-inassal és elnászpángolta hatalmasan, az inas orditozva futott végig a «golya-utcán», a mivel föllármázta az asztalos- és pékinasokat, a diákság hatalmas ellenségeit. Menten gyülekezni kezdének. Az elpáholt inas megszűnt bögni és visszafordult.

- Hajrá, agyon kell őket ütni!

A «medve-utca» szögletén Czirbusz, az óriás lakatoslegény csatlakozott az inasokhoz és élükre állt.

- Be kell őket keríteni, - mondá - diákhúst eszünk ma gyerekek!

Azután szétoztá a csapatot.

- Az egyik rész fusson utánuk a gólya-utczán, a másik rész rohanjon végig a kálvária-sikátoron, hogy onnan eleibök kerüljön. Szorítsátok fiuk! Én magam pedig ezzel a fustélylyal a «perecz-utczán» futok le, hogy arra felé zárjam el a menekülésüket.

Menthetetlenül körül voltunk véve. Lihegve futottunk, a frissen esett hó szinte porzott alattunk.

- Mi lesz most? - kérdém Palitól.

- Agyonütnek bennünket. Rajtunk már csak valami csoda segíthet, vagy az, ha egy csomó diákkal találkozunk. Mert akkor fölveszem a háborut az inasokkal.

Már szinte hallani lehetett az üldözők lármáját.

Az elhagyott utczán kevesen jártak. Egy-két öreg asszony koczogott a fapapucsáival az átkozott rossz kövezeten. Diáknak hire-nyoma se volt, hanem a mint egy nagy sárga házhoz értünk, mely kidudorodott homlokzatával elzárta a végtelen hosszú, de görbe gólya-utczából egy nagy darabon a kilátást, bájos gyermek-leány jött velünk szembe, kecsesen tartva feje fölött az esernyőt.

Én már ki voltam merülve, lélekzetem fogyott, lábaim roskadoztak, de Pali, ki gyakran hátranézett és biztatott, még jól bírta a két lábát s olyan erővel rohant, hogy majd fellökte a leánykát.

- Pali, Pali maga az? szólítá meg a leány.

Erre a hangra megállt Pali és csodálkozva hebegte:

- Nini Mariska! Hol veszi itt magát!

- A nénikéhez megyek. Magának megint valami baja van Pali. Miért szalad? Egészen ki van vörösödve.

- Semmi, semmi - szólt szemlesütve Pali - talán csak elpirultam, mert magát látom.

- Menjen, gonosz! Óh beh csúf, mikor így beszél.

Ekkorra én is oda értem és elbámultam, hogy Palit beszélgetésben találok egy leánynyal. Szép barnaszemű teremtes volt, hosszú gesztenyeszin hajjal, melybe piros pántlika volt fonva. Karcsu természetéhez csodaszépen illett egy kis prémes bunda.

- Fussunk, fussunk! - kiáltám - mindjárt itt lesznek.

- Kik? - kérde a leányka ijedten.

- Üldöznek bennünket...

- Akkor fussanak, az istenért.

- Hasztalan! - szólt Pali csodálatos közömbösséggel. - Az utca felső végénél is üldözőkkel jövünk szembe. Jobb, ha itt csevegünk még egy-két perczig.

- Szent isten, mit csináljunk? - tünődék a leány elhalványodva.

- Semmit. Bánom is én. Csak a kis öcsémet sajnálom. Szegény mama kétségbe lesz esve.

- Micsoda, ez a ucska a maga öcsce?

Végig nézett rajtam, aztán mintha egy anya lenne (pedig egyforma koru volt velem) szépen pártfogólag megsimogatta a fejemet.

- No ne féljen, ne féljen. Magának nem lesz semmi baja. Jőjjön ide a kapu alá.

Gépiesen követtem. Az ijedelem nem válogatós.

- Szerencsére egy tarka alsószoknya van rajtam - szólt kedves egyszerű hangján. - Vegye föl hamar.

Benyult a bundácskája alá s a cipőjénél pepecselt valamit, majd megrázta a ruhácskáját, mire egy kék takaros alsószoknya ereszkedett alá.

- Huzza fel hamar! - biztatott meg parancsoló arczczal. - Itt van a kendőm is. Adja ide azt a buksi fejét, hadd kössem be. Így ni! (Még egy barackot is adott rá tetejébe kedves mosollyal.) Most már elmenekülhet, az ördög sem ösmeri meg.

Hagytam magammal cselekedni mindent, volt valami ellenállhatatlan varázs a leánykában, de meg a helyzet sem engedte, hogy ellenkezzem vele.

- Hahaha, - kaczagott fel édesdeden, mintha ezer csengetyű csilingelne, - valóságos kis Anca. No, most már upre pupos, mehet, a merre akar, nem ösmerik meg az üldözőik. Hanem a Paliért aggódom. Mi lesz azzal szegénykével? (S egész testében megremegett.)

Mindez egy percz műve volt, a mint kiléptünk az utcára, eszembe jutott megkérdezni:

- Hová vigyem el aztán a kendőt és a szoknyát?

- Ejnye csacsi, hát maga azt se tudja, ki vagyok én? Én a Gábel Mariska vagyok, a hol a Pali lakik.

Pali ott künn várt bennünket! Rám nézett, elmosolyodék: «Glück auf», - kiáltá vidáman - «csak hogy a te bőröd már asszekurálva van, te most már sétálhatsz hazafelé, mint egy kano-nok. Hanem én kotródom. Pá pá Mariska! Ha agyonütnek, magának testálom a növénygyűjteményemet.»

S ezzel megeresztette az apostolok lovait. Hop, hop! Még ugrott is néha egyet, mint a kecskebak. Olyan vére volt, hogy mulattatta a veszedelem.

Pedig csakugyan veszedelem volt, mert az inasok rég fenik rá a fogaikat. Aztán sem a hátuljövők, sem az előljövők nem lehetnek nagyon messze. Már hallatszanak is messziről zürzavaros kiáltások. Jó szerencse, hogy e pillanatban egy nagy izmos kofa lépett ki egy alacsony földszinti házból, roppant kosarat emelve hátán.

Pali megpillantotta, hogy a kosár üres, egyszerre lerogyott a kövezetre roppant jajveszékléssel és sirással.

- Mi bajod édes fiam? - kérde a jószívű asszony.

- Jaj, jaj anyó, kitörtem a lábamat, végem van.

- Ne sirj no fiam, majd mindjárt bekötözöm.

- Nem, nem, ne nyuljon hozzá, jaj, jaj nagyon fáj... hanem vegyen fel anyókám a kosárba és vigyen haza; otthon tudom, megfizeti édes anyám a fáradságát.

- Merre lakol gyermekecském?

- A szentháromság mellett, nénike.

A becsületes anyóka lekapcsolta a kosarát, beletette Palit, aztán megint fölemelte a hátára roppant erőlködéssel és szuszogással. (Ejnye, de nehéz vagy, édes fiam!)

A nagy kosár egészen elnyelte terhét, ropogott, csikorgott alatta, a kofaasszony kétszer-háromszor felfohászkodék: - «Gazdag az édes anyád fiacskám? Mert bizony egy forint sem lesz sok. Olyan kolbászok támadnak a vállamon, hogy két hétig sem hordhatok kosarat.»

Pali, ki szerényen kuporodott meg bent, gyöngéden hátba lökte a kosár bordáin keresztül a kofát.

- Ne beszélgessen, nénike, mert lépteket hallok; szégyelném magamat, ha valami ismerősök rajta kapnának, hogy én ülök itt.

Érezte a szagot, hallotta a lábdobogásokat, a mint elcsörtettek mellette a hátulról jövő üldözők s azt is megneszelte, hogy nem messze a veres torony tájékán összejöttek az előlről rohanókkal. Képzelem, mekkora szemeket meresztettek egymásra.

Hát a diákok hová lettek?

- Csak nem nyelte el őket a föld? - kiáltá az egyik.

- Soha ennél csodálatosabb esetet!... - szólt egy másik.

- Bebújtak valahol a kapu alá.

- Az nem lehet, minden kapualjat megnéztünk.

Káromkodtak és tanakodtak. Pali nagy élvezettel hallgatta a kosárból addig is, míg szemközt tartott a sopánkodás, alig várta azonban, hogy a háta mögött legyenek.

Az inasok gyanutlanul engedték átmenni a kofaasszonyt. A hátul czammogó leányka - már mint én, sem tűntem fel nekik, mindössze az egyik szurtos kölyök nyújtott rám nyelvet.

Hanem a mint aztán túl volt Pali egy pár lépésnyire az ellenségtől, egyszerre hopp - kiugrott a kofa kosarából.

- Hahó! hahó! - kiáltá. - Alázszolgája.

Füget és számfületeket mutatott nekik, s ezzel rohant lefelé a dombon, a hogy a két lába birta.

- Utána! - ordított a bőrkötős had.

A kofa, ki először nagyot bámult, hogy bir az a törött lábával ficzkándozni, rettentő átkozódásokban tört ki.

Pedig még hátra volt a fekete leves.

Mert az inasok látván, hogy most már hiába kergetnék a gyors lábu Palit, visszafordultak és neki estek a kofának, a miért a diákot kicsempészte a kelepczéből.

Elverték, meghajigálták, a kosarát lerántották és összetörték... Így jár a jószívűség ezen a gonosz világon.

Mi aztán szerencsésen haza érkeztünk. Azalatt Gábel úr elbeszélte anyáknak azt a négy-szemközti dolgot.

- Félttem vele előhozakodni, - kezdé kedvetlen hangon, - mert nagyon elszomorítom magamat is, a tekintetes asszonyt is. De hiába, nem lehet a véka alatt tartani. Az imént mutattam a gyűjteményemet. Tetszik-e tudni, hogy ebből a gyűjteményemből a legszebb darab hiányzik? Eltűnt. Egy diák, a ki Madridban született, Török Gyuri nevezetű (Gábel bácsi szemei könnyel teltek meg), áldott jó ucska volt és okos, olyan verseket irt az kérem, hogy Horatius se

abban a korban. Mintegy tíz nap előtt vakációjuk volt a fiuknak, nekem meg a születésem napja, ők egy albummal ajándékoztak meg, melybe mindnyájan levetették magukat, én meg egy kis bort adtam nekik, igyanak az egészségemre, pedig nem szokásom. Nem vagyok barátja a bornak. Elhibázta az öreg Noé, mert az első szőlőtőkét, mielőtt elültette volna, megáztatá egy oroszlán, egy majom, egy disznó és egy bárány vérében. Azért aztán vagy oroszlánná, vagy majommá, vagy éppen báránkává, esetleg disznóvá válhat tőle az ember. Én rendesen oroszlánná leszek.

- Térjünk talán a dologra, Gábel ur.

- Hát jól van, egy kis «beneficiumot» csaptam a gyerekeknek: ittak, mulattak. Gyuri azt mondta, kirándulást tesz ma a hegyekbe, hogy a szél kifújja fejéből a gőzt; vette kampós botját, a tarisznyáját, elment - és sohasem tért többé vissza. Minden jel odamutat, hogy megölte valaki.

- Szent Isten!

- Eleinte föl sem vettem. Természetesen a többi diákok is csavargással töltötték a délutánt, este hazajöttek, természetesen sárosan, czafatosan, mint rendesen, csak Gyuri nem jött. Kértem a többiektől, ha nem látták-e valahol? Nem. No semmi, bizonyosan valamelyik pajtásánál hál. - De Gyuri másnap se jött. Most már megijedtem s legott bejelentém a tanároknak és a hatóságnál.

Az eltűnt diáknak hirtelen ment a városban, persze, mert ki is dobolták. Egy hevér-asszony jelentkezett, hogy ő látta a Gyurit künn a hegyek közt a Korpona felé vezető úton egy pajtásával, de ő bizony meg se nézte jól, nem tudja leírni a kinézését, hanem azt mondja (különös történet ez, tekintetes asszonyom), hogy az én lányom adhatna fölvilágosítást a «másikról», mert Mariska éppen azon az úton jött haza egy szekéren Korponáról, a hol a nagyanyjánál töltött egy hetet, tehát látnia kellett a diákokat.

- Tovább, tovább! - sürgeté a mama, gonosz sejtelmektől elborúlt arczczal.

- A hatóság nyomban embereket küldött Gyurit nyomozni, de nem találták meg, a mi nem is könnyű dolog, mert annyi ott a hófuvás, hegyszakadék, hogy ha egy ilyenbe találta Pali belökní...

- Pali? Az én fiam? - kiálta anyánk szívszakgató hangon és zokogva rogyott a divánra. Majd fölemelte fejét és felugrott. - Nem igaz, nem igaz! Hazugság, rágalom! Az én fiam nem tett ilyet. Én ösmerem, én hordtam a szívem alatt.

- No no no, - csillapítá Gábel ur, - elszóltam magamat. Bocsánatot kérek, én csak a gyanut jeleztem. A gyanu még semmi, még az nem úgy van. De hát az ember azért nyitja ki a száját, hogy őszintén elmondja a dolgokat, úgy a mint vannak, vagy a minőknek látszanak.

- Mindent meg akarok tudni, - sóhajta anyám, egész testében remegve, - mindent, mindent.

- Ott hagytam el, hogy a hatóság nem talált semmi nyomot, csak egy cserép-pipát, melyet a nebulóim a Gyuriénak ösmertek fel. Tehát csakugyan ott járt Gyuri és most már csak az a kérdés maradt fenn, ki volt a másik diák? És ha eddig olyanról volt szó, a mi a tekintetes asszonyt keserítette el, mint anyát, most már olyanról lesz szó, a mi engemet keserít el, mint apát. De azért nem hallgatom el semmit, mert ez nem tréfa dolog.

- Köszönöm, Gábel ur.

- A Mariska lányomat, a ki valóban Korponáról jött azon a délután, kivallatám, de ő makacsul tagadta, hogy látta volna a két diákot. Szurina András, a főkapitány azonban, a ki - mellel

legyen mondva - keresztapja a Mariskának és igen furfangos, okos ember, meg nem elégedett ezzel, eljött egy este s szép tapintatosan kérdőre vette leányomat. Az a mellett maradt állhata-
tosan, hogy senkit sem látott. Hát most már vége, ott vagyunk, a hol voltunk; de Szurina
András, nem hiába keresztkomám, az az ember, a ki az almafa virágjából is ki tudja nyom-
kodni a cseresznyeszemet, ott vacsorált nálunk, szétnézett a butorok és csecsebecsék közt,
mignem keze ügyébe akadt az album a diákok arczképeivel. Nosza nyomban jegyzékbe vette a
benne levő képeket. Az első lapon van Szabó Laczi, a másodikon Daróczy Misi, a harmadikon
Török Gyuri, és így tovább mind a huszonhárom diákomat. Hogy mire való lesz, el sem
képzelhettem, de feldiktáltam készséggel. Mit gondol a tekintetes asszony, mi sül ki ebből?

- Nem is képzelem.

- Az sült ki, hogy másnap a Szurina komám leánykája, a kinek meg én vagyok a keresztapja,
meghitta a Mariskámat uzsonnára. Szurina uram is otthon volt. Egyszer csak, a mint ott
fecsegnék, beállit Szurinához a hevér-asszony, a ki már be volt tanitva, mit mondjon. Szurina
ott a lányok előtt kérdezi ki az esetet és hozzáteszi: «Megösmerné-e kend azt a másik diákot,
ha látná?» - «Igen is, megösmerném, - mondá a hevérnő.» - «De ugy gondolja meg kend
szegény asszony, hogy ezzel a vesztőhelyre juttatja azt, a kire az ujjával rámutat.» - «Hadd
lakoljon a bűnös, tekintetes főkapitány ur.» - A főkapitány gondolkozva járkált egy darabig a
szobában, azután így szólt a lányomhoz: «Ejnye, Mariska, egy jó gondolatom támadt. Apád
emlitted, hogy egy albumot kapott születésnapjára a diákjaitok arczképeivel, ugyan kérlek
fiacskám, ne restelj haza szaladni érte, hadd mutassa meg ez a derék asszony, ki a bűnös.» A
lányka megrezzent (legalább a koma azt mondja), de aztán szó nélkül haza ment az albumért s
halott-halovány volt, a mikor elhozta. A főkapitány hirtelen átfutotta a lapokat s legott észre-
vette, hogy egy diák innen is «eltűnt.» Hopp, megvan, a kit keresünk. Megnézte a jegyzéket s
kitűnt, hogy ez a Pali gyerek. Az a béka kicsempészte. Meg akarta menteni s éppen ezzel vitte
be a hinárba.

Édes anyánk szemei megüvegesedtek, ajkai szederjes szint vettek fel, majd szakgatott jaj-
kiáltásokban tört ki; «a szivgörcs!» hörgé.

- Hamar a morphium-csöppeket, - futott ki lihegve Gábel ur a szakácsnéhoz.

Összerohantak a cselédek, kifűzték és lefektették, mire mi odaértünk, bágyadtan, halaványan
feküdt a Pali ágyában. Én még künn az utcán vettem le a kendőt a fejemről, hámoztam ki
magamat a szoknyából és a hónom alatt vittem be. Jó szerencse, mert az új kaland rossz
hatással lett volna most. Így is keserves fuldokló sirásra fakadt, a mint megpillantá Palit.
Gábel ur legott figyelmeztette, menjen ki. «Megölöd anyádat, ha itt maradsz.»

Egy óra múlva azonban jobban lett és Palit kívánta.

- Félek, - vélte Gábel úr, - kártékony lészen a jelenléte.

- Nem, nem, ki akarom vallatni.

Ünnepélyes, idegbántó csend támadt, mikor Pali belépett. Gábel ur félénken huzódott a kályha
mögé. Én nem tudtam miről van szó, de éreztem, hogy az valami rettenetes dolog lehet.

- Jer közelebb! - suttogá az az örökké szelid hang, melynek édes zenéje még most, sok-sok év
múlva is a fülemben cseng.

Pali megriadva, bizonytalan léptekkel támolgott az ágyhoz. Anyánk félkönyökére emelke-
dett.

- Irtózatoss gyanu alatt vagy, - kezdé, - nagy bűnnel vádolnak, melyet nem akarok megnevezni.

- Mamám! Mamám!

- Egy szót se felelj, mert egy szót sem kérdek, hanem emeld fel a fejedet és «nézz a szemembe!»

Pali fölemelte a szemeit. A szép fehérszegélyes kék karikák őszintén, bizalommal tapadtak az anyai arcra. Az anya tudott azokban olvasni.

- Elég, - szólt láthatólag megkönnyebbülve. - Fölkelek. Kitisztázlak. Mikor lesz az a sedes?

- Holnap, - felelte Gábel ur.

Valóban másnap összeült a sedes. Szigorú arczczal gyülekeztek fel a professzor urak a kis auditoriumba, a hol a zöld posztóval bevont nagy asztal állott. Az asztalon ott volt a rettegett «fekete könyv», melybe az ítéleteket írják be és a lélekharang, a kis csöngettyű, mely a pedellusnak szól, a ki az ítéleteket végrehajtja.

Az iskolának nincsenek valami különös kiváltságai, de az éber protestáns szellem mégis kiszorított hosszú időken át bizonyos usust, a hatóság külön statusnak tekinti a lyceumot és nem igen üti be az orrát mindenbe. Szurina uram ezuttal is fölment a direktor urhoz és jelentést tett az általa felállított album-csapda sajátos eredményéről, mondván:

- Végezzenek előbb a gyerekek a tekintetes urak. Az nekünk nem árt. Mi, polgári hatóság, várhatunk. Van rá időnk. Elég fiatal a gonosztevő.

Délután egy órára volt kitűzve a sedes, a mikor a nagy iskola-épület néptelen. Kisértetiesen kongnak a léptek a hosszú folyosókon. Vankovics Mátyás, a pedellus, ott járt fel s alá, vészjóslón csörgetve a karczer-kulcsokat. A szél gúnyosan kaczagva süvített be az ablakokon s szilajon lógatta ott künn a tornászó köteleket és hintákat.

Mi anyámmal, miután Palit egy-egy csókkal leeresztettük az auditoriumba, szivdobogva huzódtunk meg egy fülkében, onnan lestük a jámbor Vankovicsot (ki úgy tűnt fel nekem, mint a hóhér, csak éppen a skarlát-piros köppeney hiányzott róla) és az érkező tanárokat. Legelőbb jött a direktor, Guzmiczky és Csacsatka professzor urakkal. Azután Koós Gábor professzor ur érkezett meg nagy bozontos szőrű kuttyájával, melyet kinn hagyott az ambituson, míg maga eltűnt a nagy sárga ajtóban, mely mögött a mi Palink fölött ülnek a törvényt. Majd előcsoszogott nagy köhögve Kapler, a mathezis professzora, a ki azt szokta mondogatni a diákoknak: «Minden tudomány csak a sirig tart fiúk... latin nyelv, magyar nyelv csak a sirig való... mert ki tudja milyen nyelven beszélnek oda át az angyalok; de a kétszer kettő, édes gyermekeim, még a siron tul is csak négy lehet.» Kevés vártatva erős «kip-kop» hangzott a lépcsőkön. Két famankóján érkezett Suhajda, a Petőfi-poezis professzora. Kiaszott, sovány madárképű emberke, sötétkék Goethe-kabátban. Minden harmadik lépcsőn megáll és szippant egyet a burnót-szelenczéből. Nyomában lépkedett, vattával bedugott fülekkel, aranyfoglalatu pápaszemmel Kecskéssy tanár ur, a történelem magyarázója, a ki egy napon azzal lépett be a klasszisba, a hol Austria térképe lógott a falon: «No fiuk, ez a mappa is összezsugorodott egy kicsit.» Vette a vastag kék czeruzát, keresztbe törülte vele Lombard-Velenczét és örvendezve mondá: «Ez sem a miénk már.» (A napfény besütött az ablakon s nevetve tánczolt a megkrikszkrákszoszott országrészen.)

Mind együtt voltak már az ítélő urak, csak még Gábel ur hiányzott, a mi Gábelünk bátyja, a természettudományok professzora.

Lihegve jött, sebesen aprózva lépteit kurta, husos lábszáraival, mint olyan ember, a ki siet, de a küszöbnél ijedten állott meg.

A Koós Gábor tanár ur fehér bundás kutyája keresztbe feküdt az auditorium küszöbén. Egy fenevad, a ki rávicsoritja a fogait.

- No Tisza, mi ez? - fenyegeté meg Gábel ur fenhéjazó hangon. - Mars innen! Takarodj kutya!
- S megpiszkálta a csontfogantyus botjával, a mire a Tisza dühösen mordult fel, de eszeágában sem volt elmozdulni.

Gábel ur hátrált vagy két lépést s könyörgésre fogta a dolgot.

- Kedves Tisza, ne okoskodjon. (Már nem merte tegezni.) Ereszszen be kérem. No-no-no, kedves Tisza, ne izéljen. Lássá, be kell mennem.

Az alázatos modor nem segített, gyámoltalanul állt ott egy darabig, mint egy fél éves gyermek, aztán elindult Vankovicsot keresni, nagy kiáltozással verve fel a folyosó csendjét.

- Hej, Vankovics! Vankovics! Hol van ön, gaz kópé? Jöjjön, jöjjön! A Tisza nem akar beereszteni a sedesre. Jöjjön, kergesse el innen.

(A pedellus épen akkor szaladt le egy perczre egyet huzni a pálinkás butykosából, mely a földszinten, a könyvtárszoba kályhájában volt eldugva.)

Addig nyargalt föl s alá tombolva mérgében és félelmében Gábel ur, hogy végre ránk akadt.

- No mi ez? ki ez? Illetőleg pluralisban szólva: kik önök?

- Én a fiamat várom itt, - szólt anyám.

- Ugy? Hm... És?

De szigoruan összevont szemöldöke egyszerre elsimult, a mint látta, hogy odaszaladok a kutyához és egy rugással elkergetem onnan.

- Bravo, bravissimo, kis fiu... Belőled generális lesz. Hogy hívnak vakmerő gyermek?

Mondtam, hogy a Pali testvére vagyok.

- Abból a gyilkos vérből! Persze, persze. Értem már. Ti semmitől se félték, imposztorok.

Valami nevetésféle nyöszörgést hallatott és kinyitván az ajtót, begurult rajta.

Egyedül maradtunk ketten. Édes anyám roppant izgatottságban volt, egész teste reszketett s tanácstalanul tördelte a kezeit. «Jaj istenem, mi lesz ebből, mi lesz?» A milyen bátor volt, mikor idejöttünk, éppen oly csüggedt lett egyszerre, és nőttön-nőtt a kétségbeesése. «Becsukják, pandurok fogják vinni szuronyok közt, penészes tömlöczben fog rothadni, az én fiam... Belehalok, megőrülök.» Kezét a fejemre tette s végtelen szomorúsággal mondá: «Ne légy pajkos soha!» Majd előtörtek a könnyei s görcsösen a szívéhez szoritott: «Látod, látod, mi lett belőlünk.»

Azt hittem, a szívem hasad meg. Szinte megőrültem, mikor Vankovics megint eljött a kulcsokkal. «Ez a pedellus! - figyelmeztettem anyámat. - Ez szokta becsukni a diákokat.»

- Beszéljünk vele, - szólt hirtelen elhatározással hozzá lépve. - Kedves uram, bocsássa meg, hogy megszólítom, de én vagyok annak a fiunak az édes anyja, a ki fölött most sedest tartanak.

Vankovics egyszerre tekintélytől duzzadó ábrázatot vágott.

- Hja, bizony sok a szomorúság a gyerekekből... Sulyos eset! Valóban sulyos. Régen nem volt már ilyen sulyos eset. Valóban sajnálom az asszonyságot.

- Olyan sulyosnak tartja ön az esetet? - kérdé anyám félénken.

- Természetesen. Hogyne. Az ördögbe is. Egy diák eltűnéséről van szó. Egy élet. S annyi terhelő körülmény.

- És mit gondol ön, mi lesz ebből?

- Hát az lesz kérem, hogy én becsukom a karczerbe, amennyire a professzor urak itélik, tőlem meg aztán átveszi a drabant és elcsukja a nagy szürke tömlöczbe, a hogy az ő világi törvényeik rendelik. A katonaságnál is úgy van: legelőször a kardbojtot tépik le az emberről, s azután adják át az igazságszolgáltatásnak. Ez a rendes út. Kicsapják a lyceumból, s mikor már megszűnik diák lenni, átadják az államnak, csináljon vele a mit akar.

- Nagyon sötét a karczer?

- Olyanforma biz az, például augusztusban délben, mintha decemberben lennénk estefelé.

- Fűtenek ott?

- Fűt az isten. De az is csak egy kicsit, a kánikulában.

- De enni, inni adnak...

- Vízet és «bochnyát». (Az alumneumbeli rossz czipó-kenyeret hívják bochnyának.)

Anyám belenyult a zsebébe és egy kemény tallért csusztatott a Vankovics ur markába. (Édes apám huszonöt darabot adott volt át neki otthon, hogy ha valami nagy baj lenne, azok beszéljenek a fiu mellett.)

- Legyen elnéző a szegény szerencsétlen fiam iránt.

Vankovics arcza csupa mosoly lett egyszerre.

- Hiszen tréfa dolog, kérem, az egész. Legfőlebb tizenkét órára csukják be. Az iskolai szabályzat nem tűr többet. Aztán be is gyujthatok neki egy kicsit, mert olyan kályha van, hogy ökröt lehetne benne megsütni. De meg arra való ez a két nagy zseb, hogy befér egy kis kalács, egy kis pecsenye. Ne tessék félni, kutyabaja sem lesz.

- De hát a többi?

- A többi? Hát a többi is. Hiszen végre is tegyük föl, hogy megtörtént az eset, nincs ellene komoly bizonyíték. És ha nem történt meg, kiszülhet az ártatlansága igen könnyen, mert a direktor roppant okos ember s az elnököl bent.

Édes anyám némileg megvigasztalódott.

- Óh bárcsak bent lehetnék, bárcsak hallhatnám mit beszélnek.

- Hm! Az nem éppen lehetetlenség, - szólt Vankovics ur ravasz arcfintorítással, a kezeit dörzsölve.

Anyám még egy tallért vett ki a zsebéből s átadta az öregnek.

- Van az auditorium-teremben egy karzat, a mit nem használnak, tele van rakva székekkel, mindenféle szerszámokkal. Innen a kis csigalépcsőről van a feljárás. Ha meghuzódnak ott és megigérik, hogy nem köhögnek, mindent láthatnak és hallhatnak.

Egy pillanat múlva már ott guggoltunk összekuporodva a földön a tömérdek por és penész közt, pedig anyámon az ünneplő fekete selyem-ruhája volt, de bánta is ő most a selyem-ruhát!

A professzor urak körbe ültek a zöld asztalnál, Pali a középen állott, mint a hogy a vádlottak szoktak. Bátran, nyugodtan viselte magát, mint egy férfi.

Ugy látszik, egy csomó kérdésen már tul voltak.

- Igaz-e, - kérdék, - hogy Gábel tanár urnak te írtad a névtelen levelet, mely szerint ebben és ebben az órában rablók szándékoznak törni a lakására?

- Igaz!

- És miért írtad a levelet?

- Mert fogadtam Szeniczey Laczival, hogy másnap nem lesz növényteni óra és meg akartam nyerni a fogadásomat.

- Mibe fogadtatok?

- Egy ezüst huszasba.

- Szeniczey László állj elő. Igaz ez?

- Igaz, - hagyta rá Szeniczey, ki tanúnak volt a sedes elé idézve.

- És megkaptad az ezüst huszast?

- Megkaptam, - felelé Pali.

- Mire költötted?

- Nem emlékszem.

- Én tudom - vágott közbe Szeniczey Laczi - egy koldusasszonynak adta oda, a ki a beteg leánykájának orvosságra gyűjtögetett a lyceum kapujában.

- Nagy könnyelműség - jegyzé meg Gábel professzor ur. - A koldusasszony, hihetőleg csaló volt.

A direktor kedvtelenül jegyzé meg:

- Ne tessék fölösleges észrevételekkel nehezíteni a feladatunkat. Ez inkább dicsérni való dolog. Hanem térjünk át a gombára. Te gyurtad azt a gombát?

Gábel ur elvörösödött, mint a pipacs. A tanárok mind ő rá néztek mosolyogva.

- Igen én gyurtam, tréfából - vallotta be Pali - s mikor egy idő múlva láttam, hogy úgy néz ki mint a kövület, kíváncsi voltam kipróbálni, ha a tudomány igazán csalhatatlan-e, úgy adtam át a tanár urnak, mintha a Szitnya-hegyen találtam volna.

- Átkozott kölyke! - szisszent fel Gábel professzor ur.

- Ezek mind apró csinyek édes fiam, - kezdé most az elnöklő director ünnepélyesebben - a mik feddést érdemelnek, de most szállj magadba s arra, a mit kérdezni fogok, felelj töredelmesen. Ugy nézz bennünket, mintha szülőid előtt állnál, a kik védeni fognak bajodban, a kik előtt kiöntve szivedet, ha az indulatok gonosz szellemei rosszra is ragadtak, enyhülni fog lelkiismereted s majdan biráid szigora. Mondd meg, hova lett Török György?

- Nem tudom.

- Te voltál vele azon a délután?

- Nem voltam.

- Hol voltál hát?

- Künn csuszkáltam egy jégtáblán az Ó-Várnál.

- Kivel bizonyíthatod ezt?

- Nem tudom bizonyítani, mert sok embert láttam arra elmenni, de egyre sem emlékszem.

- Látod fiam, ez gyanus. Az is ellened bizonyít, hogy Török Györggyel gyakorta czivódtatok, ellenséges lábon álltatok.

- Hisz éppen azért nem jártam az ő társaságában - vágott közbe Pali zavartalanul.

- Hiába tagadsz mindent - folytatá az igazgató szigorral, - mert az az ártatlan gyermekleány, a kinek akkor az uton látnia kellett benneteket, a Gábel Mariska, reád vallott.

- A Mariska! - dadogta Pali elhalványulva, és megtántorodott, szemei kidülledtek, keze remegett. - Mariska reám vallott...

- Igen, meg akart téged menteni és elárult. Most már veszve vagy. Vallj be mindent.

- Az nem lehet... Az teljes lehetetlenség, - nyöszörgé.

A professzor urak egymáshoz hajoltak, tompa moraj hömpölygött végig a termen: «Ő volt a gyilkos.»

Ebben a pillanatban felpattant az ajtó és berohant lihegve egy gyermekleány.

- A hugom, - hüledezék Gábel professzor ur.

Arcza piros volt, mint a bibor. Egy könnyű batisztkendő tarkállott a nyakába vetve, az is kioldózott, a nyaka fehér volt, mint az alabástrom. Az egyik czipellőjén a zsinórok is kibomlottak, kurta szoknyácskája lefelé csúszott az egyik oldalon, - de az mind jól illett neki.

A professzor urak elámulva néztek rá.

- Mit kíván, kis kisasszony? - kérde a direktor, ki meglepetve ment eléje. - Itt most tanácskozás van.

- Éppen azért jöttem, mert meg akarom mondani, - hadarta gyorsan.

- Mit akar megmondani?

- Hogy nem láttam azt a két diákot, a kikről a hevér-asszony szólt. Azt akarom megmondani, hogy igazságtalanul akarják elítélni Palit, és azt én nem engedem.

- Hogy mersz így beszélni itt, te tacsó? - pattant fel Gábel ur fölpaprikázva. - Takarodsz haza mindjárt! No nézze meg az ember.

A tacsó azonban nem ijedt meg erre, hanem daczosan toppantott a lábával. «Igen is, nem engedem!» - kiálta s ezalatt a hajából, a mint szép fejét megrázta, kiesett egy fehér rózsabimbó. Pali lehajolt és megdicsőült arczczal vette fel.

- Jól van, jól, hugocskám, - vette fel a fonalat a direktor ur, - szeretem a bátor kis leányokat; de miként fogja azt nekünk megmagyarázni, ha nem Pali a bűnös, hogy a fölismerhetés veszélye elől kegyed az ő arczképét csempészte ki az albumból?

A leány megakadt, zavartan sütötte le a szemeit, és babrálta a piros fogakra szegett kötényét egy darabig. Azután fölemelte a fejét, mint egy hősnő, s bátor, csengő hangon kérde:

- Hát megmondjam?

- Igen, ezt kell mindenekelőtt tudnunk.

- Jó. Megmondom.

De mintha egyszerre elvesztette volna bátorságát, habozva eresztette el a két kezét, mint két letört virágágat.

- Hanem, hanem, - rebegte, piros ajkát harapdálva.

- No csak semmi habozás, - bátorítá a direktor, - az igazság fegyver!
- Küldjék ki... - mond Mariska egy sóhajjal, - küldjék őt ki a szobából.
- Kit?

(A leány Palira mutatott az ujjával.)

Palit kiküldték az ámbitusra és siri csönd lett a teremben. A mama ott fönn a karzaton hallotta a saját szíve dobbanását, a professzor urak még a lélekzetüket is elfojtották.

A gyermek kaczkíásan csipőjére tette kezét. Abban a hitben volt, hogy az bátorságot ad az asszonyfélének, s egyet lépett előre.

- Hát megmondom. Azért vettem ki az albumból a Pali képét, mert...

Hirtelen behunyta a szemeit.

- Mert szeretem a Palit. Szerelmes vagyok bele.

A csodálkozás fölszisszenése hallatszott. Gábel ur eltakarta szemeit a tenyerével és közbe-kiáltott.

- Óh gonosz, gonosz! Ily fiatalon.

A leány arcza olyan lett, mint a láng. A szemei tündöklő fényben csillogtak.

- Azt gondoltam magamban, mikor keresztapám az albumot kérte, ha a többi diákjaink közül volt valamelyik a Török Gyurival, hadd ösmerjen rájuk a hevér-asszony, de ha Pali lett volna ott, azt megmentem. Én csak Palit féltettem, tehát csak az ő arczképét vettem ki.

(Édes, édes leányocskám! - suttogá anyám a karzaton, s a mint szorosan mellé voltam lapulva, néhány meleg könnycseppet éreztem a kezemre hullani az ő drága szemeiből.)

Zürzavaros zsongás keletkezett odalent, a tanár urak, úgy látszik, halkan tanácskoztak egymással, csak egyes töredezett szavakat lehetett hallani: «Bolondság az egész.» «Ezért kár volt a sedest összehíni.» «No no! ki tudja? » és a Gábel ur nyers hangját vehettük ki, a mint Mariskának mondta:

- Most már elmehetsz, szép mákvirág. Gyönyörű koszorut kötöttél magadnak.

A lányka elment, a professzor urak is kezdék lassankint fölszedegetni a felső kabátjaikat.

- Az ítélet szövegezését a fekete könyvbe, és a végrehajtását Gábel kollegára bizzuk, - jegyzé meg az igazgató.

Ezzel egymásután elszállingóztak, csak Gábel ur maradt ott, az ő tollának perczegése hallatszott és a nagy fali óra ketyegett közbe. Olyan csöndesség volt, hogy nem mertünk megmocczanni. Kis vártatva azzal a kezével, a melyikkel nem irt, megrázta a csengetyüt, «csiling, csiling»!

Vankovics ur belépett:

- Hát maga hol volt, mikor az előbb kerestem? Halálos veszedelemben forog az ember és ön nincs itt!
- A fali táblákat mosogattam, kérem alásan.
- Valde bene. A diák odakünn van, ugy-e?
- Igen is odakünn járkál.

- Hát vigye be és csukja el a kisebbik karczerbe. Ott lesz reggelig. De jól vigyázzon rá és szigorúan bánjon vele, mert értse meg, egy gyilkossal van dolga.

- Igenis.

- Aztán jőjön vissza, mert egy írást fog vinni a főkapitány urhoz, addig elkészítem. S ott kapja a további rendelkezést, hogy a diákot kiereszti-e reggel, vagy pedig hatósági közeg jön érte? Ugy, ugy!

Kegyetlen mosoly játszadozott a gyámoltalan emberke ajka körül.

Vankovics eltávozott, ő pedig tovább irt; szerettük volna mi is elhagyni a karzatot, de lehetetlen volt úgy, hogy észre ne vegye, vártuk tehát, míg abba hagyja.

Ez alatt éktelen lárma, zaj keletkezett odakünn az utcán. Zűrzavaros kiáltások hangzottak:

«Éljen!» «Hurrah!» Hihetőleg a diákok kezdenek már gyülekezni a délutáni leczkére s azok zsibongnak olyan nagyon. A szegény Palit most viszik a karczerbe. Arra kiáltozzák a «Hurrah»-t. Az utcái zivaj nőtt, mint az áradat s hömpölyögve egyre közelebb, közelebb hangzott. Végre beömlött a kapun és az ámbitus csöndjét verte föl. Tomboltak, ujjongtak, az orkánszerű bömböléstől kezdve a hahota, az üvöltözés, visitás minden skáláján. De az egy cseppet sem confundálta a professzort. Hozzá volt már ő ehhez szokva.

Csak akkor ütötte fel nagy buksi fejét az írásból, mikor az ajtó felnyílt és nagy sebbel-lobbal berohant Vankovics ur.

- No hát elcsukta amiczenko? - kérde a professzor ur szokott tótos szólásmódjával.

- Nem biz én. Szabadon eresztettem.

Gábel ur nagy szemeket meresztett, a miket hirtelen elfutott a vér.

- De hát megörült maga, ember?

- Nem biz én, kérem alássan, hanem hát megjött a Török Gyuri.

- Az nem lehet! A professzor ur felugrott és az asztalt verte dühében. - Az teljes lehetetlenség!

- Odakünn van az ámbituson. Őt éljenezik a diákok.

- De hiszen az meg van ölve.

- Nincsen annak kutya-baja se.

Gábel ur kékült-zöldült mérgében, egyszer-kétszer fogcsikorogva nyargalt végig a termen.

- Hát hogy merte maga elereszteni a diákot?

- Hiszen ártatlan, kérem alássan, most már a vak is látja.

- Az mindegy, - tombolt a kis kövér emberke. - Be kell azért mégis csukni.

- De mondom, kérem, hogy a Török Gyuri megkerült.

- Azt is azonnal be kell csukni. Az előbbi azért, mert már el van ítélve, a másikat azért, mert a pajtását a veszedelemben hagyta. Önt pedig azért kell becsukni, mert nem teljesítette a sedes parancsát. Most én vagyok itt a diktátor, érti-e? Egy, kettő, három... takarodjék rögtön és teljesítse a három parancsamat.

Vankovics bácsi alázatos képet vágott, de azért esze ágában sem volt elkotródni.

- A mit kívánni tetszik, az lehetetlenség. Az első diákot azért nem csukhatom el, mert már eleresztettem; ki tudja, hol szaladgál azóta; a másikat azért nem csukhatom el, mert az meg-

szökött Korponára a színészek közé, úgy hogy most a truppal jött ide és estére ő lesz a Mátyás király; magamat pedig azért nem csukhatom el mert ha én leszek a rab, ki az ördög lesz a porkoláb?

- Csodálatos konfliktus! - hörgé a professzor ur. - Adja fel hát, amiczenko, legalább a kabátomat. Különös időket élünk. Mit szólnak majd ehhez a kollegák? Én utóljára is nem bánom.

S ezzel nagy dümmögve, morogva ő is eltávozott, indulatosan becsapva az ajtót maga után.

Most már mi is lejöhettünk a karzatról, édes anyám arcza sugárzott a boldogságtól.

- Soha sem hittem volna, édes fiam, hogy ilyen jó az Isten.

Gábel urhoz érve, már ott találtuk Palit, ki vigan ugrándozva sietett elénk, maga Gábel ur azonban haragos volt s a kis Mariska zokogása kihallatszott szobácskájából.

Anyám bement hozzá és össze-vissza csókolta.

- Ne sirjon, kedves szívem. Magácska a legnemesebb szívű gyermek a világon.

- Hagyja a tekintetes asszony, ne kényeztesse... nagyon megszorított engemet. Nem is tűröm tovább a háznál.

- Tudja mit, Gábel ur, adja hozzám magyar szóra, cserébe. Hadd legyen ő az én leányom.

- Cserébe? szólt Gábel ur. - Mond a tekintetes asszony valamit.

- Ezért a boglyas gyerekért. (Engemet értett a boglyas név alatt.) Hadd maradjon ez itt és tanuljon meg németül. Ráállasz?

- Ráállok, mamám.

- No akkor én is ráállok, - fejezé be Gábel ur. - Mennyi ruhát csomagoljak be neki?

- Valamennyit - mondá az anyám mosolyogva. - Mert az is meglehet, hogy vissza sem adom többé.

Ugy is történt, én magam ott maradtam Gábel bácsinál német szóra. Mariskát pedig anyám vitte haza magyar szóra. A minek aztán az az eredménye lett, hogy én még mai napig sem tanultam meg németül, Mariska pedig az igaz, hogy megtanult magyarul, de a német szót meg elfelejtette. Ha mostanában néha-néha ellátogat Palival (a férjével) Selmeczre, csak töredezve tud a rokonokkal beszélgetni.

A BECSÜLETES GYURI TÖRTÉNETE.

Önök nyilván tudják, hogy a Majornoky Ferencz és Gál Katalin házasságából két fiu született. Bizonyosan azt is hallották, miért vált el az öreg a feleségétől. El volt kérem ez a házasság hibázva eleitől. Egy ügyvéd útján kötötték, pedig úgy látszik, mégis csak az égben kell azt kötni és nem az ügyvédi irodában.

Különben is az öreg Majornoky teljes életében szeles, makranczos bolond volt, hiszen éppen azért házasították is meg, ekképen okoskodván a rokonai:

- Ferinek asszony kell. Az asszony rendesen elferdíti a férje eszét. Okos emberből bolondot csinál. Miért ne csinálhatna hát bolond emberből okosat? Egy fáradsággal megy a kettő!

A mi Gál Katát illeti, csinos leány lett volna, ha természetben nem olyan nagyon apró, s valószínűleg jó asszony válik belőle jó férj mellett, ha apja, a gazdag szappanos, alaposan el nem rontja a nevelését. Fölébreszté benne a rangkórságot, mely kivált a polgári osztályból bőven szedi az áldozatokat.

Szerencsét csinálni! Erről álmodnak azok a szegény polgár-leányok... Nemesi koronát a zsebükbe csücskébe. Szerencsét csinálni? Hát ugyan szerencse: átmenni idegen földbe, idegen levegőbe?

Ha a venyige mondaná: «Ültess át engem le a virágos völgybe», azt felelné a vinczellér: «kiment az eszed kis venyige, hisz ott nem sütné rád a nap, a kövér föld kiégetne...» Vagy ha a füzfa vágyakoznék: «Ássátok ki gyökereimet ott fönt akarok élni a hegyormon» - hogy dagnák össze fejeiket a buja sások, gólyabegyek, mocsárvirágok alatta, nevetnének, kicsufolnák: «Jámbor füzfa, a hegyromra feljuthatsz, de nem élni, csak elhervadni...»

Hja, Gál Katalinnak senki sem szólt semmit!

Ferencz ur, azt mondják, eleinte, mikor meglátta, tett ugyan némi kifogásokat az apró termete miatt, de arra állítólag azt felelte volna vissza a leendő anyósa:

- Ne busuljon, Majornoky ur semmit. Majd elég magas lesz a Katka, ha a pénzes ládájára ültetjük. (Hát persze, hogy az elég magasság!)

El is vette, de bizony csak három évig éltek együtt. (Ha udvarias volnék, hatnak is mondhatnám, mert a háborus esztendő kétszeresen számítanak.) A harmadik évben valami pletyka kerekedett a környéken. Nem is érdemes beszélni róla, a régi chablon: katonatiszt... párbaj... elválás. (Ismeretes három állomás a házasság országában.)

Ferencz rosszul bánt a nejével, az asszony ennél fogva tulságosan jól bánt másokkal. Egyébiránt az ördög tudja, igaz-e? A válóperben csak az a bizonyos «engesztelhetetlen gyűlölség» volt fölhozva. Két szó, olyan széles és mély, mint két nagy zsák, a mibe két ember szennye belefér.

Ők nem oldozgatták, én sem rázogatom. Nekem úgy is csak a fiukkal van dolgom, a kik az anyjuknál töltötték gyermek éveiket az öreg szappanosék körében, mert az elvált asszony a szüleihez ment szalmaözvegyeskedni. (Nem is tudom, miért nevezik szalmának, a mi voltaképpen tövis?) A szappanosék még úgy is büszkék voltak Katira, nincs az az alkalom, hogy a nagyasszony ne úgy említse: «leányom Majornokyné.» Hát még a két kis kölyköt hogy kényeztették, becézgették. Egész nevetség volt, mikor a vén Gál Péter minden évben verset tanult be az unokái névnapjára és rigmusokban köszönté föl «Majornok urat.»

A fiuk valóságos ellentétei voltak egymásnak. Gyuri barna, Pali szőke; Gyuri jámbor, mély érzésű, Pali pajkos és léha természetű; Pali korán elárulta, hogy urnak született, fintorította is az orrát a szappanszagra, hanem a szelid lelkű Gyuri hévvel ragaszkodott a nagyszülőkhöz. Öröme is telt benne e miatt a nemzeti uramnak.

- Ez a miénk. Ez a hajlékonyabb ág. Pali, meglássátok, reánk nem ismer, ha majd négy lovon jár, de a Gyurikában megbízom, az ide hajlik.

Mikor aztán a nyolczadik évben átvette a fiukat az apjuk, hogy a városi iskolákban kezdje meg neveltetésüket, az elválás annyira elkésztette az öregeket, hogy Gál Péterné asszonyom a nagy busulásba belehalt. Utána ment az ő hites feleségének Gál uram is. Mert minek is élt volna már? Átkozott agyvelők kitalálták a milly-gyergyát. A szappanért pedig tulajdonképpen nem érdemes életben lenni, mert a gyertyamártás adja a jövedelmet.

Hiszen, ha a milly-gyertyákat föl nem találják, akkor az öreg nagy vagyont hagyott volna a leányára és én most meg sem írhatnám ezt a történetet, de mivel a milly-gyertyákat csakugyan feltalálták, Gál uram ennek ellensúlyozásául mindenféle vállalatokba belekapott és mire szemeit behunyta, annyira leolvadt a nagy hirhedt vagyon, hogy maradt is, nem is valami a szalmaözvegynek.

Pedig el kellett volna a sok is, kivált aztán, hogy a két haragvó szülő közt, a kik soha sem találkoztak, sohasem látták egymást azóta megindult az elkésztett verseny - a két fiu szereteteért.

Sajátságos harcz volt az! Olyat még nem jegyeztek fel annálék.

A fiukról most már az apa tartozott gondoskodni, de tehette az anya is. Minden héten ment a sok friss kalács Selmeckre, a hol tanultak. Erre megharagudott Majornoky Ferencz és kontraktust csinált az ottani czukrászszal, hogy az ő fiai annyit ehessenek a boltjában, a mennyi a bőrükbe fér. A karácsonyi szünetekre ezüst órát vett nekik ajándékba; fogta magát az asszony és a husvéti szünetekre (ki volt kötve, hogy azt minden évben nála töltsék) arany órákkal lepte meg őket. No ez már olyan tromf volt, hogy a tekintetes ur nem tehetett mást, mint ponyfogatot szerezni be nekik a nyári szünnapokra. Ezt tessék aztán tullicizálni.

Bizony az anyai leleményesség nem pihent... S a mit az elméje kigondolt, azt bármi áldozatokkal megszerezte, hogy a gyerekek szeressék. Majornoky Ferencz váltig erősködött: «Nem hagyom magamat; nem fog ki rajtam!»

Igy folyt ez hosszú tíz éven keresztül; ha az asszony instruktort fogadott a fiukhoz, Majornoky mindjárt egy praefektust szerződtetett hozzájuk. Mikor képes könyveket, ifjusági olvasmányokat kezdett küldözgetni, ő megvett a licitáczió egy egész bibliothékát s béresszekéren vitette föl Selmeckre.

A nebulók természetesen jól érezték magukat a vetélykedés mellett. Tejben-vajban úsztak, bársonyban jártak, selyembe törülköztek, - pénzük meg annyi volt, hogy a tizedrészét sem bírták elhajigálni.

De a tizenegyedik esztendőben láthatólag meglankadt a küzdelem. A mama már csak himzéseket, kézímunkákat küldözgetett.

Palinak nem tetszett az időknak ez a jele, de a «hajlékonyabb ág» szépen elrakosgatta e csekélységek is, sokra vette, megbecsülte, a mikor megkapta, meg is csókolgatta: «Szegény édes anyám, hány ezer öltést tett, míg ezeket varrta!»

Az igazat megvallva, utóbb Majornokyn is észre lehetett venni némi «fáradtságot». Hja, a mult őszzel állott ki egy követválasztást. Sok vérvessztéssel jár az!

De mindegy, hisz már úgy is be van a fiuk neveltetése fejezve. Most teszik le az érettségi vizsgát. Az pedig elég tudomány egy-egy Majornoknak.

Maga az öreg is feljött a vizsgára. (Mióta képviselő lett, szerette magát mutogatni mindenfelé.) Mindjárt föltűnt neki, hogy a Gyuri igen kopottasan néz ki az idén.

- Neked nincs külön ruhád?

- Nincs, édes apám.

- Hát hova teszed azt a sok pénzt, a mit küldöztünk?

- Elköltöm - felelt könnyed vidámsággal.

Az apa kedvetlenül simogatta szakállát.

- Hogy változtál át úgy egyszerre? Tavaly még megtakarított pénzed is volt és a mellett úgy néztél ki, mint egy herceg? Mi történt veled, te fiu? Nini, hát az órád, ékszereid, gyűrűid?

- Nincsenek meg.

- Szépen vagyunk. Neked van valakid, te gazember.

- Igen, van valakim.

- No ez bizony elég korán van, te tejfelszáju - dörögte az öreg, összeránczolt homlokkal, de azért a tömött, őszülő bajusza mosolyra görbült titokban. - Ej, kópé, hát nem mondanád meg, ki?

- Nem mondom meg, apám.

- Jól van, jól; most már csak siessetek hát a vizsgára, majd én is utánatok megyek később.

A képviselő ur még egy szivart akart elszini előbb, de nem volt neki. Talán csak lesz a fiuknak valahol. Kinyitogatta sorba a kis mahagonifa-szekrényeket s kezébe akadt egy csomó postai vevény... ötven... hatvan... negyven forintról szóltak.

- Aha! - dünnyögte - megvan a valaki!

Nosza, hol a pápaszem? Föltette hirtelen és fölszisszent. Ez a név volt ott a vevényeken: «Gál Katalinnak.»

Hát már ennyire jutott az asszony.

Ugy kell! Ugy kell! Valami ördögi ösztön ujjongni készte, mint diadalmast. A káröröm démonai körültánczolták s delejes ujjakkal csiklandozták, míg nem egyszerre jött egy fagyos kéz s rácsapott a szívére, hogy megremegett és hátratántorodék.

- Hozzá szít, engem pusztít, őt szereti! - és fölemelte ökleit dühösen. - No megállj, kigyókölyök!

Erőt vett magán, elment és végig hallgatta a vizsgát látszólag nyugodtan, csendesen, de lelke háborgott belül.

Mikor vége lett, a tanár urak kihirdették az eredményt: Pali megbukott, Gyuri kitűnő sikerrel ment át.

Az apa oda lépett ahhoz a fiához, a melyik megbukott s gyöngéden csókolta meg homlokát:

- Ne félj semmit, azért te mégis ur leszel.

A másik lehajolt hozzá, hogy a kezét megcsókolja: visszavonta s szemeiből haragos villám lövelt feléje.

- Eredj a szemem előtt... Megátkozlak!

- Atyám! - kiáltá Gyuri elhalványodva - hát mit cselekedtem?

- Mit? Elárultál! Anyádnak küldözöd a pénzt. Tudom már hova lett órád, hol vannak ékszereid. Meglopsz engem ő miattá...

- Tudd meg, hogy ő nagy szegénységben van - rebegte Gyuri és előtörtek szemeiből a könnyek.

- Semmi közöm hozzá - szólt a szívtelen Majornoky. - Hozzád se többé. Mehetsz a hová akarsz.

- Bocsáss meg - esengett a fiu szívszagató hangon - én csak a természet törvényeit követtem.

Az öreg gunyosan kaczagott föl.

- A természetét? Nem ismerem azt az urat mint törvényhozót. Tudtommal egy kerületben sem választották meg. Különben eredj hozzá, ha az ő törvényeit követed. Én többé nem ismerlek.

Igy tagadta ki Majornoky a Gyuri fiát, a ki elhagyatva, gyalogszerrel indult a városka felé, a hol az anyja lakott, míg Palit négylovas hintó vitte az ősi kastélyba. Hanem a városban ők is megálltak, Majornoky bemutatta fiát az alispánnak.

- Ajánlom Palit a szivességedbe. Nem iskoláztatom többé, ennélfogva végzett ember. Gondoskodjál, kérlek, számára valami hivatalról.

Az alispán nyájasan fogadta őket.

- És mire volna leginkább alkalmas a Pali öcsém?

- Arra, a mi legelőbb megüresedik - felelte természetes hangon idősb Majornoky ur.

Az isteni gondviselés úgy akarta, hogy Lázár János ur a megyei számvevő, költözzék el leg hamarabb az élők közül, lőn hát Majornoky Pálból néhány hónap múlva számvevő a megyénél: míg a hajlékonyabb ág, a becsületes Gyuri egy vén prókátorhoz állt be írnoknak, hogy anyja nyomorát keresményével is enyhíthesse.

Mert bizony gyöngén állt már a szalmaözvegy; a mi kis pénze volt, elfogyott, a nagy kőházából kilicizálták, értékes ingóságai elvándoroltak. (Milyen gyors lábuk van azoknak, ha úgy megindulnak!)

Hónapos szobába huzódott a fiával, annak a bérét is varrással kellett megkeresnie. A toll is rossz kenyérkereső, de hát a tű! Az még tekintetes urnak szólíthatja a tollat is...

Szegényesen tengtek, de nem minden öröm nélkül, kivált az asszony; élt még a férje, gyűlölhette; ott volt az egyik fia, és egészen az övé volt, szerethette. Sőt szerethette a másikat is, habár az csak hébe-hóba írt egy-egy levelet. Eljönni nem ért rá. Élte a világát, udvarolt, mulatott, adósságot csinált.

Sokszor is ülte meg e miatt a szegény anya homlokát a boru s megrezgette hangját a keserűség.

- Egyedül állunk, édes fiam. Pali sem a miénk. Nincsen nekünk senkink ezen a világon.

Igaz, úgy volt; a másvilágról kellett jönnie valakinek, hogy kisegitse őket. Egy nap néhai Gál Mátyás, budai csizmadia végrendeletét bontották föl a budai tanács előtt, melyből kisült hogy a becsületes mester kétszázezer forintnyi vagyont hagyott a testvérbátyja, Gál Péter, Katalin nevű leányának, ha még életben vagyon. (Ugyan hány pár csizmát varrhatott az meg életében!)

Bezzeg fölvirradt megint a Majornoky fiuknak! Gyuri ott hagyta a princípálist, Pál urfi is legott ráért édesanyját látogatni. De a mikor itt felbukkant arany pompájával a nap, éppen akkor áldozott le odaát. Majornoky Ferenczet tönkre tette a képviselőség. Hja a népbizalomnak nagy a gyomra. Most, hogy nem kapott többé mandátumot, kénytelen volt szolgabiróságot vállalni s mindig alább-alább merült az uzsora hullámaiban. A Majornoky-kastély és birtok árverésre került.

Kapóra jött a szalmaözvegynek. Milyen elégtétel lesz az! Ki is adta legott a parancsot:

- Ülj kocsiba Gyuri, és meg se állj Majornokig. Vedd meg, akármibe kerül is.

Majornoky Ferencznek már nem volt semmije, de még ur volt, és pedig mekkora ur! Gyuri éppen a járásán át utazott a majornoki árverésre s a hol éjszakára megszállt, egy falusi korcsmában valami enni valót kért.

A korcsmáros gondolkozóba esett, hogy mit adhatna.

- Csináltasson egy kis rántottát - szólt a vendég.

- Rántottát? - kiáltott az föl csodálkozva. - Jó helyen beszél az ur. Az egész környéken nincsen tojás.

- Hát hova lettek a tyukjaik, azaz mivel foglalkoznak?

- Megvannak, kérem alássan, hanem a kakasok pusztultak el. Rettentő öldöklés van itt egy év óta, a hogy Majornoky ur a szolgabiró.

- Nem értem.

- A nagyságos ur ideges, nem tud aludni s a melyik faluban megszáll a járásban, ott az előljárátság kiöldösteti a kakasokat, hogy éjjelente föl ne keltsék ostoba kukorikolásaikkal.

Ilyen volt a szolgabirói nymbus valamikor. Hanem a kétszer-kettő már akkor is örökké négy volt. A ki nem tudott számolni, biz az arra jutott, hogy aztán nem tudott aludni. A kakasokat még ki lehetett végeztetni, de a hitelezők éltek és ébren voltak.

- Hanem iszen - fecsegett tovább a korcsmáros - nem sokáig lesz már ő szolgabiró. Nagyon a végét járja már.

- Hogy-hogy?

- Éppen holnap árverezik Majornokot.

- Tudom. De szolgabiró azért megmaradhat.

A korcsmáros szemeivel hunyorgatott.

- Hát tetszik tudni, a hogy veszszük. Sok mindenféle tarka macskája van Majornokynak. Egy pár nem tiszta természetű adósság, hiszen tetszik engem érteni... a kezelés körül némi formátlanságok. Én tudom ezeket, mert a fiam az irnoka. Az nekem mindent elmond. Ezek a dolgok előbb-utóbb megfojtják. Pedig sajnálom szegényt, igazi ur volt.

A vendég szomoruan sóhajtott, gondolkodva hajtotta le fejét az asztalra; majd élénken kérdé:

- Hogy hívják önt?

- Engem Balics Gábornak.

- Akar-e egy szivességet tenni s a mellett egy jó cselekedetet?

- A dolog mineműsége válogatja - felelte ékesen Balics Gábor.

- Én Majornoky György vagyok, a Majornoky Ferencz fia.

Az öreg korcsmáros agyaráról ijedten fordult le az ezüst kupakos pipa.

- Ejnye, ejnye! - dadogta kétségbeesve. - Inkább a nyelvemet vágtam volna ki... Itt állok, kötözzenek meg.

- Semmi baja sem lesz, Balics bácsi, - biztatta Gyuri nyájasan - sőt inkább köszönöm hogy szólt. Hanem egyre kérem...

- Életemet! - kiáltá a csacsogó öreg éledezve.

- Nem kell az élete, Balics bácsi - hanem beszéljen fiával és valahányszor olyan dolog talál fölmerülni, a mi árthatna atyámnak, jöjjön hozzám, én rendbe hozom azt úgy, hogy ő észre se vegye, önnek is megfizetem a fáradságát. Megigéri?

- Itt a kezem rá. És hol keressem az urfit?

- A Majornoky-kastélyban.

- A Majornoky-kastélyban? De hisz azt holnap eladják.

- Éppen azért - felelte mosolyogva Gyuri. - Csak keressen föl ott; vagy ön, vagy a fia.

Másnap a Majornoky kastély és birtok Gál Kataliné lett mindenestül. Nem kellett megmozdítani semmit. A czimer (a kard élére szurt török fő) ott maradhatott a homlokzaton, az ősök sem voltak kénytelenek elköltözködni a falakról; otthon voltak itt ezentúl is.

Nemsokára beköltözködött a szappanos leány azokba a termekbe, hova annyi édes reménnyel lépett egykor fiatalon s hol annyit szenvedett azután. Bejárta a kertet, fölkereste az ismerős bokrokat. Nini, a szegény galagonya innen kiveszett. Pedig abba hasítottad fel egyszer homlokodat, Gyuri fiam. Óh, óh, a kis körte vessző, hogy megnőtt, hogy elaggott... Az volna ez? Nézd csak Pali, abban az évben ültették, mikor te születél. Hát a patak a kert végében megvan-e még? - csörög-e még?

Biz' az ott csörgött csacsogott és mert ősz eleje volt, ringatta, vitte az elszáradt faleveleket a tengerbe.

Mikor aztán kigyönyörködte magát az uri birtokban, fölosztotta a szerepeket fiai közt.

- Pali hadd hivataloskodjék tovább. Házasodjon meg jól, hozzon menyecskét a házhoz. Elég tág a kastély. Évenként pótolom a fizetését négyezer forinttal. Mi pedig Gyurival itt maradunk gazdálkodni és élvezzük a csendes falusi örömeit. Azért te is ur leszel, édes fiam, neked is kiadom a négyezer forintot itthon, négy lovon járhatsz, inast tarthatsz, pezsgőt ihatol.

Gyuri otthon cseppent s egész odaadással vitte a gazdaságot. Négy lovat ugyan nem tartott, pezsgőt sem ivott, de azért boldognak érezte magát, csak néha komorodott el napokra.

Akkor aztán hiába simogatta forró fejét lágy ujjával édes anyja.

- Neked valami rejtett bajod van. Mi bánt kis «ágacskám»?

- Csak úgy elgondolkoztam egyről-másról.

No ugyan miről? Hiszen nem volt semmi oka a búskomorságra, mely egyre gyakrabban lepte meg. Szerelmes nem lehetett, nem járt sehova, nem ismert senkit. Ő hozzá sem jártak. Csak egy öreg ember fordult meg nála egy idő óta sűrűbben, azzal aztán bezárkóztak a kerti házba és tárgyaltak órák hosszáig. Rendesen olyankor mutatkozott rajta az a méla levertség.

Az édes anyja kiérezte:

«Ez az ember szállítja valahonnan azt a sok bánatot, de megtudom, rájövök, ha másképp nem, fortélylyal.»

A fia éppen künn járt a mezőn egy délután, mikor Balics Gábor, mert ő volt, beállított.

- Jöjjön be hozzám - hívta nyájasan az urnő.

- A fiatal urhoz jöttem - huzódozott Balics uram.

- Tudom - ravaszkodék ez - mondta a fiam és megbizott, intézkedjem helyette. Hát mi baj van?

- Hja bizony, megint pénz kell.

- Még mindig? De hát mire kell az a sok pénz? kérde a szalmaözvegy találomra.

- Hja, hja, - vakarta fejét az öreg - a vármegye nagy kemencze...

- Hozott-e valami írást?

- Hogy ne! Itt a levél magától az öreg nagyságos urtól. Tegnap függesztették föl szegényt. Hja, a vármegye nagy kemencze... Mennyi pénzt hordtam el és mégis fölfüggesztették!

Mig az öreg fecsegett, addig az asszony reszkető kezekkel tartotta azt a levelet és olvasta villámló szemekkel:

«Kedves Gyuri fiam! Küldj a becsületes Balicscsal száz forintot.

Majornoky.»

Az asszony olyan sápadt lett, mint a fal, majd vörös, mint a skarlát-posztó, apró szürke szemei kidülledtek és kékes lángokat löveltek, mint a kigyóé.

- Távozzék! - hörgé fogait megcsikorgatva - mert mindjárt keresztül megyek a lelken! Egy garast sem kap. Takarodjék!

Egyszerre levált róla minden máz, a mit a nevelőben ráaggattak, a mit a fényes kastély, a selyemkelmék kölcsönöztek neki. Egészen kihámozódék a szappanos-leány.

Ökleit fölemelte s neki rohant sziszegve körmeivel Balics uramnak, úgy hogy az vad futásban keresett menedéket.

És e rettenetes furiában összeszakgatott magán minden ruhát, a földhöz vagdalta a porcellánokat, a vaskályhákhoz paskolta az üvegeket, végig futott a folyosókon, fölrugott dézsát, virágcserepet, a mit előtalált, beszaladgálta a cselédszobákat s ütötte-verte ádáz dühvel agyba-főbe a szolgálókat.

Ekkor érkezett Gyuri. Vidáman, fütyörészve lépegetett a gyaloguton a kastély felé. A nap utolsó bágyadt fényét nevetve szórta le a halmokra és völgyekre. Az égbolt olyan volt, mint a frissen szűrt tej. Balról az erdő zúgott rejtélyesen, elálmosítón.

- Csukjátok be a kapukat! - rikácsolá a bősziült asszony.

A megriadt cselédek összeugráltak, s az ősi nehéz vaspántos kapu, mely már százötven esztendő óta nyitva áll éjjel-nappal (mióta a törökök elmentek innen), dübörögve csapódott le Majornoky György előtt.

- Ej no, hát mi ez? - bosszankodott Gyuri s zörgetni kezdett. - Nyissátok ki!

Semmi nesz. Hallgatódzott s úgy rémlett előtte, mintha belül halkan beszélgetnének. Egykettőt csapott öklével a kapura:

- Hej emberek! Én vagyok itt!

Fojtott, visszatartott kacaj volt a felelet.

- No megálljatok, gazemberek.

Türelmetlenül járt föl s alá. Majd fölvelt egy követ s azzal kezdte döngetni a vaspántokat.

Egy ablak nyílt meg az emeleten. Hallani lehetett a nyikorgását.

- Miféle zaj ez? - kérde egy százszor hallott hang, de még sem ismerős.

- Én vagyok, mama.

- Kicsoda?

- Hát rám nem ismersz? - kacagott föl Gyuri. - Persze, a méreg megváltoztatta hangomat. Képzeld, becsukták a kaput az orrom előtt.

- Én parancsoltam.

- Te? - kérde Gyuri meghökkenve. - Te rendelted! Hogyan kell azt magyaráznom?

(Most kezdte csak észre venni, hogy ez aligha pusztá tréfa.)

- Anyám! - kiáltá remegő hangon. - Hát mi történt?

- Az történt, hogy az apáddal tartasz, megloptad a szeretetemet, kijátszottad jóhiszeműségemet, pocsékoltad a vagyonomat. Neked nincs jellemed, kitagadlak.

Ez volt az utolsó szó. Az emeleti ablak még egyszer zörrent, mikor becsapódott. Vége volt mindennek.

Gyuri odatámasztotta zugó fejét a kapuoszlophoz s hosszan, megüvegesedett szemekkel nézte a felhőtlen eget, a hol éppen most gyuladozott egy virgoncz csillag. Nézte a csillagot, de az meg nem szólította.

Azután kitörülte szemeiből a könnyeket és elindult a gyaloguton. Most már jobbról maradt ez az erdő. És az meg is szólította: «Neked nincs jellemed» - zúgta utána. - Fönt a dombon, a Pap István-féle majornál egy mogyorófabokor szólt hozzá: «Vágj le rólam vándorbotot!» Sokáig keresgélt a hajtások közt, míg végre letörte a leghajlékonyabb ágat.

Hova ment, mi lett, nem hallottam, de majdnem bizonyos, hogy mindig a rövidebbet huzta, míg a léha Pali nyilván csillogott a jólétben mert mindig a jóléthez huzódott.

A mit én elmondtam, hajszálig így történt, de azért, a mit Balics uram fecsegett, jót nem állok. Hiszem ugyan, hogy az öreg Majornoky elkezelte a vármegye pénzeit, de hogy föl is függesztették volna, az az egy például nem valószínű.

EGY FIUNAK A FELE.

(Egy csevegésnek a fele és egy regénynek a fele.)

I. A bevezetés.

Mikor e nagytekintélyű kör¹ részéről azt a megtisztelő felszólítást kaptam, hogy felolvasást írjak, már akkor mondtam a nálam járt uraknak:

- Én, megvallom, soha sem mulattam életemben valamely felolvasáson. Hát nem is tudom elképzelni, hogy más valaki is mulathasson.

Az urak udvariassága nem engedte, hogy igazat adjanak, hanem én azért mégis megappellálom mondásomat a plenum elé.

Csak egy jogosultságuk van a felolvasásoknak szerintem, hogy az unalmas téli estét mégis csak agyonütik.

Ily agyonütésre vállalkozom most, de megvallom, nem minden raffinéria nélkül. El is mondhatom, ha parancsolják - mióta Bismarck nyomán az őszinteség a legélesebb fegyvere lett a ravaszságnak.

Hát én bizony helyrajzi tanulmányokat tettem előbb, hogy megválaszthassam tárgyamát, hallgatóimhoz a legillőbbet.

Kikérdeztem: szoktak-e a körben ferblizni?

- Nem igen.

No azért, mert ha ferbliznének, akkor egy pikáns történetet mesélnék. A ferblistáknak heves vérük van. Azoknak még szerelem kell.

- Hát tarokkozni szoktak-e?

- Nagyon ritkán - felelték a forrásaim.

No azért, mert ha tarokkoznának, akkor valami országgyűlési koulissatörténetet komponálnék ki. Mert a politika a tarokkisták játéka, azaz hova beszélek, a tarokkot akarom mondani, hogy a politikusok játéka.

- De hát mit szoktak mégis leginkább játszani a körben?

- A dominót!

Hohó a dominót? No már most tudom, mihez tartsam magamat. A domino csendes családos emberek kultusza. Most már megvan az utbaigazító, mit kell ott elbeszélnem.

Mert, ne is nevéssenek kérem, nagy taktika kell ahhoz.

Egy husvét napján az történt meg Deák Ferenczczel, hogy nagy beszédet tartott a belvárosi választóknak, a mely roppant hatást tett. Deák Ferenczczel sokszor megtörtént az ilyesmi.

¹ Ez elbeszélés eredetileg felolvasás volt egy fővárosi körben.

Egy felvidéki képviselőnek (miért ne nevezzem meg, hiszen négyszem közt vagyunk, Urbanovszky Ernő volt) annyira megtetszett a beszéd, hogy betanulta szóról-szóra, váltott hozzá egy vasuti menetjegyet, hazautazott a saját választóihoz és elmondta azon melegében eleitől végig, magyarul is, tótul is.

A beszéd nem csinált semmi hatást.

Urbanovszky csodálkozva nézett szét a közömbös hallgatóságon és boszankodva dörmögte:

- No, én czudarul megjártam a Deák eszével.

Ha most itt átvehetném a meseíró szerepét és az igazság magvát bele akarnám göngyölgetni a mesémbe, rá kellene fognom az öreg Deákra, hogy ő meg egyszer tréfából az Urbanovszky beszédjét mondta el a belvárosi választók előtt, és a mint látta a roppant hatást, csodálkozva dörmögte:

- Soha sem hittem volna, hogy ilyen okos ember ez az Urbanovszky!

Mindebből csak azt akarom levonni, hogy a Deák hangjával az Urbanovszky beszéde is hatott.

És most már bevallottam kiszámított ravaszságomat, miért nem olvasom én magam ezt a kis történetet,² melyet a dominójáték alapján békés családos emberek számára hoztam. Mert ugy vagyok én azzal, hogy ha valamit írni kell, hát rendesen felülök a képzeletbeli lovamra, lustul már a szegény pára, valami nagyon messzire soha sem visz, de azért haza a szülőföldemre csak mégis elérek vele, ott aztán előkeresem valamelyik ismerősömet és elhozom.

Most kikerestem a legritkábbat közülök, egy jó mostoha anyát. Annak a történetét mondom el.

Egy jó mostoha anya - fogják ellenvetni - ugyan, ugyan, hisz az lehetetlenség!

Már pedig én mégis tudok egy jó mostoha anyát.

Hiába rázzák a fejüket, hogy nem hiszik. Hiszik majd, ha elbeszélem.

II. Maga a történet.

Hát az történt kérem, hogy egy vidékünkbeli komposszeszornak, névszerint Gáthy Lőrincznek, meghalt a szép, fiatal felesége gyermekágyban.

A meghalt asszonyt elsiratták, eltemették, hanem a kis bimbó, szép egészséges fiucska, megmaradt.

Gáthy Lőrincznek volt egy öregebb nőrokona, a ki a temetés után fölvette karjára a kisedet és a mi könyje megmaradt a temetésről, azt sirta el a bölcső felett.

- Szegény kis árvácskám, mi lesz te belőled! Elpusztulsz, elveszel anyai kéz nélkül.

(Nyilván oda akart jönni a néni gazdasszonykodni - mert ma már senki sem diskurál ok nélkül, még egy három napos gyerekekkel sem.)

- Hát az lesz belőle, fölnevelem becsületesen - mondá az apa, s fölkapta a csecsemőt és megcsókolta a gyenge piros képét - ne félj semmit fiam, a mama elment, de visszajön még. Nem hagylak én anya nélkül.

² Az illető körben ugyanis nem a szerző olvasta fel művét, hanem egy kedves hangú művésznőnk, a kinek ugraszólva az egyéniségéhez van szabva a történet.

- Csakhogy az nem édes anya lesz, Lőrincz öcsém.

- Én az édeset adom neki vissza.

- Eredj hát, kapard ki a földből, ha olyan hatalmas vagy. Ott fekszik az már örökkön-örökké. Az, a kit te hozol, mostoha lesz, Lőrincz, ha arany pántlikával fonja is a haját.

A temetés után elutazott Gáthy Pestre, magával vitte a kis fiut és ott hagyta. Hideg, zárkózott jellemű ember volt, se ő nem mondta, se nem kérdezték, kinél hagyta, mi lett vele. Az emberek vállat vontak:

- Od'adta valakihez gondviselésbe.

Két hét múlva jött vissza és rá három hétre elvette az uradalmi jószágigazgató hugát, Zehernyei Borbálát. Az volt akkoriban a legcsinosabb özvegyasszony nálunk.

Az emberek erre is vállat vontak:

- Lám eltette a porontyot az utból... Mégis csak rossz ember ez a Gáthy.

Nem nagyon sokára és nem is elég sokára (Nincs itt valahol egy kalendárium?) az új asszony szintén egy fiúcskával ajándékozta meg Lőrincz urat.

Még fel sem kelt Gáthy né a gyerekágyból, mikor az ura megint elutazott Pestre és megint elvitte a gyereket, úgy hogy vissza se hozta többé. Az emberek nagy szemeket meresztettek:

- Hát ez mi? Gólya hozta tegnap, apja viszi holnap.

Rejtélyes sugás-bugás támadt. Találgatták, mit csinál a gyerekeivel? Kinél hagyja ott Pesten és miért? Vagy tán nem is Pestre viszi a kis ártatlanokat, hanem Buda-Keszire. (T. i. ott laknak a mennyország udvari szállitói.)

És míg a Gáthyék háta mögött egész legendák kerekedének, addig otthon is nagy sirás-rivás verte fel a kis barátságos kastély ódon szobáit. A fiatal anya kétségbe volt esve, törvényt, elválást emlegetett, követelte a gyermekét; majd fenyegette, majd rimánkodott az urának, térden kuszott előtte ésátkozta a fészület előtt:

- Add elő a gyermekemet, hova tetted?

De a különczember hajthatatlan maradt.

- A gyermek jó helyen van - mondá - megkapod majd egyszer. Ne firtasd, mert hasztalan, ne rimánkodj, mert se meg nem mondom, sem elő nem adom. Fogadásom van rá, első feleségem holttesténél tettem. Nem fogom megszegni.

Igy mult el öt év, azalatt ezerszer csordult ki az anyai sziv kinja. Minden utat bejárt, minden módot megkísérelt, de egyik sem vezette sikerhez, a «kegyetlen apa» olyan hideg, érzéketlen maradt, mint a kő. Gyakran járt fel Pestre «a gyerekeket megnézni», de az asszonynak alig mondott egyebet róluk, mint hogy egészségesek.

Az ötödik évben aztán így szólt Lőrincz egy héttel Borbála napja előtt:

- No asszony, süss, főzz az idén a névnapodra, mert holnapután elmegyek Pestre és hazahozom a gyerekeket.

Az anya egy örömsikoltással borult ura nyakába. Ez az egy szó elfojt mindent. Öt esztendőnek keserű gyötrelmét.

Pedig az az öt év lett volna a legédesebb méz a gyermekkel.

Nekem magamnak is van egy kis fiam, én tudom, mi az, ha szeretjük, ha megosztozunk játékaiban. Öt év éppen az a korszak az első gyűgyögéstől az első veres mellényig. Ilyenkor van a legtöbb öröm a gyerekből. Ott lenni az eszmélkedésnél, megfigyelni, hogy ismeri fel a tárgyakat, hogy köti össze a fogalmakat s hogy indul meg az a csodálatos gép, az ész; először csak az egyik rugó mozdul, aztán az egyik kerék ha végül valamennyi jár, az már akkor csak zakatolás.

Az első ismerőse fiamnak egy állat volt. Egy macska. Őt szólitotta meg kedves selypitő hangján a legelőbb: «csicsa, csicsa!» Micsoda esemény volt az a háznál! (A cicza is kávét kapott az nap.)

Mikor aztán mosdatták a teknőben a szivacsca, mert az is olyan szörmés volt, mint a macska, a szivacsra is azt mondta «csicsa». Az első kanál levesben, melyet belekényszerítettek, egy laska uszott, mint a hogy a szivacs uszott a teknőbeli vízben, a parányi laskát is megösmerte, hogy az «csicsa».

Éppen tél elején volt ez. Az égbeli dunyha megrepedt egy napon s a finom pelyhek ott száll-dogáltak az űrben, éppen mint a laskák. «Csicsa! Csicsa!» - kiáltotta a hópelyhekre.

Minden csicsa volt előtte, de mégis bizonyos rendszer szerint.

Jött azután az érettebb kor, mikor azok a kedves ötletek születnek, a minőket mi öreg emberek nem birunk kigondolni.

- Hogy hivnak? - kérdeztem egy napon.

- Csicsa Pálmán - felelte váratlanul.

(Van ugyanis valami rokonhangzás a Tisza Kálmán és az ő neve közt, hát a jobbik nevet vette magának a gazember.)

Egyszer a ruháját piszkolta be, és így szólt: «Mama más ruhát!» Mikor leesett és megütötte a fülét, megint parancsolón kiáltott fel: «Mama, más fület!» (Ezt a mondását három hónapig kolportálták a rokonságban, levelekben megirtuk, élőszóval eldicsekedtük - sőt ime még a felolvasásomba is bejutott.)

Ha mosolyog, nevet az egész szoba, ragyogó verőfény süt be az ablakon. Hátha még kaczag! Muzsika szól, cseng-bong a levegő, talán ezer cigány is huzza. Apró bárányok ugrándoznak a mezőkön, madarak csicseregnek a falombokon...

Ez az én kis fiam - de valamennyinek van ilyen édes története, színekben gazdagon váltakozó. Ha okos a gyerek, akkor az okossága a gyönyörűség, ha nem okos, akkor az ostobasága a gyönyörűség.

És éppen ezt az első öt évet vette el Gáthy a feleségétől és magától.

Hanem iszen mindent feledtetett az az óra, mikor Borbála-napkor berobogott a cséza az udvarra s két piros, élettől pezsgő gyereket hámozott ki Gáthy egy farkasbundából.

Az asszony szívdobogva, örömpresve rohant ki eléjük és kitárta a karjait.

Szemének egy lángvillanata gyorsan átfutott vizsgálódón a fiúk alakján, arcvonásain.

- Mamám! - kiáltá az egyik, és a nyakába ugrott.

- Mamám! - kiáltá a másik és megölelte.

Melyiknek a csókja volt édesebb? Gáthyné megdöbbsent. Nem tudta eltalálni.

A férj Laczinak szólitotta az egyik fiut, a másikat Palinak. Arczban is hasonlóok voltak, természetben is. Egyik sem látszott fejlettebbnek. Hiszen csak hónapok voltak köztük.

Az asszony félrehitta Gáthyt s mohón kérdé:

- Melyik az én fiam, mondd meg.

Gáthy elnevette magát kedélyesen.

- Hogy képzelsz te olyan bolondot. Hiszen éppen azért kellett a gyerekeket homályban, idegenben nevelni, titokban keresztelni, hogy egyformán szeresd mindakettőt, hogy meg ne tudd, melyik a te fiad közülök.

- Ember, gondold meg, mit cselekszel!

- Meggondoltam. Légy türelemmel. Husz éves korukban, mikor anya nélkül is megállnak, megmutatom a fiadat s átadom a bizonyítékokat.

Az asszonynak nem volt mit tennie, mint egyformán szeretni, gondozni a fiúkat, de az anyai érzés nem pihen sohasem, kutat, fürkészk, követel és fegyverkezik.

Nézte a gyerekeket ébren, alva, figyelte a természetüket, melyiknek a szokásaiban találná meg jobban a rokonságot a magáéival, oda állította hol az egyiket, hol a másikat a tükör elé, maga is oda állt és összehasonlításokat tett. Néha föl is csillant bennök egy-egy vonás, egy tekintet, egy szó vagy egy mozdulat, annak mohón utána kapott: «Ez az enyém»... Hanem hát az volt a baj, hogy egyszer a Lacziban találta meg, máskor a Pali gyerekekben.

Hát az anyai sziv, az a delejes, érző hus, a melyről annyit zengtek a poéták, nem sugta meg neki, melyik az ő fia?

Nem biz az! Csak a poéták csináltak abból vagy ezer esztendeig olyan nagy bölcset. Lejárta az már magát!

A gyermekek ezalatt szépen nőttek és tanultak. Derék, kedves fiu volt mind a kettő. Ők is tudták már, hogy egyiküknek mostoha anyja az édes anyjuk, de mindenik azt gondolta, hogy a másiké.

Egészen jól megvoltak így. Egyszer azonban beteg lett Gáthy, az asszony föl akarta ezt használni, ha gyenge a test, gondolta, elgyengül tán a lélek is. Macskahizelgéssel körülvette, a nyavalyájában a sok rimánkodást vele megunatta.

- Mutasd meg a fiamat... légy jó, légy irgalmas, édes uram. Esküszöm az élő istenre, a halott anyámra, hogy csak én fogom azt tudni, de a mostoha fiam soha sem. Egyformán fogom én azokat szeretni.

- Jól van, asszony. Hiszem, ha megesküdöttél.

(Éppen ebben a perczben lépett be a szobába Pali.)

- Ez a fiad - sugta.

Az anya oda szaladt hozzá, átkarolta, megcsókolta, fejét az ölébe vette, selyemszőke haját gyöngéd szeretettel morzsolgatta, rendezgette.

Délben már a szebbik alma a Palié lett. Uzsonnára a kés beljebb szaladt a kalácsba, mikor a Pali részét vágta.

Estefelé a kerti házban, a hol a fiúk labdával hajigálkoztak, egy ablaktábla kitört, a fiúk azt mondták: magától - de a mama rögtön kitalálta, hogy az alkalmasint a Laczi dolga lesz pedig a Palié volt.

És ez így ment napról napra. Gáthy észrevette.

- Ej, ej, asszony, asszony!

- Mit parancsolsz, Lőrincz?

- Nevetek rajtad, Borbála. Ilyenek vagytok mind. Csak egy rugót nyomtam meg a szivedben s mindjárt kiszaladt belőle a mostoha anya. A próba nem sikerült.

- Milyen próba?

- A gyerekekkel. Föltettem magamban, azt vallom tiednek, a melyik legelőbb lép be az ajtón.

- Te szörnyeteg! kiáltá a nő vadul. - Megcsaltál.

- Meglehet. De hát te nem csaltál-e meg, hogy egyformán fogod őket szeretni. Laczit hanyagolod azóta, Palinak tulságosan kedvezel. Gonosz vagy.

Borbála tehetetlenül rogyott össze egy pamlagra. Meg volt semmisülve. És azóta soha sem merte többé előhozni a férjének: melyik az ő édes fia. Hasztalan is lenne az már.

Hanem iszen ott volt a biztató jövő - a huszadik esztendő. Akkor aztán megtudja a bizonyosat.

S az az esztendő egyre közeledett. A hársfák lehányták a leveleiket az udvaron, a fiúkat olyankor elvitték a városi iskolákba, és mikor a hársfák nemcsak újra neki lombosodtak, hanem a bokrétaikat is kieresztették, akkor megint visszajöttek. Sok esztendeig ment az így.

Hanem egyszer aztán olyan év jött, hogy hiába nyíltak a hársak az udvaron, a gyerekek vissza nem jöttek. Az iskolapadokból odamentek, a hol a rózsák nyíltak... piros vérrózsák zöld füre festve.

A professzoruk egy nap belépett az iskolába úgy mint máskor, de szokatlanul ünnepélyes arccal, a pedellus azonban, a ki a könyveket czipelte máskor a nagytiszteletű ur után, most egy nagy nyaláb puskát hozott, roppant szuszogva a teher alatt.

- Fiúk - szólt a nagytiszteletű ur a katedrába lépve - tegyétek le azokat a könyveket. Ostobaság van azokban. Nehéz napokat élünk. Lássuk csak, melyitek bírná el a puskát.

Nehéz napokban könnyű a puska. Mindnyájan megbirták.

Elment az egész osztály, köztük a Gáthy fiú is. A professzor vezette őket.

A háboruban elesett az egyik. Csak László tért haza az ősi kuriába.

Nem volt akkor abban semmi különös, hogy valaki elesett. Föl sem vették. Az volt a csodálatos, ha valaki el nem esett. Szinte restelte az illető és mentegetőzött.

Megörültek otthon a hazatért hősnek. Csakhogy legalább ő megvan. Isten adta, isten vette el a másikat. Az anya is megnyugodott lassan. Hátha éppen ez az ő fia... De jaj, hátha nem az!

Gáthy most sem árult el semmit. Pedig a huszadik esztendő volt ez már.

Végre egy nap belépett a neje szobájába, ünnepélyes arccal:

- Borbála - mondá - ma nevezetes nap van.

- Miféle nap? - kérde az közömbösen. Éppen valami szőnyeget himzett.

- Ma van a második fiúnk huszadik évfordulója.

Gáthyné szive megdobbant. Arcza lángba borult, majd elhalaványodék.

- Mit akarsz? - kérde tompa, fojtott hangon, mintegy megmerevedve.

Gáthy egy csomag okmányt vett ki a zsebéből.

- Igéretemet akarom beváltani. Jogod van hozzá. Ime, tudd meg végre, melyik a fiad.

Az asszony felugrott, mint a villám, odarohant hozzá s tenyerét ajkára tapasztá.

- Csitt! kiáltá. Egy szót se! Nem akarom... soha sem akarom megtudni.

Kezével mélabusan simitá végig a homlokát.

- Így legalább enyém a fiunak a fele.

Gáthy elgondolkozott.

- Igazad van... talán igazad van Borbála. De most már mit csináljak ezekkel az okmányokkal?

- Dobd a tűzbe, kérlek!

Éppen égett a kandallóban. Gáthy bedobta a papirokat, a lángok összeszisszentek és fölfalták.

A fellobbanó tűz megaranyozta az anya arcát, mintha a glória ömlene el rajta.

- Most már irás többé el nem árulja - szólt halkán, bágyadtan egy sóhajjal - most már csak te tudod a titkot.

...Azaz, hogy én is tudom - de ha az asszony nem akarja, hát isten neki, én sem mondom el önöknek.

HOGY LETTEM ÉN IRÓ.

Kirándulást tettünk az aggteleki barlangba egy-két fiatalabb tanárral. Még most is emlékszem azokra a csodadolgokra, a miket ott láttam, a hatalmas oldalszalonnákra, mik a csepegő kőből képződnek, a mennyországra, a tizenkét apostolra, a Mátyás király ásójára, s több efféle dologra. No, de ez nem tartozik ide, leírták már azokat mások sokkal jobban, én csak arra akarok szoritkozni, hogy Szeremley Károly tanárunk mindössze két tárgynál tett megjegyzést.

A tanár ur különös kedvenczem volt, a ma napság is tisztelettel gondolok finom szellemére, szikrázó ötleteire, kedves, szeretetreméltó modorára és kivált azon eredetiséggel párosult gyakorlati magyarázatokra, melyekhez foghatókat egyetlen tanférfiunál sem tapasztaltam.

Bámulatot tapintattal tudott hozzá simulni tanítványai értelmi tehetségéhez.

Midőn a történelemben ki akarta tüntetni a francia befolyást, nem értekezett arról szárazan, hosszadalmasan, figyelmet fárasztólag, hanem mindössze ennyit mondott, keményen megropogtatva a szavakat:

- Öcsém! Ha ebben az időben a francia királyné pelyhes szoknyát rántott volna magára, az egész világ pelyhes szoknyában járt volna.

Ebből a jellemző képből aztán mindnyájan megértettük a Lajosok korát, s nem mosódott el egyhamar emlékezetünkéből; a minnek bizonyossága, hogy utolsó padbeli létemre, még most is le tudom írni szóról-szóra. Hát még az első eminens?

Egyszer azt kérdi tőlem a mértanból, a táblára fölrajzolt figura egyik csücskébe bökve ujját:

- Micsoda szög ez fiam?

- Egyenközű háromszög - mondtam.

- Hát ez a másik?

- Az is.

- De már ez...? - mutat hirtelen a harmadikra.

Pillanatnyi habozás után halkán mertem csak makogni:

- Az is.

- Helyesen van öcsém. Az is egyenközű háromszög; nekem se higgyen abban, a mit már tud.

Hát mondom, az egész aggteleki kirándulásból itt csak a Szeremley két megjegyzésére akarok szoritkozni, mint némileg tárgyamhoz tartozóra.

A paradicsom-barlangban, a mutogató kalauz sok érdektelen kőfigura után, miket csak a phantasia idomított át ismert tárggyá, így kiált fel végre:

- Ime uraim, az «Ádám bocskora!»

- Hogyan?! - kiált fel Szeremley ijedten - kend a legszebb ábrándomat rontja meg!

- Miért kérem alásan?

- Eddig mindig azt hittem, hogy Ádám magyar ember volt: most aztán látom, hogy szomoruan csalódtam. Ám, ha bocskorban járt, okvetlenül tót volt a boldogtalan!

Másik megjegyzése a Mátyás király ásójára vonatkozott.

- Lássák, soha még király kezében nem volt tisztességesebb fegyver. Pedig ez nem is egészen mese. Midőn Mátyás király Gömörben járt, egy ilyen szerszámot csakugyan kivett a szőlőmunkás kezéből s versenyt kapált az izzadó föld népével.

És ezután elmondta szögrül-végről az egész krónikát és hozzátette:

- Mához egy hétre erről a themáról készítsenek irodalmi dolgozatot. Mindnyájan erről. Majd akkor legjobban kitűnik: ki a legény az előadás és leírás művészetében.

Sokan megszeppentünk erre a szóra; még csak a harmadik osztályba jártunk, s még akkor nem volt szokásban innen pályázni a Teleky-díjra. Az «irodalmi» szó olyan magaslat volt előttünk, a mire még gondolni is elsápadva mertünk. Hogyan hozzunk mi mához egy hétre irodalmi dolgozatot?

Én részemről még egy becsületes levelet sem tudtam ekkor megírni haza, a helyesírásról pedig körülbelül annyi fogalmam sem volt, mint most akármelyik első évesnek. Nagy trémák közt s dolgozat nélkül talált tehát a hetedik nap reggele.

Mély sóhajjal keltem fel ágyamból. A nap besütött az ablakon mint egyébkor. Dobos bácsi (a házi gazdám) éppen «fölstökömölt» mint egyébkor, engem is ott várt már a tányéron a paprikás szalonna és a fehér czipó, mint egyébkor. Semmi, de semmi sem változott.

Óh, de én éreztem, hogy egészen másképp forog a világ. Istenem, istenem, hogy fog ez a nap végződni?

Gépiesen öltöztem fel s nyultam a könyveim után, melyek egy vakablakban heverték a Dobos bácsi pálinkás butykosa mellett. Mindaketten egy helyen tartottuk a szellemi táplálékunkat. Csakhogy ő jobban szerette s gyakrabban előkereste a magáét.

Az elkeseredés sötétre festé arczomat, vad tekintetet vetettem a falatozó Dobos bácsira, a szalonnámra, majd a könyvekre, melyeket rendetlenül össze-vissza fordítgatva, mint a Csáky szalmáját csaptam a hónom alá.

És ime, elborult tekintetem egyszerre fennakad egy tündérsoron, mely lázas ámulatba ejtett, mely megzsibbasztott, mely mint az ezeregyéjszaka bűvös regéiben szokás, titkos vágyam teljesülése volt.

Az egyik felnyílt füzetben (az ördög a megmondhatója, honnan kerülhetett ide a tankönyveim közé!) egy cikk a következő címet viselte: «Mátyás király Gömörben.»

Mohón futottam át. Éppen a nekünk feladott tárgy volt, de milyen pompásan kidolgozva!

Csak kevés ideig haboztam.

Hiszen egyenesen az isten ujjmutatása volt. Ő hajította le az égből a kész dolgozatot, megszánva szorult helyzetemet. Bolond volnék, ha oly kapóra jött s még sem anektálnám magamhoz.

Ugy is tettem, sebesen kanyarítottam le - bocsásson meg bűnös lelkemnek a derék Boros Mihály, ki nem is gondolta tán, mikor e kis krónikát olyan szépen összekomponálta, hogy milyen nagyon vigasztal meg vele egy elszomorodott szívet!

A kapuban már ott lesett bennünket az öreg Dankó bácsi (kivel a következő beszélykében ösmerkedünk meg).

- Háboru lesz fiuk - mondá egyenkint minden érkező diáknak - magyar háboru lesz...

És arcza sugárzott az örömtől.

- Üstökös volt az égen a múlt éjszaka. Tegnap meg nemzetiszinü szivárvány. A dolog bizonyos fiúk. Teringette, én tudom, hogy bizonyos. A kis ujjamban van minden hadi tudomány. Én tudom, mit jelent az, ha én a kardommal álmodom.

Bántuk is mi még akkor a háborút. A csatatüz ott volt számunkra a tanteremben.

Néma csendben olvastattak fel a dolgozatok, a tanár komoly redőkbe vont arczczal hallgatta végig. Volt biz azok között rossz is, figyelemreméltó is. Hol-hol egyet bólintott fejével, kedves, barátságos arcza érdeklődéstől sugárzott, pedig bizony nem tudom, mi érdekelhette azon a sok, kezdetleges «probatio calami»-n, a melynek a fele így kezdődött: «Ki ne hallotta volna valaha az igazságos Mátyás hírét!»

Most rám került a sor.

Halk, félénk hangon kezdtem olvasni.

A pattogó szavak, a velős, rövid és szabatos körmondatok, a népiesség szépségétől duzzadó eszmék, mint valami bombák röpködtek szét a tág teremben. Tanulótársaim arczán a meglepetés és megdöbbenés volt lerajzolva. Elfojtott lélekzettel hallgattak rám.

Szeremley komoran csüggeszté le fejét s türelmetlenül tépdelte kis kecske-szakállát.

Kimerült, lángba borult arczczal ereszkedtem le helyemre (az utolsó padban) a felolvasás után.

A professzor ur letette hosszú czeruzáját s fürkészőleg nézett a szemem közé.

- Te irtad ezt öcsém? - kérde a gyanakodás félreismerhetlen jeleivel.

- Én... - motyogtam halkan.

- De csak segített Dobos bácsi is, ugy-e?

- Nem - feleltem halálsápadtra válva.

- No egy kicsit? - vallatott szelid jóságos hangján.

- Egy kicsit - hebegem, alig hallhatólag.

Ujra felvette a czeruzát kezébe s megfenyegetett vele.

- Helyesen van öcsém. Tehát egy kicsit segített. Dobos bácsi jó hentes, tehát ehhez is ért. Nagyon jól van édes öcsém, egészen rendben vagyunk. Csakhogy azt mondom én neked, hogy ezután is Dobos bácsi segítsen. Rosszabb munkát ne merj felhozni, mert akkor meggyülik velem a bajod. Ha egyszer Dobos bácsi nélkül volna kedved valamibe belekezdeni, ne kerülj a szemem elé; a Dobos bácsi keze örökké meglássék minden dolgodon. Tiszteltetem, édes fiam, Dobos bácsit!

Szegény Dobos bácsi pedig mindezekről nem tudott semmit. Nem volt a léhaságok embere, ha tudott volna is valamit ezekről, mindössze vállat vont volna.

Sokkal okosabb dolgokon mélézgatott az ő elméje, mint a minő a betük összerakásának hiu mestersége. Nem is értett hozzá soha világeletében. Az iskolából az «abé-ab»-nál állott ki, s a hova kiállott, úgy ott maradt állva mai napig, hogy egy hajszálnyit sem mozdul odább.

Ennek a segítségére ugyan nem lehetett támaszkodnom. Kétségbeesésem határtalan volt, rémes színben láttam magam előtt a jövőt, a midőn ki fog sülni minden.

Megedzettem akaratomat és föltettem magamban, hogy olvasgatni fogok irodalmi műveket.

- Dobos bácsi! - szóltam egy napon - mondjon nekem valami remekművet, a mit érdemes legyen átolvasni és tanulmányozni.

- Hüm fiam. Hát itt van a Meluzina históriája. A feleségem olvasmány-könyve, olyat nem evett még a professzorod sem. Ha azt elolvasod, okosabb leszel a sárospataki püspöknél. A feleségem tizenkilenczedszer olvasta a mult télen és már is nincs maradásom a megnövekedett elméjétől, mire a huszonötödikszor kérődzik végig rajta, meglásd a kassai káptalan is odább költözkedik a tőle való tartózkodásában.

Megszereztem s elolvastam a Meluzinát. Ez a szép hölgy vitt be az irodalomba.

Az igaz, hogy nem volt előkelő delnő, kinek elegáns, csillogó costümje, fényes származása még arra is vet némi sugárt, a ki vele érintkezik; egyszerű volt, névtelen, igénytelen...

Meg is látszik rajtam, hogy ő volt az első «ismeretségem». Ez a «viszony» mindig gátja volt haladásomnak.

A «szép Meluzina históriája» végtelenül tetszett s fölébreszté bennem az olvasás vágyát, mely valóságos dühhé növekedett. Olvastam mindent össze-vissza, úgy, hogy midőn egy negyedév mulva új irodalmi dolgozatra került a sor, annyi tündöklő szó-virág ülededett le agyamra, hogy dolgozatomat «Szent László király dicsőítését» úgy felsallangozhattam ékes szavakkal, miszerint Szeremley meg nem állhatta, hogy közbe ne szóljon.

- Nagy phantasta az, a te Dobos bátyád... No mindegy, megbocsátom neki, hogy alkalmasint délután segített.

Egy év alatt tisztult az izlésem, sokat tanultam; a megszégyenítéstől való félelem, hogy Szeremley észreveszi: honnan vettem a pávatollakat, megedzé lankadó türelmemet és szorgalmamat, megkettőzte igyekezetemet.

Hiuságom, örömem, vágyam egyetlen célba gyűlt: írni tudni.

Egy év mulva, midőn a saját versemet olvastam el a közvizsgán, Szeremley édesen mosolygott, megveregette vállamat s így szólott:

- Most már nem féltlek gyerek. Most már mindig ott lesz melletted Dobos bácsi, valahányszor megfogod a tollat.

És ez nekem nagyon jól esett akkor, pedig nem is értettem egészen.

Mert hát hogy is lehetne Dobos bácsi mellettem ezután? Féléve már, a hogy kikisértük a temetőbe. Hiszen a tiszteletes tanár ur is tudhatná. Levett kalappal ballagott a koporsója után.

AZ ÖREG DANKÓ BÁCSI.

Üdvözöllek öreg, egyszerű falak, hol az első «plága» csattant el kezemen!

Becsesekké tesz benneteket előttem a szellem, mely köztetek lengett, mely mindig szabad volt.

Visszagondolok rátok. Látom a komor, méltóságos, ódon fedelet, az ócska garádicsokat, melyek az emeletre vezetnek, látom a csengetyülábat az udvar balszögletében. (Óh kedves csengetyü, te mérted fel legszebb időnket órákká!) És azután kitérülnek előttem sorban a régi ismerős tantermek, fekete tábláikkal, hol annyszor megfordult nevem a «Clamantes» között, egyszerű padjaikkal, hol most is megtalálom hajdani ülőhelyemet, ha egyébről nem, akkor az ideálom padba faragott kezdő névbetűiről a «B. M.»-ről bizonyosan.

Még tán a pajtásaim ülő-helyeit is meg tudnám mutatni sorba. Ott ült balról mellettem mindjárt a Kamuti Pali... igen, igen, most már emlékszem, a hátam mögött meg valami Vallach Milosláv nevű panszláv fiú; konok érzelmei voltak; ott szépen kinyesegették lelkéből a professzorok; ma valahol Erdélyben becsületes prókátor ember... nem rég találkoztam vele itt Budapesten, mint egy deputatio vezetőjével, mely az Emke érdekében járt itt.

De ha kinyesegették a Vallach Milosláv lelki tyukszeméit, a mienket sem hagyták ám növekedni. Éppen jó, hogy Kamuti Palit említettem fentebb. Ő vele esett meg, hogy a magyar világ bejöveteleivel magyaros őszinteséggel kinyilvánította Szeremley tanár urnak, hogy most már eb ura fakó, ő bizony kihagyja a megemésztendő tudományok közül a német nyelvet.

- Hát 'iszen nagyon jól van édes fiam, - mondja neki a tanár mosolyogva - a német nyelvet neked magadnak elengedem.

- Köszönöm alásan...

- Ne köszönd édes fiam, mert ennek következtében szükségszerűen egy még nehezebb feladatot kell elvégezned a folyó tanévben.

- Szívesen, akármit...

- Ki kell valamennyi németet kergetned a nyári vizsgáig az országból; így aztán nélkülözhetővé lesz valahogy ez a tantárgy.

Kamuti Pali erre aztán ellenállás nélkül beadta a derekát, a mit különben fölösleges meg is jegyezni nyájas olvasóimnak, kik mai napig is színről láthatnak még németeket Magyarországon.

Nemkülönben jártam magam is, ki a matematikától iszonyodtam különösen és igen fitymálva emlegettem azt mindenkor.

- Pedig öcsém - mondja egyik tanárom, a derék Baksay István - minden suvix ehhez a tudományhoz képest és csak erre az árnyékvilágra való fölületes ismeret. Hanem a matematikának még a siron tul is hasznát veszed, mert: a történelemről, Hunyadyról, Tamerlánról kérdés, ha tudnak-e az égiek, az sem egészen bizonyos, francziául beszélnek-e odafenn vagy taljánul, hanem azt meg bizonyosra állítom, édes öcsém, hogy a kétszer kettő ott is négy.

Ezzel aztán én is beadtam a derekamat s paraszthajszál hija, hogy most a hogy itt áll előttem nyájas olvasó ez a néhány lap, az nem valami száraz értekezés a logaritmusokról, hanem csak egyszerű rajz az elmúlt kedves időkről.

Milyen idők, s hogy elröpültek!... Csodálatos szárnyrebbenések, mintha most is érezném. Hiszen csak tegnap, most volt... S a mint előszedegetem a színes tollakat emlékezetemből, mik az idő szárnyaiból abba behullottak, ámulva veszem észre, hogy aranyból vannak... tiszta szinaranyból.

Bokrétába kötöm...

Kezdem pedig a legszebb szál virágon, gróf Pálffy Móron.

Hogy ki volt gróf Pálffy Mór, azt minden becsületes ember tudja, a ki 1863 és 64 táján már a világon volt, mert ha egyebet nem, hát azt legalább mindenki tudja, hogy kit kell gyűlölni.

Nevezetes személyiség. A mi «földi gondviselésünk» akkoriban.

A földi gondviselés magas, száraz ember volt, arisztokratikus arczczal, végtelenül hosszú lábakkal és kezekkel.

Ezek a hosszú lábak és kezek már akkor nem találtak egyéb letaposni valót, csak még a közoktatást Magyarországon. Az excellentiás ur sorba járta a városokat és gymnasiumokat, hogy előkészítse a dicsőséges rendszernek a jövő nemzedéket is. A nagy diplomata előrelátó legyen, s nyergelje meg előre a jövőt; hátha azt is lóvá lehet tenni.

A kis városkában valóságos lázas nyugtalanságba ejtette a nagy ur jötté az embereket. Az utczakövezetét mohó gyorsasággal javították, a vármegyeházát bemeszelték, a polgármester dictióra készült, a városban tizenkét fehérruhás lánykát hajhásztak össze, az egyetlen vizipuskát megtisztították a százados sártól. Minden jóra való beamter kiváltotta a fekete ünneplőjét a zug-zálog üzletből, vagy ujat csináltatott a nagy napra, midőn a «hatalmas földi gondviselés» oda érkezik, tapogatózni az ottani szellem után, s szükség esetén szárnyát szegni annak.

Derék tanárunk észrevehetőleg fanyar arczczal adta tudtunkra a szerencsét, «mely intézetünket éri»; öltözzünk ünnepi ruhába - ugymond - és - tette hozzá jelentőségteljesen - igyekezzünk, ha kérdéseket tesz elénk, okosak lenni.

A kitüzött nap előtti estén tarackdörgés közt érkezett a tábornagy a városba és a megyeházába szállott.

Másnap tehát, minthogy tíz órára volt bejelentve az altábornagy látogatása, már 9 órakor felgyülekeztünk ki-ki a maga osztályában, illően öltözve és kifésülködve, úgy, hogy Dankó bácsi egyikünkön sem talált akár egy makulányi hibát is.

Pedig ha valaki, hát Dankó bácsi értett a regulához. Mivelhogy huszár volt ő kelme valaha, (még pedig a nyalkább fajtájából), mielőtt a fatum, no meg az öregség is ledegredálta - tudományos állásra.

Tudniillik olyan pedellus-féle hivatala volt az «intézetünk körül», már a mint ő szokta nevezni a gymnasiumot.

Becsületes, hű öreg ember volt, ki mindnyájunkat névleg ösmert s kit mindnyájan szerettünk, mert itt nem lévén behozva, mint más tanodákban, a vádaskodási rendszer, működése nem tűnhetett fel gyűlöletes színben.

Nem ártott a szegény öreg a légynek sem; nem is állott egyébből a dolga, mint hogy ott benn lakjék a kapu alatti czellában, aztán felügyeljen, hogy az iskola fáját ne lopják, hogy a klassisok tisztességesen ki legyenek takarítva; aztán a diligentia alatt ott tartózkodjék a közelben, hogy ha valamelyik tanár ur otthon feledte a kalkulus-könyvét vagy a jegyzeteit, értök mehessen.

Nekünk csak annyiban árthatott vagy használhatott a jámbor, ha hamarább vagy később csengette el az órát. Ez aztán teljesen az ő hatásköre volt. S nem mondhatni, hogy valami nagyon csekély hatáskör, kivált annak a szemében, a kit egy perczczel a csengetés előtt hittak fel feleletre s olyan «secundát» fogott, hogy le nem birta köszörülni félévig.

Bezzeg, ha Dankó bácsi egy perczczel előbb csengetett volna!

Dankó bácsi át is értette a maga valóságában e nagy befolyást, a mit a diákok kiképeztetésére végzetszerűen gyakorolt, s bár szeretett is vele henczegni, mégis inkább áldozott a magasabb elmebeli élvezeteknek; Dankó bácsi politizálgatni szeretett jobban.

Nagy európai kérdések eldőlte képezte tünődése tárgyát, az elviselhetlen adó görbitette összebb elaggott vállait (pedig ő maga egy fillért sem fizetett), királyok veszte, trónusok bukása volt szellemi csemegéje, mert hát hiába, a ki egyszer (mint Dankó bácsi is huszár korában) megkóstolta a vilákdirigálást, annak holmi gymnasium-ügy csak a kisebbik gondja.

Hanem ma a gróf eljövele mégis kihozta sodrából. Egy altábornagy még sem egészen tréfa dolog! A legdiszesebb ünneplő ruháját vette fel s úgy állott ki a kapuban, hogy fent, az auditoriumban összegyűlt professzor uraknak ő lehessen legelső hiráddal, ha a megyeháza felől megindulnak ide az uraságok.

Szép fekete gérok volt az öreg; minden diák ösmerte már tavalyról, mikor még az igazgató viselte; hasonló színű nadrág egészíté ki, úgy, hogy Dankó bácsi, gangos bajuszát leszámítva, úgy nézett ki, mint akár magok a nagytiszteletű professzor urak.

Hanem hát «a földi gondviselés» csak nem jött. Az «örszem» már elunta a hosszú ácsorgást s kétszer is bedugta fejét az ajtón bekiáltandó a classisnak: «Nem jön még; pedig tizre volt mondvá: már csak hogy tréfából se mond igazat soha a német»; majd a professzor urak jöttek le türelmetlenül ráfordulni Dankó bácsira, hogy hát még sem jön-e ő excellentiája? - mintha bizony Dankó bácsi lenne az oka, kinek lábait (mert hiába, öregsünk, gyengülnek az inak) nagyon ellankasztotta a silbak-állapot.

A tizenegy óra is elmúlt, sőt a tizenkettőt is elütötte, s a gróf még mindig nem jött. Most már a professzorné asszonyok is nyugtalanzkodni kezdtek otthon s gyöngéd üzenetek érkeztek sűrűn, melyeknek tárgya többnyire abban összpontosult, hogy szörnyű veszedelem fenyegeti a levést, összesűrűsödik, elhül stb.

De már aztán az ilyen dolognak bezzeg ellent nem állhat egy becsületes kálvinista gyomor sokáig, ez már sok és minden emberi türelmet felülmul. Osztály-vezető tanárunk nem gondolkozott sokáig; ő lakott legközelebb a tanodai épülethez, meghitta a többi kollegákat is «zsebtiben» egy kanál levesre: nem származhatik belőle baj: hiszen itt lesz az öreg Dankó a kapuban, majd vigyáz az s ha a «magas vizit» jó, elszalad értők.

Nincs semmi könnyebb a világon, mint éhes embereket arra kapacitálni, hogy jó lesz enni. Valamennyien elfogadták a meghívást.

Az igazgató arcán honolt mindössze némi kevés az aggodalom kifejezéséből.

- Ébren legyen öreg - mondá Dankónak - mert tudja meg, hogy most a kend kezében van a gymnasium becsülete.

- Nagyon jól van, kérem alásan - szólt az öreg a bajszát megsodorva, s vastag szemöldеivel kevélyen integetve, igenis az én kezeim közt van... igen is... nagyon jól van.

S azzal, mint hajdanában a hadak élén, kidüllesztett mellel állott ott istrázsát, jobbra-balra eregetve a füstöt feketére szítt tajték-pipájából, a mit állítólag mint «Guter Reiter» magától a felséges császártól kapott prezentbe a nevenapján.

Mialatt szeme a megyeház tájkát kémlelte, honnan még mindig senki sem jött, lelke el-andalgott a tengernyi dicsőségen, melynek osztályrészesé lett a múltban.

S mialatt lelke a dicsőség emlékeiben fürdött, azalatt a hátulsó kis kapun szép csendesen bejöttek a magas vendégek, a gróf és kísérete: a főispán és polgármester s minthogy senki sem fogadta őket, benyitottak az első ajtón a mi osztályunkba.

Ott éppen irtóztató ütközet folyt a forumon, valamely a második és harmadik pad közt felmerült keleti kérdés miatt; szörnyű zsvaj és láрма hangzott, melyekbe a harmonia kedvéért egy-egy csattanás-puffanás zaja vegyült néha-néha. Ki lehetett azt hallani a harmadik utcára.

E perczen léptek be a legmagasabb vendégek. Már nem lehetett segíteni a dolgon; hogy pongyolában talált az excellentiás úr. Mit volt mit tenni, mint nem éppen a legaesthetikusabb ugrások között helyreigazodni gyorsan.

Nagy csend következett be:

Az excellentiás úr, ki fényes altábornagyi ruhát viselt, az üres cathedra mellé lépett s rideg, szenvtelen arcát némán fordítá felénk.

Pillanatokig tartott a nyomasztó csend; a főispán és polgármester arcán szintén kimondhatatlan zavar tükröződött; nem bírták mire magyarázni a tanárok távollétét s nem mertek szólni semmit.

Ezalatt Dankó bácsinak is odakünn nagy szeget ütött valami a fejébe.

A nagy csend, a mely beállott a földszinti classisban (mert egyedül a mi osztályunk volt földszint). Ez szokatlan volt és megdöbbenet. Nyolcz esztendeje van itt, de még ilyesmit nem élt meg, hogy negyven diák, mikor a tanár nincs bent, így elcsendesüljön. Az lehetetlen! Csak nem ütötte meg a guta mind a negyvenet egyszerre!

Az öreg fájdalmasan kapott a füleihez. Bizonyosnak vette, hogy ő siketült meg. Nem is lehet az másképp. Annak a sok hitvány francia ágyunak a döreje épen e szent perczen, harmincz év múlva érkezett a Dankó Gábor fülei azon kamarájába, a hol a hallása lakik s most fojtotta csak meg. Mert hát rendén is van az úgy, hogy míg a közönséges baka nyomban megsiketül a csata-téren az ágyu hangjától, addig a huszárral harmincz álló esztendeig birkozzék az ellenséges hang!...

Fejvakarva csoszogott a classis ajtajáig s nagyobb bizonyosság kedvéért benyitott.

No arra aztán, a mit ott látott, nemcsak megsiketült rémültében, hanem kővé merevedett.

- Ön a tanár? kérde az altábornagy a belépőtől.

A szegény Dankó bácsi egy világért sem birt volna kiejteni egy értelmes szót, csak szusszant egyet és állott ott mereven, egyenesen, mint egy czövek.

- Ki akar közületek katona lenni? - szólt ekkor ő excellentiája felénk fordulva.

Egyetlen hang sem hallatszott.

Ő excellentiája ekkor a nadrág zsebébe mélyeszté egyik kezét, hol, mint mi gondoltuk, az aranyakat csörgeti és újra kérde:

- A kik katonák akarnak lenni közületek azok lépjenek elé.

Összenéztünk ravaszul, jelentőségteljesen; tudtommal senki sem akart katona lenni közülünk, e szavakra mégis megmozdultunk valamennyien s egy perc alatt az egész klassis kiugrált a forumra. Azt hittük pénzt fog kiosztani ő excellentiája.

Csak Kamuti Pali maradt ülve a legutolsó padban.

A nagy ur mosolyogva nézett végig rajtunk s így szólott:

- Derék, jól nevelt emberek vagytok. Meg vagyok elégedve. Elmehtetek.

Azután Kamuti Palira látszott vetni egy szigorú, megrovó pillantást.

Majd Dankó bácsihoz lépett s megveregette vállait.

- Ön derék szellemben nevelte őket... Igen helyesen... igen, igen helyesen.

Szegény öreg! A fogvaczogása volt az egyedüli felelet, a mit erre a dicséretre válaszul adott. Arcán siri sápadtság terült el, haja az égnek állt, s bajsza, a mi még a világ eleje óta nem történt, lekonyulva fityegett alá.

Jó szerencse, az altábornagy mindezt nem vette észre, hozzá volt szokva az ijedt arcokhoz s nem talál azokban semmi különös megfigyelni valót.

Megfordult sarkán katonásan s egy szőke fiút, az első eminens, szólítá fel, hogy beszéljen valamit a történelemből, mondja el például ki volt II. Rákóczy Ferencz.

Karó Miksa volt körülbelül a legértelmesebb köztünk, ki már akkor a politikából is sejtett annyit, hogy elérte tanárunk azon figyelmeztetését, legyünk okosak, ha valamit kérdezni talál az altábornagy.

- II. Rákóczy Ferencz lázadó volt... felelte Karó Miksa elpirulva.

- Helyesen fiam... szólt csillogó szemekkel a gróf. - Beszélj el tetteit.

Miska rágyújtott s egész az ónodi gyűlésig fujta el hibátlanul. Itt aztán közbevágott ő excellentiája.

- Mi történt az ónodi országgyűlésen? No ne habozz, bizonyára tudni fogod te azt, egy vérlázító gyalázatos tett...

Miska nagy szemeket meresztett a magyar főúrra és egészen megzavarodott.

- Rákóczyt elárulta Rakovszky és Okolicsányi.

- Nem ez... nem... valami egyéb.

- Ausztriát trónvesztettnek nyilváníták.

- Hogy is ne? vágott bele gunyos szemekkel a gróf. - Hehehe! Egyébiránt kitűnően feleltél. Meg vagyok elégedve. Mi a neved?

- Karó Mihály.

- Igen. Nagyon jól van, helyesen van...

Azután újra Dankó bácsihoz lépett s még nagyobb nyájassággal veregette meg vállait.

- Ön érdemes ember. Jól neveli az ifjúságot... igen jól neveli. Nem fogom elmulasztani a legmagasabb helyen is kifejezni e tekintetbeni őszinte meggyőződésemet.

Dankó bácsi már ekkoráig belemelegedett annyira a professzori szerepbe, hogy a kezeit dörzsölte és hajlongott.

Benn a szive pedig tombolt örömében.

Hüh! Milyen diadal lesz ez! Az ő kezében hagyták a gymnasium becsületét, s most ő azt milyen fényesen conserválja! Ki tudja, hogy lesz mint lesz! Még tán egy ordót is szerez az igazgató urnak; mégis csak, hogy nagy dolog az, ha már valaki huszár is volt! Minden hivatalba beleillik az árnyékvilágon!

A gróf most figyelmeztetőleg fordult az egész osztályhoz.

- Lássátok, hogy járnak azok, a kik a császár és a monarchia ellen vétkeznek. Rákóczy száműzetésben meghalt, igen, meghalt és meghalt Thököly is, és meghaltak mindazok, kik turbálták az államot. No, hanem most térjünk más tárgyra, talán a természetrajzra. Fiam! te ott, a ki nem akarsz katona lenni, lássuk lesz-e belőled tudós, felelj valamit az állatokról.

- Melyekről? kérdé Kamuti Pali bátran.

- Arról felelj, a melyik állatot a legjobban szereted. Melyiket szereted a legjobban?

- Az oroszánt - mondá Kamuti Pali.

- No hát beszélj nekem az oroszántól.

Kamuti Pali beszélt ő excellentiájának az oroszántól, a minthogy talán egyebet nem is tudott az egész természetrajzból. Ezt azonban meglehetősen mondta el.

A gróf csak egy helyütt vágott bele.

- És mivel él ezen állat?

Kamuti Pali nyilván nem tudta már ezt, tehát lutheránus módra felelt.

- Mindenféleképp.

- De mégis mit szeret legjobban?

A fiu megállt, végig simitá ujját homlokán azután felemelte daczos fekete fejét és így szólott tompán:

- A szabadságot.

Még most is mintha hallanám... e szó végig süvített a termen és megreszkettetni látszott a levegő miriád atomját, úgy hangzott mint egy óriás harang megkondulása.

Az excellentiás ur ijedten kapta el a fejét és a hadsegédjére nézett, a hadsegéd a főispánra bámult, a főispán azonban már nem nézett sehova, az behuntya a szemeit és úgy várta, hogy a mennybolt most nyomban, okvetlenül le fog szakadni.

- Űlj le! förmedt Kamuti Palira a nagy ur, majd Dankó felé fordult: «Mi volt ez?»

És összeránczolta a homlokát:

- Hogyan? Ez is az ön tanítványa?

- Excellentiás uram - kezdé Dankó bácsi neki bátorodva, - jelentem alásan, hogy éppenséggel ez az egy az én tanítványom. - Ne tessék ennek az elkárhozott lelkét a nagytiszteletű professzor urnak betudni, a ki most oda haza ebédel, mivel hogy a nagytiszteletű asszony hazahívatta. - Ez egy elrugaszkodott fiu, az apja egészen rám bizta, nálam lakik, nálam kosztol, ezen nem fog kérem a jó szó, és jó tanítás. Már annak, hogy ez ilyen - becsületesemre mondom - nem a nagytiszteletű ur az oka, hanem én...

- De hát kicsoda ön?

- Én jelentem alá a szolga vagyok itt, a kire a nagytiszteletű urak rábízták a gymnasium becsületét, mialatt isten nevében elfogyasztják a délebbé, de mivel hogy a hátulsó kapun tetszett bejönni, hát nem vettem észre, s el nem szaladhattam a professzor urakért. Én kérem alá Dankó Gábris vagyok, két kapitulációt kiszolgált huszár, a ki Kossuth apánk alatt is kitétem magamért a kardommal; hát én bennem kérem alá annyira a rosszasság, hogy a fölöslegéből ennek a fiúnak is beadogatok. És fog rajta a mihaszna valón! Ez az egy már az én tanítványom, úgy tessék venni, ezért ugyan nem felelős a nagytiszteletű ur.

A tábornagy igen kényelmetlenül kezdé magát érezni e visszas komikus helyzetben, hirtelen fölvette köpenyét s intett kíséretének.

- Isten áldjon meg benneteket! mondá bucsúzóul s eltávozott.

Az öreg Dankó bácsi egészen felbátorodék s egyenesen, délczég léptekkel kísért ki ő excellentiáját a kapuig.

Ott az még megkérde tőle:

- Mi ujság a városban?

Dankó bácsi vállat vont, s bebizonyítandó hogy csakugyan ő rontotta el Kamuti Palit: foghegyről negédesen mondá:

- Édes-keveset mondhatok excellentiás uram; az is rossz; szedik az adót mindenfelé.

Mikor a nagytiszteletű urak megkerültek, csodálkoztak a történteken, miket már nem lehetett jóvá tenni. Még inkább bámulták azonban a Dankó bácsi erkölcsi bátorságát és egyszerű, egészséges észjárását, melylyel elbirta találni, hogy a fiatal intézetre sok rossz származhatik abból, ha «igazi arcját» mutatja ellenségeinek.

- De csak vaczogott a foga eleinte - mondogattuk neki sokszor.

- Hja az onnan van, mert akkor csak professzor voltam s kezemben volt a gymnasium becsülete; hanem osztég, a hogy vissza kellett esnem huszárnak, bezzeg nem féltem ám egy körömfeketényt sem. Mert hát egészen más minőség az; magától diktálja az a bátor szavakat.

A LUTRI.³

Magas gondviselés, a ki virrasztasz felettünk, mikor mi alszunk, a ki megszámlálod filléreinket is, ha forintjaink elfogytak, a ki jelen vagy ott is, a hol nem mutatod magadat, és nem vagy jelen ott sem, a hol ezer szem bámul rád, a ki ügyelsz ránk, hogy mérget ne szijunk dohányunkban, hogy ártalmas szer ne vegyüljön italunkba, a ki megosztod velünk a földet, mely nem a tied, világítasz előttünk homályoddal és sötétítesz fényeddel, magas gondviselés, dicső államhatalom, de nagy is a te bölcseséged!

Mikor az ember forintjából elveszel «direkt» adóba 25 krajczárt, «indirekt» adóba másik 25 krajczárt, még akkor is gondoskodik róla, hogy a megmaradt félforinttal se legyen valami nagy vesződséged, pingálsz neki egy szép magyar koronát, vagy kétféjű sast - a hol mint szeretik - a bolt-ajtóra, aztán azt mondd, hogy ez olyan bolt, a hol huszonöt garasért mérik a százezer forintokat.

A szegény embernek tetszik az a portéka; odahordja a huszonöt garasokat jó szívvvel örömet, hiszen abból a huszonöt garasnyi pénzmagból egy egész bankó-asztag lesz az aratás. Nem adja oda ingyen. A lutri is majd csak megbecsüli magát egyszer.

Lám az ebeczki zsidó milyen szegény volt s most már könyökig vájkál az ezüst-, arany-pénzben. A lutrin nyerte. A kis-tarbói ispán szintén a lutrinak köszöni töméntelen gazdaságát. Kulimászon is mondják, egy olyan paraszt lakik, kinek huszonnégy jármos ökör jár ki az udvarából, három háza van a faluban cserépfedél alatt, s négyszáz kötel szántója a határban. Ezt mind a lutri hozta neki.

Nagyon szép dolog az a lutri. Isten áldja meg érte azt az okos embert, a ki feltalálta.

A boglyas báránybőr-sapka alatt csak áldásos szó terem a lutri feltalálója számára. Okos ember volt, szerette a szegény embert, mikor olyan boltot emeltetett, hol az éjjeli álmait bankóra váltják fel.

A lutrit a felséges császár találta fel, kinek annyi a pénze, hogy bizvást szórhatja; az álmoskönyvet pedig valami szent próféta komponálta össze. Áldassék érte az ő nevök!

A báránybőr-sapka nem okoskodik tovább. Nem káptalan az, a mi alatta van, hogy benne lehessen az a gaukléria is, miszerint a köpönyegnek bélését nézegesse. Elég, ha meg van a köpönyeg és szép a posztója, felülről, mint a bársony! Az ördög menne odáig az okoskodásban, hogy a magas gondviselés, a dicső államhatalom nem akarta megelégedni a látható tárgyak megadóztatását, s fogott magának láthatatlan dolgokat - az álmokban, miket mosolygó arczczal adóztat meg a - lutri által.

Örzse néni korán reggel felgubbaszkodik a tornyos ágyból, elszalad Iczig szomszédhoz egy korty pálinkára és míg az a drága italt nagy álmosan méri, addig az Örzse néni pergő nyelve adja szaporán a mondatokat mint a «pajáczo» torka a komédiás pántlikát.

- Jaj lelkem, Iczig szomszéd, de furcsa álmom volt az éjjel... nem t'om hogy benne lesz-e az álmoskönyvben.

³ Szerző legelső elbeszélése; azért tartottuk érdekesnek e gyűjteménybe venni.

Eközben megtelik az «ívó» rendes reggeli vendégeivel. Az utkaparó egy félverdung «gyomor-erősítő»-re tér be, Marczi gulyás egy «klázli papramorgót» kér, Kata ángyom, Örzsi néni édes testvére, a falu tulsó végeiről egy korty «szentelt vízre» áhitozik, Mókus Tamás, az obsitos huszár, ki úgy ismeri ezt az egész föld kerekességét, mint a tulajdon tenyerét, egy porczió «snapszért» jelent meg «raportra». Mezitlábas Miska a szállópásztor pedig egy kis «gugyi» végett ballagott le innen is meglátszó hegyi gulyibájából.

Iczig szomszéd, miközben vörhenyes szemeit dörzsöli, kiméri kinek-kinek a maga kívánságát, ugyanazonegy óriási palaczkból, melyet Mókus Tamás minden áldott reggel fejcsóválva bámul, váltig mondogatván, hogy ha még az Isten megsegíti egyszer, miszerint felkötheti azt a régi jó kardját - isten úgy segélje - le sem teszi addig, míg király ő felsége egy pecsétetes levelet nem ad ki arról, hogy az a nagy palaczk ne legyen ezentul sem több, sem kevesebb, mint egy «akkurátus» meszely. Már ő olyan ember, a mit ígér, meg is teszi. Ha ő egyszer neki rugaszkodik régi jó kardjával, addig visel háborut egymaga valamennyi potentát ellen, míg csak ki nem küzdi ezt az igazi «alkotmányt».

Örzsi néni nagyot bólint vén fejével, hogy «de 'iszen az nem is lenne ám rossz!» aztán csak beszél tovább, a mit az álmok országában látott.

- Még most is borzong a hátam... hallják kegyelmetek édes lelkem: még most is mintha a szemem előtt volna... egy gyönyörűsége szép kisasszony, két fehér szárnyal, a farkocsa napsugárral volt befonva, a szeme két nagy karbunkulus, az ajaka piros gyémánt, a foga pedig szinarany.

- Szerettem volna feleségül venni. - Vélekedett az obsitos huszár.

- Tudom, ki is vájné a kend szemeit s kiütogetné a fogait rendre. - Szólt oda szemrehányólag Örzse néni, nem helyeselhethén senki fiának, hogy a beszédjébe kottyán.

- Kétszer sem mondom, hogy nem. - Felelt szeliden a huszár, mert akármilyen nagy vitéz volt is Mókus bácsi, annyi bátorság még sem akadt a szűk dolmány alatt, hogy Örzse néni nyelve előtt kiálljon a «frontba», vagy hogy egyáltalán még csak «parirozni» is merjen.

- Mind ide hordozgatná azt kend apródonkint Iczighez. - Vagdalkozék odább Örzsi asszony. - De hol is hagytam el csak? Igaz. A szép kisasszony megállt az ágyam fejénél, mondván: «ne féljen tőlem, öreg Erzse, nem vagyok én kísértet. Elátkozott király-kisasszony vagyok: az atyám átkozott meg, mert rejtett kincseit fedeztem fel. Jöjjön öreg Erzse, felfedezem magának is. Csak azért is! hadd pukkadjon meg, a ki megátkozott». Így történt szórul-szóra. Egyen meg a toportyán, ha nem igaz. Azután úgy látszódott, mintha felkeltem volna, a király-kisasszony megfogta kezemet és elvezetett egy nagy erdőbe, hol barlangokban volt a temérdek kincs elrejtve. Ezüst, arany, vaskos hordókban. «Olvassa meg kend a hordókat» szólt a király-lány. Szót fogadtam neki. Az első barlangban 17 hordót olvastam, a másodikban 33-at. A harmadik barlang volt a legnagyobb. Abban 74 hordó volt teliden teli drágakövel.

- Kár, hogy álom volt csak! - szólt Kata ángyom.

- De iszen álomnak is többet ér a semminél!

- Az ám; - mondá Marczi gulyás! - megteszszük a lutriba. Inkább a gyermekeimtől vonom meg.

Marczi gulyás szenvedélyes lutrirakó volt, Örzse néni talán ez okból álmodott az éjjel a karbunkulus-szemű kisasszonyról. Ha a tekintetes állam is megadóztatja az álmokat, miért ne csinálhatna ő is ebből a cikkből egy kis indirect jövedelmet a torkának? hiszen az ő torka is olyan korlátlan monarcha, mint akár a török császár: uralkodik minden szenvedély felett.

Marczi pedig olyan ember, a ki egy meszely pálinkát szívesen ereszt meg a jó reménység fejében, melyet azzal a három szám lutriba tevésével vet el a szerencse istenasszonyának ábrándokkal kitrágyázott földébe. Ha lesz valami a dologból, hát bizony Örzse nénié lesz az érdem, kit a kegyelmes isten olyan ihletett álommal méltóztatott meglátogatni, mely Marczi gulyásnak egyszerre visszapótolja összes veszteségét az életben, sőt még az unokái unokáit is örök időkre gazdag emberekké csinálja. Hogyne érdemelne hát meg Örzse asszony egy kis «tiszteletet», mit a paraszt ember itczeszámra szokott méretni a zsidóval.

Marczi nem volt ám mindig gulyás, valaha «Márton gazdá»-nak czimezték a faluban és ez az aristokratikus titulus egészen reá illet, mert egész félházhelye volt a határban.

Hja, azóta sok minden történt!

Akkor az öregebb bankóban is csak úgy turkált mint a szemétben, most meg a fiabankónak is de nagy «adjon istent» kiáltana néha.

Pedig Fodros Marczi sem rossz gazda nem volt, sem ivásra, sem szeretőkre nem költött. Jégeső nem verte el a földét, tűz nem pusztította el szérűjét, házát, mesés lidércz nem hordta el fiókjából a szép csengésű ezüst-tallérokat, mégis elpusztult föld, ház, szérű, pénz. Nem maradt neki semmije.

A módos Fodros Marczi kénytelen lőn a falu gulyáját őrizni. Az pedig nagyon unalmas hivatal volt olyan embernek, a ki megszokta a gulyást, kanászt «édes szógám»-nak nevezni. A paraszt rangkórság fogalmai szerint a gulyástól a koldusig már csak egy fokozat van - a kukoricza-pásztorság. A kukoricza-pásztoron végződik az ember.

Pedig kedves atyámfiainak, a kik ezt komolyan vallják és hiszik, mégsem tetszenék annak a megboldogult excellentiás uraságnak a mondása, a ki a maga eszével azt a modern szabályzatot alkotta az uristen számára, hogy azon ember, a kit véletlenül elfelejtett bárónak teremteni - nem ember. A mi a bárón alul van, az már semmi.

És ezzel az okoskodással, mit kegyelmetek, meg ő excellentiáik hoztak módiba, el lehet menni egész a bibliáig, hol mindjárt az első lapon kitűnik, hogy a mit hisznek belőle, nem ér egy pipa trafikdohányt sem, mert a hatodik napon az uristen nem teremtett semmit, miután Ádám apánk nem volt sem báró, sem telkes gazda, hanem csak egy meztelen szegény ördög, kivel a mostani kukoricza-pásztor, tudom, nem akarna cserélni.

Különben nem az a czélom most, hogy rossz tulajdonságaidat gyalázzam, kedves magyar népem, mert ezekkel úgy vagyok, mint az egyszeri franczia király, ki elé több mellényt rakván komornyikja reggeli öltözködéskor, egész estig nem birt felöltözködni, abbeli határozatlanságában, hogy melyiket vegye magára: - bizony magamnak is sokat kellene gondolkozznom, hogy a sok közül melyik rossz tulajdonságodért szidjalak meg előbb.

A mint mondom, nem az a czélom... aztán hiába is volna, mert az is tulajdonságaid közé tartozik, hogy az olyan nyomtatott betűre, mely nem szórmentesen legyezgeti azokat az erényeidet, a mik nincsenek, azt mondod, hogy - számárság.

Igy állván a dolgok, hát csak arról beszéljünk, miként szegényedhetett el Fodros Márton.

Valaki könnyen azt modhatná, fülön ragadva ezt a kérdést, hogy; no ez ugyan unalmas dologba fogott; hát van is abban valami érdekes elbeszélni való, mint olvad el egyik forint a másik után. Ez egy olyan közönséges történet, melyet mindennap eljátszik velünk az élet.

De én magam nem tartom unalmasnak mégsem. Sőt inkább érdekes volna kisűtni minden egyes ember elszegényedésének rejtett okait. Sok dolog másképp tűnnék szemünk elé, mint most.

Jól tudom, hogy minden ember szegénységének a balsors az oka, az a szegény együgyű balsors, mely olyan mint a zsebkendő, mindenik bele törüli a maga szennyét. Ha valaki leiszsa magát, részegségében nagyot botlik s eltöri a kezét, annak a balsors az oka, ha valakinek vigyázatlanság miatt megég a háza, eldöglik a marhája, az is a balsors szeszélye... minden a bolondos balsors dolga, a ki olyan csendes, olyan jámbor, hogy még csak nem is igyekszik magát kitisztítani. Hadd legyen ő a szerzője valamennyi életdrámának.

Hanem a beszélyíró nem türheti el a plagiumot: neki kötelessége elmondani az igazat, hogy kiki a maga szerencsájének kovácsa, hogy a balsors is csak olyan szegény jámbor osztrák bakancsos, a ki megszalad a burkus természet előtt, elveti panganétját az erős akarat ellenében s az okos embert csak «silbak» gyanánt kíséri, míg ellenben a jó szerencse is csak «vaktöltés» az élheterlen gyarló ember kezében, melylyel ha magát nem puffantja agyon, hát legalább «bakot» lő.

Fodros Marczit is a jó szerencse vitte jégre.

Fiatalabb korában, midőn még a mézes heteket élvezte kedves oldalbordájával, Borissal, ki akkor még csintalan menyecske volt, valamely álmából kihalászott két számot s feltette a lutriba - mind a két szám kijött s nyert néhány forintot.

A kerges tenyéren minden megszerzett garas nyomot hagy, milyen jól eshetik aztán egy olyan forint is, a mit csak meg kell markolnia, hogy benne maradjon. A lutri igazi jótétemény az emberiségre. Azt az egy-két garast meg sem érezi az ember, a mit oda reszkiroz, hanem aztán bezzeg, ha a jó istennek tetszenék egy kis bővebb áldással megjutalmazni a halandót, ugyan csak jól járhat.

Fodros Marcziék megörültek a nyereségnek. Ez ugyan véletlenül jött. Egészen az isten adta, minden utánjárás, fáradság nélkül.

De ha az isten ingyen adta, bizony ők sem vették valami sok hasznát, szétadták, elszórták ők is ingyen, mert az efféle pénz olyan, mint a szenteltviz-tartó: minden kéz jogosítva hiszi magát belenyulni.

Márton gazda csakhamar tapasztalta, hogy a nyert nyolczvan forint eluszott. Most már éppen ott van, mintha egy garast sem nyert volna. Bezzeg, ha ternót csinál, vagy ha legalább még egyszer akkora összeget tesz fel reá, most tele lehetne a bugyelláris. De nyolczvan forint csekélység! Az még nem is pénz. Ilyen a bolond ember, nem tudja felhasználni a szerencsáját. No, de majd okosabb lesz máskor, ternóra tesz és pedig egyszerre három-négy forintot. Vagy valami vagy semmi. Ha nem csordul, hát ne is cseppenjen!

Hát bizony sem nem csordult, sem nem cseppent.

Pedig minden áldott hetivásár ott találta a lutris-boltban, de mindig hasztalanul, minden héten odaveszett három-négy forintja s minden héten fokozódott nyervágya, hasonlítván a verem-hez, mely annál nagyobb, minél többet vesznek el belőle. Minél többször hiusult meg, annál nagyobbra gyarapodott reménye, úgy, hogy később már öt forintjával rakta pénzét, hol a budai, hol a bécsi lotteriába - hanem a szerencse megharagudott azért a szemtelenségért, hogy mikor az ujja hegyét nyujtotta Fodros Marczinak, az egyszeribe nyakon akarta ölelni s örökös «fügét» mutogatott ő kelmének.

A köztisztületben álló fiatal telkes gazda, kinek szorgalma és becsületessége messze földön híres volt, egyszerre hanyaggá vált, gazdaságával keveset törődött, földjei vetetlenül, kapálatlanul mutogatták a hamis életirányt, melyre gazdájukat egy hóbortos szenvedély terelte.

Minden barázda egy nyílt sor, melyből le lehet olvasni a gazda természetét.

Ott nyújtózkodik a vetés közepén egy pár bokor bodza, meg egy egész szerb-tövis erdő. Fodros Marczi nem igen irtja a szerb-tövis, pedig csak néhány kapavágás kellene neki; a földjéből is elszántottak egy darabot, nem igen törődik vele; a ki aranyaknak teljesülését lesi a levegőből, annak semmi köze ahhoz, mi történik itt a földön... Egy barázdával kevesebb-e, vagy több, annak a földje, ki képzeletében ezer holdas pusztákon bolyong, nem igen veszi észre. De még a szerb-tövis sem szurja azt meg, a ki rózsákon alszik.

Nagyobb dolog annál az, a mit az álmoskönyv beszél.

A rejtélyes mondatok, hol minden betű egy édes titok a jövő rózsás kertjéből, hol a papirnak élete van, hol a férgek pénzt jelentenek, a holtak esőt jeleznek, hol le van rakva a halandó ember szerencséje néma betűkben, miket olvasni kék és öröm.

Ennél a könyvnél csak még egy becsesebb könyv van a világon, mit a paraszt költészet a «Tudás Könyvé»-nek keresztelt el, benépesítve azt titkos, borzalmas tartalommal.

Ha azt olvashatná el Fodros Marczi!

Csak hogy azt nagyon nehéz megkapni. Be van falazva valahol a debreczeni kollegium padlásán. A híres hatvani professzor saját kezeivel falazta be, oda tapasztva azt a falhoz három szűz-leány-hajszállal, úgy hogy ha ráakadnának is, ezer ember sem birná azt onnan elemelni, ha csak az éjfélkor fogott fehér holló májával nem kenné meg kezét.

Abban a könyvben aztán benne van annak a fünek is a neve, mely csak minden száz esztendőben virít éjfélkor, s melyet ki magával hordoz, megérti az állatok nyelvét: ott van megírva, mint lehet az ördögöt felidézni, a halottakat feltámasztani, szóval onnan tanulható el az egész ördögmesterség.

Fodros Marczi gyakran látta álmában e fekete táblájú, halál-fő czimerű könyvet; olvasni vélte titkos betűit, elásott kincsek hollétéről, a csodafűről, akasztott ember szemgolyójának mesés rejtélyeiről, de ha felébredett, az ébresztés első fuallata mindig elseperte az álmok suttozását.

Nem ér az semmit!

Különb dolog annál a lutri, a biztos csálhatatlan lutri, hol nincsenek elérhetetlen akadályok, hol nyugtát adnak az ember reményeire, mit kéjes izgatottsággal hasonlít össze a kijött számokkal.

Oh, ez a gyönyör kifizethetetlen, ennek nincs mása, az az egy pillanat, mikor a kétség legmagasabb fokára csigázódik fel a szenvedély, felér tíz év boldogságával. És ilyen pillanatot nyomorult néhány forinttal lehet megvenni minden új betétnél.

Ha egyszer sikerült a szerencsét nyakon csipni, vissza van busásan fizetve minden.

De hátha nem sikerül egyszer sem!

Egész halom «reskontó» hever a ládája fenekén, álmodozva arról az időről, mikor még ők is értékes papírok voltak, kik most egy egész agyonütött tőkét képviselnek; minden héten megszorodnak egygyel, ki a külvilágról meghozza testvéreinek azt a hirt, hogy a gazda még mindig szegény ember s hogy ott fenn még mindig úgy megy a dolog, mint az ő korukban, a szerencsét a nagyurak vették ki hasznóba.

Ha azonban a reskontó egyre szaporodott a ládafiókban, annyival inkább megfogyott a piros-hasu bankó. Csupán néhány rongyolt Kossuth-bankó szerénykedett ott egy csücsökben eldobva, mintha mondta volna: én már kijöttem a divatból. Jó nekem itt is. Olyan vagyok én is, mint a reskontó - egykor pénz, most fájó emlék.

De nemcsak a bankó fogyott meg, a föld is. A szép réteket, kövér szántóföldeket egyenkint el kellett zálogosítani vagy eladni. Mind elnyelte őket a mozdulatlan festett kétfejű sas a lutris bolt ajtaján.

Ez a jó madár «sokfélekép» tudott pusztítani közöttünk.

Éles körmeivel megtépett minket, felkarczolta testünket vérig, nagy szárnyaival eltakarta előttünk a napfényt, piszkos csőrével kiragadta szájunkból utolsó falatunk. Jó viczcz volt azoktól, kik czímerünket odafestették kellő közepébe. Abba a gyomorba, melynek két száját rendelt szolgálatára az ős fantázia.

Fodros Marczi egyszer csak azon veszi magát észre, hogy nagyon szegény ember. Az isten áldása kikerülte háza tájékát, mint a néphit szerint az olyan határt szokta, melyen keresztül halottat visznek. Az ő háza tájékán is keresztül vittek egy halottat, kinek «szorgalom» volt a neve.

Utoljára az ősi házat is elkótya-vetyéltette a teens vármegye: most már egészen tisztán állottak Fodros Marcziék; amely név alatt hét lélek értetődik, mert Marczinak ugyancsak bőven kijutott abból a portékából, a mi egy helyen áldás, másutt átok: a gyermekekből.

Most már ezek a gyermekek, ha isten szent akaratából be találja hunyni szemeit Márton gazda, akár pipára gyujthatnak majd a testamentomával. Nem hagyhat benne nekik semmit! ha csak azt a kazal reskontót nem testálja el köztük.

No de még a halál messze van... addig sok minden történhet; visszakerülhet az észrevétlenül elolvadt birtok tizszeresen, még egy egész telket is kaphat egy-egy gyerek. Ha valaki erősen kapaszkodik valami után, lehetetlen, hogy meg ne fogja. Akárki meglássa, elébb utóbb, de mégis megcsinálja a ternót, mert a szerencse is olyan, mint a kényes kisasszony: százszor kell neki köszönni, míg egyszer visszaköszön.

Azonban addig is élni kellett valahogy, a gyermekek éhsége nem szűnt meg, ha az álmoskönyvet olvasta fel apjuk előttük: azoknak kenyérre volt szükségük.

Fodros Marczinak el kellett tehát fogadnia azt a szolgálatot, a melyik kínálkozott - a gulyás-ságot.

Az igaz, hogy vederből csöbörbe esett, de hát nem nagy baj az, kivált mikor az ember tudja, hogy az a kis csöbör káddá szélesedik ki valaha.

Csak azt az egyet vette nehezen, hogy most már összebb kell huzni sátorfáját, ritkábban és kevesebbet rakhat lutriba.

Persze az olyan álomra, mint az Örzse asszonyé, ki kellett akárhonnan kerülni annak a pár forintnak, a mit feltegyen, ha mindjárt a föld alól kellett volna is kiásni.

Marczi gulyás tehát sietett haza, utközben százszor is ismételte, hogy el ne feledje a mondott számokat:

- Tizenhét, harminczhárom, hetvennégy...

Boris asszony, Marczi felesége már várta otthon ünnepiesen felöltözve, minthogy épen a székvárosba készült a zsidóhoz, kinek ma kellett megvinni a tartozást, mert különben az adósok börtönével fenyegetődött.

- Jó, hogy jön kend. Itt az ideje indulnom. Adja ide szaporán azt a huszonöt forintot! Nincs-e hija?

- Sem több, sem kevesebb; mondá a gazda, leolvassa a huszonöt forintot neje markába. - Ebadta zsidája, szurd ki a szemét vele. Hanem, hm... gondoltam valamit... Megállj csak!

- Az írást visszakérjem?

- Bánom is én. Hanem én valami másra gondolok, édes öregem.

- Hallom.

- Eredj a zsidóhoz és ha valahogy meglágyíthatod a szívét, ne fizess ki az egész summát, maradj adósa öt forinttal. Elvárhat a semmirekellő, ugyis elég nagy interest vett rá...

- És aztán?

- A felmaradt öt forintot tedd a lutriba. Felirom egy kis czédulára a számokat: 17, 33, 74. Sánta Erzsók álmodása. Ha száz forintom volna, mind feltenném.

Boris valóságos visszhangja volt férje akaratának. Futó paszuly, mely hűségesen körülfonja azt a karót, a melyikhez ültették.

- Ugy lesz apjuk, ugy.

Ezzel be volt végezve a konferencia, Boris a székvárosba indult. Marczi pedig kihozta a kamrából az éleshangu kürtöt, melylyel a falubeli szarvasmarhával szokott konverzálgni; a három legkisebb gyerek rábizatott a mintegy 15 éves Katira, a legnagyobb fiu Miku pedig bojtári rangban apját kísérte, ő hozván magával egyszersmind az élés-kamrát is, mely egy csikos-tarisznyából állott, hol egy karéj fekete kenyér, meg egy pár zöld uborka gondolkozott arról az ábrándos themáról; «hogyan ugyan mit főzhetnek a burkus király konyháján ilyenkor?»

*

Ha valaki le akarná a tehénpásztor életét írni, ott kellene együtt ülnie vele a rőzse-tüznél napok hosszáig, mikor a tüzet megpiszkálja görcsös botjával, melyen mindenféle jegyek vannak kivágva késsel, mi olyan, mint a diplomatiái titkos írás, hogy csak a gulyás tud elmenni rajta, mikor leveszi fejről nagy zsiros kalapját és a belsejébe két óráig bámul. Miről gondolkodik az akkor?... Vagy mikor végig fekszik a gyepon s hasára hagyja sütni a napot? Egyszer aztán felugrik; nagyot csip hasán a forró sugár. Arról tudja, hogy dél van. Ha pedig még ennek sem akarna hinni, átlépni próbálja az árnyékát, s mikor nem több egy lépésnél, az épen valóságos dél.

Mi ehez képest a horgony-óra? Hát akkor meg ugyan miről okoskodhat a gulyás, mikor fél napig is szóttanul elbámul a kisebbik bika balszarvának gombjára, mit abból a nagy ólom-csatból öntött oda, mely az anyjuk menyasszonyi ködmönéről mállott le;... aztán úgy elnézné egy áldott hétig is tán, ha a gulyásbojtár valamit nem kérdezne, mire az öreg mogorván felel vissza: «ugyan ne unalmaskodj!»

Mivel lehet tele a gulyás fantáziája, hogy az a két-három szó is, mit a bojtárgyerek elpotyáz, unalmára válik, mulatságát rontja?

Az ökörcsorda delelőre fekszik, az elnöki csengetyű - az öreg bika kolompja - elhallgat, annak jeléül, hogy most már jól lesz kérődzni, az éhes borju nyugodtabban szophatja anyját, ki nagy sovárogyva néz a szomszéd hegyre, melyet kopár fehérsége óriási só-darabnak rajzol le a tarka tehén még tarkább vágyai előtt.

A gulyás szeme szemközt néz a napnak, nem resteli annak szűrő tekintetét, nagyon össze-szoktak együtt, mert hisz lakótársak a nappal; de nem a nap ő kegyelme kedvéért tévedt el a gulyás szeme olyan messzire, hanem hát a kupaczi határ felől valami fekete alak közeledik, a mi aligha nem az anyjuk.

Csakugyan ő. Most már kibontakoznak a sajátságosabb ismerős színek: a fekete pettyes haragospiros kendő, a kék kötény, meg a veres szélű piros abrosz, mit az utazó paraszt-asszony, «plaid» gyanánt szokott magával hordozni hideg és eső ellen.

A gulyás most már megismeri és a szemeit lassan behunyja, mintha fölöslegesnek tartaná tovább is koptatni, azután egészen elmélyed valamiben; talán az asszonyhoz intézendő szavakat formulázván:

- Hozod-e a reskontót?

És félve pillant az uttól kipirult vászoncseléd arcára, hogy onnan olvassa le az «igen»-t vagy «nem»-et.

- Nem hozom. Nagyon haragos volt a zsidó, nem merem adósa maradni.

A férfi arcza elkomorodik, fogyasztó mogorvaság ömlik el rajta, fogait összeszorítja, ökleit felemeli; de mintha egyszerre megbánná, hogy igazságtalanságot akar elkövetni, bágyadtan leereszti a felemelt öklöket s csak azt dünnyögi keserűen:

- No hát verje meg az isten, ha haragudott.

Azután megtömi búoszlatóul a veres makrapipát, s mikor vagy négyet szippant belőle, a kék bodor füst közt lassankint zöld remény színébe öltözik át az a fekete keserűség, a mi a sziv fenekén van.

Megpiszkálja a hamut pipájában s aztán rácsattantja gondolatainak végére pontnak a sárga kupakot.

- No, mindegy. Hanem az mégis nagy hiba volt tőled, anyjuk, hogy kifizetted azt a zsidót.

*

Mindszentnapí vásár volt a szomszéd városkában a - szegény emberek vásárja.

Béres, kocsis, szolgáló, szakácsné ilyenkor veszi fel, a mit egész évi béréből gazdája szigorúsága vagy a saját takarékosága meghagyott s ma értékesíti csizmákba, szűrőkbe, kendőkbe, mert a szegény embernél még az érték fogalma is meg van fordítva, s a százezer forintot is a szerint méri meg, hogy elébb kiszámítja, hány ködmönt adna érte a szücs.

A hol legnagyobb a tolongás, hol a vásári zsidó olyan fokra hágott, hogy az ember már a maga szavát sem érti, ott áll az Olcsó János sátra. Ott uralkodik a legnagyobb olcsóság. Semmi sem drágább öt garasnál. Olcsó János nem ismer magasabb árt.

- Ide jöjjenek kendtek! Én vagyok az Olcsó János, öt garasért adom, a mi tíz krajczár.

Annyi esküdözésre persze, mennyit a ripők zsidó elkövet, a szűrös atyafiak szentül hiszik, hogy ennek a zsidónak olyan bolond napja van ma, fele áron vesztegeti portékáját, különben nem orditana olyan nagyokat.

A kókusz-szappan, melytől elvész a májfolt és a szeplő, a bőrnek látszó papirbugyelláris, az angol pengéjű fehérvári bicsak, a zsirfoltot kiszedő csodakő, mind oly portéka, hogy bolondságból is megéri az egy hatost. A magyar ember szemében még a pakli gyufa is ötgarast érővé növekszik, ha azt Olcsó János az ő élelmes ékesszólásával nagyon megdicséri.

Oh, kedves együgyű népem, de sokfélekép is csálnak téged!

Ott vannak mind az ismerősök Olcsó János sátránál. Erzsók asszony egy olvasóra alkuszik, Mókus Tamás az obsitus huszár egy messzelátót nézeget, melynek kivételkép öt hatos az ára. Mókus uram szerint azonban egy félpolturát sem ér, mert a minapában Debreczenben

látogatáson lévén egykori kommandánsánál, ebéd után fel ment vele komócióképen egy hegyre, hol is bepillantván a kommandáns messzelátójába, egész Milánóba látott rajta, megismerte taljánországi szeretőjét, a mint éppen zöldséget vásárolt egy kofánál s a hogy úgy oldalvást kezét felemelte, «isten ugysegelje» a neki ajándékozott drága arany gyűrűt is meglátta ujján... még mindig hordja az eszemadta. Ott látjuk Fodros Marczit is feleségestől, lányostól. A Katinak ma vesznek először ködmönt, rásaszoknyát. A jövő vasárnap már az eladó lányok közé fog állni az istenházában.

Meg is örült neki a falusi legénynép, hogy Fodros Kata immár eladóvá serdült s ott lesz mindennap a fonóházban, meg a farsangi dalidókon, ha Kati hugom után ott nem mászkálgatna már az a csinos legény, a ki Olcsó János uramnak megvenné minden hatosos portékáját két hatoson (már t. i. ha adná a mellényzseb), azért a boldogságért, hogy a gyönyörű duzzadt ajk egyet mosolyogjon.

Marczi gulyás nem szívesen néz a legényre, nem olyan embernek szánta ő a lányát, a ki csak egyszerű cseléd. A paraszt rangkórság nem jó szemmel nézi, ha azt a nagy határfalat, mit a telkes gazda és a zsellér közé emelt a hiuság, mezitláb akarja valaki megmászni. El nem felejtette a multat, hogy telkes gazda volt s folyvást szeme előtt tartotta a jövőt, hogy gazdag ember lesz.

Azért állott Sós Péter szekérének rudja a szép Kati körül olyanformán, mint az ablakfa: sem kint, sem bent. De Péter öcsénk is olyan volt, mint a szű, ha valahová bevette magát, nem jött ki onnan addig, míg akkora helyet nem vájt magának, hogy ott maradhasson. Ha a Marczi bácsi ábrándjainak eldorádói czukorhegyére fel nem juthatott, leheveredett a Boris asszony egyszerű jó szívének árnyékában s onnan nyujtogatta kérges kezét a szép Kati felé, melyet Kati hugom, habár gyermek volt még, korántsem lökött el magától, hanem úgy a szívéhez szoritott, hogy ezer csodája, ha oda nem forrt.

- Összevettél-e már mindent? Kérdé Marczi gulyás feleségét, mikor már jó darabig vesztegeltek ott az olcsó sátonál.

- Még czernát és tüt kell vennem, meg egy pár gyökeret a sertés fülébe a patikában.

- Majd megvesszük hazamenet. Én most egy kicsit elszaladok a lutriba. Megteszem azokat a multkori számokat. Nyomban itt leszek, itt várjatok rám. Péter öcsém majd vigyáz, hogy bajotok ne legyen.

A gulyás családja jó félóraig ácsorgott Olcsó János sátra mellett, végig bámulva a sok csodadolgot, a mi a szegény ember fejét csodálattal tölti el az anglus iránt, ki mindezt olyan furfangosan ki birta találni. A gyufatartó pakfong-skatulyát, melynek a fedele magától pattan fel, ha Olcsó János megérinti az oldalát, a szappankörtét, és szappan-kukoriczacsót, melyet az ördög sem különböztetne meg az igazitól.

Már csak nagy impostor az az anglus.

A szép Kati talán szemét is ott hagyná a sok czifraságon, ha a szemeinek egyéb dolga nem lenne: az egyik szüntelen a Peti arcát keresi, a másik pedig az édes atyját várja a lutri felől.

Már Boris asszony is nyugtalan. Hol az ördögben kódorog annyi ideig? Azóta ugyan visszajöhetett volna akár tizszer is: hiszen alig száz lépés ide a lotteria.

Marczi azonban nem jött. Sem hire, sem hamva. Bizonyosan összejött valamelyik jó barátjával s aztán a jóbarátság fedél alá menekült az «arany csillag»-hoz, mert hát a barátság is olyan, mint a dinnye: bár mindig öntöznék az ember, nehogy elcsenevesszedjék.

Eközben Olcsó János sátra mellől egyenkint szállingózni kezdtek az emberek, valami éktelen, az utca távolabbi részében kerekedett lármá vonta magára a figyelmet. Mindenki arra futott s ott aztán egész átláthatatlan embergomoly képződött. A kíváncsiság olyan vonzerővel bír mint a mágnes. A potya látványosság könnyen talál publikumra. Alkalmasint valami paraszt keleti kérdés, valami atyafiságos verekedés lesz. Vagy talán a medvét mutogató talján, ha éppenséggel nem a negyedfél mázsás csodagyerek, kinek az egyik ujjá elég volna közönséges szabólegény számára czombnak.

- Mért szalad oda az a sok ember édes anyám? - kérdi Kati.

- Talán dobolnak - szólt Péter - vagy talán...

- Mit akar mondani - kérdi figyelmesebben a leány.

- Valami szerencsétlenség...

- Menjünk mi is.

- Mit gondolsz? - Szólt Boris asszony. - Az apád meghagyta, hogy itt várjuk be. Megesne, ha valahogy kikerülnénk egymást.

- De hisz onnan kell jönnie neki is. Hátha ő is ott van. Aztán összejövünk valahol.

- Menjünk hát, nem bánom.

Szemben két ismeretlen subás ember jött. Péter megkérdezte tőlük:

- Ugyan, atyafiak, mi történik ott! nem tudják kelmetek?

Az öregebbik atyafi nyájasan felelt vissza a legénynek:

- Elég rossz sorja foly ott a dolgoknak, édes ecsém. Egy ember szörnyet hal az utcán. Azt nézi a sok ember.

- Legalább nem fizet többé fejadót, - élczelt a másik atyafi, kinek lábajárása hasonlított a török basák névalírásához s legalább öt itcze pálinka megívásának szolgált nyugtatványául.

- Siessünk! - rebegé ösztönszerűleg Katicza.

- Mi az ördögnek? Ugyis olyan ijedős vagy. Mire néznél meg egy holt embert?

- De ha akarom. Ha nem jönnek kentek magam is megnézem.

Kati kedvéért oda tolakodott Boris is, Péter is a csoportosuláshoz, s ott az utóbbi erős ökleivel utat csinált magának egész a holt emberig.

Hazudnék, ha azt mondanám, hogy Péter, midőn a halottat megpillantá az utcán, elsikoltá magát - mint az a beszélekben szokás - épen azért kimondom az igazat, hogy midőn Péter egy tekintetet vetett a porban fekvő ábrázatából kikelt alakra, elsápadt s egyet káromkodott:

- Azt a dicsőségét! Hisz ez Marcsi bácsi.

Péter fájdalmas felkiáltása, mintha telegrafon ment volna, a szempillantásban két kétségbeesett sikoltást támasztott a hátrább álló Katicza és anyja ajkairól.

Az emberek azonnal rájöttek, hogy a szerencsétlen családja érkezett meg, s utat nyitottak szegényeknek, a nélkül, hogy azért eltávoztak volna, miután a látványosság megújult. Most már még egyszer érdekesebb a dolog! Tyü, hogy fog most mindjárt ordítani a familia! Szegény özvegy! neki ugyan nehéz szerep jutott a mai napra. Más asszony legalább, mint az iskolásgyerek a leckére, szépen elkészülhet a siránkozási kifejezésekre férje betegsége alatt, neki

pedig mindjárt ex tempóra kell adni a szerepet, akár érti akár nem, mint valami miniszternek. Ez ugyan könnyen menekedett meg a férjétől. Válgák kedves egészségére!

- Istenem!..

Ez az egy szó volt, melyben Boris asszony összes fájdalma nyilvánult, de ez az egy szó annyi kifejezéssel volt kimondva, annyi keserűség s fájdalom volt abban, a mennyi csak belefér ebbe az egy szóba, mely a világot az éggel köti össze. Fél szemrehányás, fél imádság volt az, mint mikor végtelen fájdalomában azt kérdezi az ember: «Mit vétettem én annyit neked?» valami ember feletti vakmerőség jellemezte azt, mintha mondta volna: «Hát ilyen igazságos vagy te?!» Valami örületes lágyág volt abban: «Tekints le reám! óh, szánj meg engem!» és volt benne eget káromló női dacz: «Törj össze most már! Itt vagyok!»

Hanem a nagy Isten fekete felhőkkel takarta el szánó arcát. Ő tudja mit miért cselekszik. Sulyos balkezének mindenik csapása egy bölcs cselekedet, a mit fonák emberi elme szerencsétlenségnek nevez s isten haragjának jeléül róvja fel.

Balgák, az isten nem haragszik sohasem.

Ha záport bocsát a földre nagy szárazság idején s a zápor ledönti valakinek a házát, nem a ház ledöntése kedvéért adta az isten a záporosít, hanem hogy, a mely táplál, azt a nagy hangyazsombékot, a földet megtermékenyítse.

Nem azért büntet az isten, hogy büntessen, hanem hogy testet öltjön a tiltó parancs, hogy megmagyarázva legyen az ige és az ő akarata. Az a szent isteni akarat, mely szinte minket ölel körül.

Én istenem, de nagyon nagy vagy te!

Ott hever a föld férge élettelen, kékült arczczal, azért a büneiért, hogy kivüled más istennek hódolt.

Leánya ráborulva zokog, a neje mint egy szoborrá vált fájdalom állt ott mellette mozdulatlanul, csak Sós Péter szaladt a legközelebbi boltba egy pohár vizért, mert a tömeg közül egy simára beretvált doktor kinézésű ur azt mondta, hogy «csak el van ájulva».

- Nem halt meg? - sikolt fel örvendetesen az asszony.

Péter ott terem a vízzel s meglocsolja vele.

- Hozzanak hamar egy kis erős boreczetet. - Szól a doktorképű öreg ur. - De gyorsan ám. Innen a lutris-boltból.

Boris asszony beszaladt a lutris-boltba, hogy az eczetet előteremtse.

A doktorképű ur lehajolt Fodros Marczihoz, belemártotta zsebkendőjét a szeszbe és megszagoltatta az alélttal, aztán megdörzsölte halántékait.

A szederjeskék szín lassan, de mégis észrevehetőleg oszlani kezdett Márton arczáról, szemei azonban még mindig csukva voltak és lélekzetet nem látszott venni.

A körülállók feszülten várták a hatást...

Boris oda ugrott férje mellé, hideg fejét körülölelte és azt rebegé most már először könyek között:

- Ébredjen fel kend, apjuk.

Aztán öntudatlanul tette hozzá:

- Én vagyok itt.

Mintha bizony most is valamit érne az az üres mondat «én vagyok itt», a mi husz év előtt varázsige volt, melytől halottaiból is feltámadt volna a szerelmes vőlegény, s a mi most már füst és pára, mely még tréfából sem járja meg medicinának.

És ime emelkedni kezd a mell, sóhajszerű lélekzet röppen ki ajkán, mit csak a szerető szívek vesznek észre.

- Él.

Az öreg ur még egyszer oda teszi orrához eczetbe mártott zsebkendőjét. A mell most már természetellenes gyorsasággal emelkedik, a szemek kinyílnak s zavart tekintettel keresnek valamit, talán a történetek összefüggését, majd újra becsukódnak, mintha a behunyt szem vezetné az embert vissza az emlékező tehetségéhez.

Péter felemeli a földről Marczi bácsit, ki lassankint visszanyeri erejét s bamba tekintettel néz végig a körülötte levőkön.

Boris asszony kezénél fogja s aggodalmas arczczal kérdi:

- Az isten szerelmeért. Mi baja lett kendnek? Megint az az átkozott kólika.

Marczi ajkai torz mosolyra idomulnak.

- Hihihü! Nem volt nekem semmi bajom. Hanem a kalendáriumomból ellopott ez a hunczut lutris-zsidó három piros betűt. Meg akartam döngetni. Hehehe...

Aztán odatántorgott a lutris-boltajtóhoz, melynek kifordított belső oldalán, három veres s két fekete szám volt. Kezével örült röhögéssel megdöfkölte a veres számokat és azt kiáltotta:

- Ezek az én betűim. Varratok belőlük veres lajblit, lakodalmomra... hehe...

Boris asszony megdöbbenve pillantott oda.

Három piros szám pompázott a boltajtón:

«17. 33. 74.»

Éppen az Erzsók néni megálmodott számai, a miket nem lehetett feltennie, mert nem mert adósa maradni a zsidónak.

Boris mindjárt megértett mindent.

Ezek ölték meg Marczit.

Bár csak ne látta volna őket.

Marczi pedig ez alatt egyet ugrott vidáman a kállai kettős mintájára és felkaczagott nagy édesden, hogy csak úgy csurogtak bele könyei, aztán legénykedő könnyedséggel ugrott Boris mellé és megcsipkedte arczát.

- Maga olyan ismerős, rózsám. Hová való?

A szegény asszony összetette kezeit, felnézett az égre és azt mondta megint:

- Én istenem!

A doktorképü öreg ur mogorván szemére huzta széles karimájú fekete kalapját, azután keserűen dünyögé foga közt:

- Ez bizony megalondult.

Aztán sétabotjával mérgesen suhintott a levegőben és elindult onnan. Most már végét érte emberbaráti teendője. A ki megalondult, azzal már nem lehet okosan beszélni. Érdekes volna ugyan kitudni, hogy milyen történet lehet az, a mitől az olyan kemény természetű parasztember elájul és esztét veszti. No, de azért felesleges ácsorogni, úgy is benne lesz két hét múlva az öreg «Pesti Naplóban»-ban az egész történet a «vidéki hírek» rovatában. Onnan majd kényelmesen el lehet olvasni. Azok az átkozott ujdondászok kifürkésznek mindent.

S a mint ilyen gondolatokkal mulatozva ballagnék, ide-oda döfelve a vásárosok által, egyszerre csak érzi, hogy hátulról valaki megfogja a kezét és egy csókot ejt rá.

Kurta nyakát hirtelen vissza rántja az öreg s akkor látja, hogy egy kisirt szemű angyalarcú parasztlányka az, ki egy csókot és egy fénylő tiszta könyűt hagyott ráncos kezén.

- Ki vagy édes lányom? Mit akarsz? kérdé az öreg ur, míg arcán a szeretet derűje ömlött el.

- Én vagyok annak az embernek a lánya, a kit a nemzeti uram hozott vissza az életre. Az isten áldja meg nemzeti uramat.

A kis lány alig bírta elrebegni a fenebbi szavakat, s gyorsan futott el, csakhamar elveszve a tömegben.

Az öreg ur némán megállott és merően nézett utána. Aztán dűnnyögé magában:

- Milyen szép ez! Mily erkölcs! Milyen háládatos nép ez! Hát nem a nagyság magva ez?

Aztán hozzá tette felelet gyanánt hangosan:

- Igenis, ez a nagyság magva.

És soká nézett a kezére, melyen át égett a csók, a hála egyszerű adója, s ott csillogott a köny.

És mintegy önkénytelenül kezét befelé fordítá, nehogy leguruljon onnan.

Azt nem szabad letörölnie onnan. Hadd száradjon az egészen oda. Hadd legyen belőle egy édes emlék, a mit ne lárson meg senki csak ő maga; a melynek ne legyen nyoma sehol és mégis nyoma mindenütt; hadd legyen az a selyemszál, mely odaköti a néphez, ahhoz a szegény földhöz ragadt néphez, kit nincs divatban tisztelni.

Az öreg ur egészen ellágyult...

Egyet suhintott botjával a levegőben, megfordult s abban az irányban kezdett sietve menni, merre a kis parasztlányt látta eltűnni. Hol-hol megállt egy-egy csoport közt, körüljártatta szürke szemét figyelmesen, megtörülte homlokát és megint tovább ment.

Néhol alázatosan levették előtte a kalapot egyszerű szürös emberek, vagy finom urak, másutt barátságosan üdvözölték, de a sok «adj istenre» mindig azzal a kérdéssel felelt az öreg apró ur:

- Ugyan kérem, nem látták azt a félkegyelmű embert?

A félkegyelmű embert pedig sokan látták, de hogy hova lehetett, azt senki sem tudta megmondani. Az ördög ügyelne az ilyesmire? Ha félkegyelmű embert keres a képviselő ur, hát akkor fogjon magának odahaza a képviselőházban egyet. Van ott elég. Nekünk is hagyjon egyet mutatónak, mert mi itt a vármegyében csupa okos emberek vagyunk. Elég baj az nekünk.

Ily elmés ostobasággal haragították az apró urat, a miért a félkegyelmű ember után szaladgált.

*

Valami három éve lehet, hogy a budai királyi várpalota előtt minden áldott nap jó tréfája volt a silbaknak egy paraszt emberrel, ki rendesen eljött megtudakozni, hogy itthon van-e a magyar király, a ki neki ezerötszáz pengőforintjával tartozik; olyan veszendő félben levő pénz, sehogy sem bírja megkapni ő felségétől, utóljára is per lesz a vége, a tekintetes vármegye ugyan odahaza nem akarta meghallgatni, mert hát a szegény ember igazságát nem merik a korona felé tenni, de csak kitudhatná, hogy hol lakik a felséges dieta, a kiról azt mesélik, hogy a királynál is nagyobb ur, az majd csak pártfogásába veszi ő kegyelmét.

Valamelyik jámbor silbak egyszer azt a tréfát csinálta magának, hogy elmondta neki, hol lakik a fölséges dieta.

- Odaát a másik faluban - Pesten. Tudakozódjék kend a Sándor-utcza után.

Marczi illedelmesen megköszönte a geographiai tanácsot, mi a vitéz urat roppant röhögésbe hozta. Mikor ő nincs ahhoz hozzászokva, hogy valamit megköszönjenek neki. Ő mindent ingyen, önzés nélkül tesz, ő nem irigyl senkitől semmit. Hadd legyen egy kis mulatsága az országházi kapusnak is. Hiszen ő is csak ember, ha nincs is sárga-fekete zsinór a ruházatán. Lehet neki még az is.

Nem tudom megköszönte-e az országház kapusa a jóakaratot, hanem annyi szent, hogy Fodros Marczi azóta ott ácsorgott a Sándor-utczai országház előtt egy csíkos tarisznyával oldalán, melyben, mint állítá, ez igazság van eltéve.

Egész félnapokon át elült a muzeum vaskerítéséhez támaszkodva, farkas-szemet nézve a kapussal, ki úgy látszik, nem igen akarta bottávolba bocsátani. Pedig milyen nagy botja van! Marczi mindig elborzadt, ha vastag arany gombjára tekintett. No, ilyen szép gomb csakugyan nem volt a czinczér szarván odahaza. Mekkora botja lehet még a diétának, mikor a minde-nesének is ilyen van.

Valamelyik nap végre szemébe ötlött valakinek a becsületes képü paraszt-ember, dült, összekuszált vonásaival, miket a tébolyodottság melancholikus derűtsége sötétített.

Az a valaki a doktor-kinézésü öreg ur volt.

- Ah! Hiszen ez az én emberem. Nem tudja mit keres itt? - kérdé a kapustól.

- Erővel be akar jutni a képviselőházba.

- Legyen szives, vezettesse a szállásomra délután négy órákor.

- Igen is, képviselő ur.

Néhány órával később Fodros Marczi ott állott az öreg ur szobájában. Nagyon szép szoba volt, az istenháza odahaza csak paraszthajlék hozzá képest. Fodros Marczit az öreg leültette egy selyem divánra, a melynek az olyan nagyon mosolygott, mint egy beszélni nem tudó gyermek, mikor csecsebecsét mutatnak neki.

Aztán odafordult egy másik öreg urhoz és azt mondta neki:

- Tegyük próbát, orvos ur, hátha még lehet belőle embert csinálni. Nos, - szólt Marczi felé fordulva - mi járatban van kend, földi?

- Igazságot keresek, nagyságos uram, - mondá a tébolyodott s bárgyu vonásait lázas pirosság árasztotta el. - A felséges király ellen volna egy kis panaszsom, ha kitetszenék hallgatni.

A két ur összenézett és mosolygott.

- Adja elő szaporán. Mielőtt azonban erre térnénk, mondja meg: minek hívják?

Marczi felkelt a divánról s büszkén egyenesedett ki.

- Az én nevem Fodros Márton; Horvátország királya és helyettes palatinus.

- Ah, az már más. Hol lakik?

- Én? Kozákfalván.

- Most igazat mondott. - Szólt az öreg ur az orvosnak. - Van-e családja?

A tébolyodott ember, mintha emléket keresne fejében, mutató ujjával végig simítja homlokát.

- Van egy lányom, meg egy fiam is... egy... kettő... három... négy...

Az öreg ur fejével biczentett.

- Ugy van. Hát felesége nincs?

- Azt hiszem... Talán... igenis.

- No, most áttérhetünk a panaszára. Világosan és tisztán beszéljen, mint eddig.

- Hiszen nem vagyok részeg, kérem alásan. Nem szoktam egyebet inni, csak tintát. Attól olyan fekete a lelkem. Oh, ha látnák nagyságos urak, milyen fekete!

- Látjuk atyafi, látjuk; - szólt az orvos, - de hadd halljuk már a másik baját is.

Marczi elröhögte magát s leült a padolatra, ott aztán keresztül rakta lábait, mint egy csibukozó arab és ujjával köröket rajzolt maga elé a szőnyegen, miközben arcza fájdalmas, szomorú jelleget öltött.

- Nagyon nagy baj az, kérem. Nagyon meg vagyok én károsítva. Ki nem bírja azt nekem pótolni senki.

- Dehogyan nem.

Marczi felugrott, levette válláról a csikos szeredást s kiöntötte tartalmát az urak elé az asztalra.

A képviselő és a doktor csodálkozva látták, hogy az egy halom reskontó.

A tébolyodott ember éktelen röhögéssel kezdett turkálni a papiroskák közt.

- Hihihü... Itt vannak egytől egyig. Igazi jó pénzt adtam értük. S ahol ni, nem lett semmi foganatja. Most már nekem az a kívánságom, hogy váltsa vissza ezeket a király olyan igazi jó pénzre, a minőt én adtam értük. Ezerötszáz forintom van bennük. Minden garas keserves veritékem.

Az öreg ur összeránczolta homlokát.

A doktor némán bólintott fejével, figyelmesen vizsgálva az örült minden mozdulatát s bonczolgatva érzelmeinek logikai összhangzatát, a halovány arcra a várakozás feszültsége volt lerajzolva s a fekete szemekben, melyek beesett üregeikből aggodalommal lesték az öreg ur vonásait, milyen benyomást olvashatnának belőlük.

A öreg ur végre odalépett Marczihoz s beszélt hozzá a saját nyelvén:

- Megértettem jogos kívánságát. Majd intézkedem, édes atyámfia, hogy pénzét visszakapja az utolsó garasig; hanem csak egy feltétel alatt, és ezt jól megértse.

Marczi egészen odavitte fülét a nagyságos ur szájához.

- Itt, látja ezt az urat, kend! ennek az urnak engedelmeskedni fog; most vele megy, és ott lakik nála, míg én nem hívom. Ha ez az ur, mikor megkérdezem, azt fogja mondani, hogy jól viseli magát, szófogadó, engedelmes, akkor én személyesen elmegyek ő felségéhez és visszaváltatom vadbankóit igazi pénzre. Különben bottal ütheti a nyomát.

A félkegyelmű ember ujjongni, toporzékolni, ugrálni kezdett örömében, mint a vadállat, azután pedig egyszerre megint elkomolyodott, félénken huzódott egy szögletbe és összezsugorodott ott, mint egy óriási gombolyag, mintha mondta volna, hogy olyan engedelmes lesz, mint az eb.

Az orvos maga után intette Marczit, ki teljes odaadással hagyta magát vezettetni a zajos utcákon keresztül abba a nagy temetőbe, hova az eleven halottakat szokás vinni a - Lipótmezőre.

*

Ezer poéta énekelte meg a szerelmet s mégsem mondtak el róla mindent. Olyan téma az, mint a mesebeli obsitos katona kulacsa, a melyből mindig ittak, mégis mindig marad benne.

Elnevezték a szerelmet: menynek, pokolnak, boldogságnak, kárhozatnak, örömnak, fájdalomnak; kiki a maga gusztusa szerint.

Ezer könyv beszél felőle ezer csodás mesét, mindenik mese másféle: a nagy hadvezérek kardját szerelmes szemek mozgatták, a bűvös hangú költők ajkára édes csók csalta a szavakat, mikén most lelkesülünk, a komoly történelem eseményeit szép asszonyok hajszálai kötik össze; mindenütt ott van nyoma a szerelem kezének.

A beszélyírónak nem kötelessége kisütni, hogy mi hát az a szerelem, hadd maradjon valami kisütni való az unokája unokájának is. Nekünk semmi közünk hozzá. Hadd legyen a szerelem akármi. Aztán hiába is beszélnek ám kelmeteknek az én tapasztalataimról, a mikbe úgy öntudatlanul imitt-amott beleütődtem, nem érnek azok egy ütötaplót sem; mert úgy van az ember a szerelemhistóriával, hogy mit ma B-nek néz benne, azt már másnap valóságos A-nak látja. Ezért fölösleges abba a beszélyírónak avatkozni, hadd beszéljen arról a filozofus; arra úgy sem hallgat senki.

Bizony, kedves atyámfiak, kiknek fejét tele beszélte a szószékről tisztelendő plébános ur egész éven át istenes nemes érzelmek leírásával, melyből úgy félálomban hallottak is egyetmást s melyek közt első helyen figurált a Péterfillér-osztogatás, meg a keresztény jámborság, a mik természetesen mind nagyon jó dolgok, én azt mondom egész komolyan, hogy sok nemes érzelem van még a világon, a miről kendteknek sohasem beszélt a pap: ilyen nemes érzelem a szerelem.

Azért unalmaskodom pedig a kedves tisztelendő ur prédikációjának felemlítésével, mert már egyszer jó magam is hallottam faluhelyen egy prédikációt, melyben a szerelem vétek gyanánt volt bélyegezve.

Nem vétek az, barátom, hanem olyan, mint az imádság s bátran kimondom, ha mindjárt agyonbotlik is benne a plébános ur, hogy a ki nemesen szeret, legközelebb áll az istenhez.

S most már odajutottam, a hova nem akartam, tudniillik elkaptam unokáim unokái elől azt a felfedezést, hogy a szerelem egy darab az istenből. No, de nem mondhatják, mint Nagy Sándor az apjának, hogy semmi hódítani valót nem hagytam nekik. Ott van, meghagyom nekik a perpetuum mobilét, mert már arra akár szavamat adom, hogy nem én találom fel.

De hát nem is kívánom felette nagyon az örök mozdonyt sem, mert attól félek, hogy valami vén asszony «nyelvének» képében tálalja eléink a huszadik század ezt az elérhetlen találmányt.

Pedig ettől mentsen meg az isten.

Ezer burkus kard tiz év alatt nem csinál annyi sebet, mint egy ilyen vén szerszám egy óra alatt.

Ott sirdogál a szoba egyik szögletében Fodros Katicza, szemhéjai, mintha piros pántlikával volnának beszegve, lehajlott feje, mintha szomorufűz lombja lenne, mellette pedig ott ül a falócán Erzse néni, mellesleg fonással ügyes-bajoskodván, azért mondom mellesleg, mert a fő mulatsága, mikor nyelvével a kendert nem nyálazza, abban áll, hogy egy kis beszéddel fűszerezi a jó falusi nyugalmat.

- Bizony, édes kincsem, akármit mondjon, a herkópáternek sem hiszem én, hogy Péter az apád után kóborogjon. Na csak nem jó járatban van az a fiu. Eb a lelke ennek a fiatalságnak, a mennyit lát, annyi szeretet, a hogy a nótában van. Egyet perdül az orsó, Erzse néni lélekzetet vesz, aztán folytatja, míg a kis lány zokogása egyre fuldoklóbbá növekszik.

- Egy hónapja már, hogy szegény szerencsétlen apádat elindult felkeresni, azaz mondta, hogy elmegy s felkeresi, mert a mondója vagyok, édes hugom, hogy annak a kamasznak kisebb gondja is nagyobb a te bolond apád feltalálásánál.

- Ah! miért mondja azt, kedves néném?

- Azért, mert mi a mennydörgös ménkönek neki az a félkegyelmű vén ember. Itt üljön tehernek a nyakatokon, tetejébe ültessétek annak a falat kenyérnek, a mit kezetek munkájával, napszámban kerestetek az anyáddal.

- De mikor ő nekem mégis apám, ha az isten meg is látogatta.

- Neked az, de neki sem inge, sem gallérja. Kivesztek már azok a mesebeli emberek, édes lányom, a kik könyörületesekek voltak ügyefogyott felebarátjaik iránt.

- De hát hol van akkor Péter?

- Hogy hol-e? Oh te ártatlan mamlasz leány, te: Hát hova megy az ilyen legényember! Egy kis régi ismeretség, melyre mint a melegített káposztára, étvágyat kapott. Jól tudom én, hol van. Hát hol volna? Ott szolgálgatott azelőtt a Duna melletti falukban, ott hagyott valami bogár-szemű szeretőt, kit most egyszerre kedve szottyán meglátogatni. Fogja magát, egyet hazudik az itteni kedvesének, felszedi a sátorfát és ott reked. Régi történet ez már nagyon. Hát te még ezt sem tudod? Óh, te kis csiga-biga!

A kis csiga-biga eltakarta arcát kötényével s egyik kezét szívéhez szoritotta, hogy meg ne repedjen. A kis csiga-biga körülbelül úgy érezte magát mint az igazi csiga, ha szentségtelen láb megtapodja, széttöri azt a hajlékot, a melyen belül otthon van. Már most mit csináljon fedél nélkül? Ki építi azt fel újra?

- Szentséges isten, mitévő leszek? Érzem, hogy meg kell halnom.

- De már azt a bolondot csak nem teszed. Férjhez még másodhoz, a bíró fiához.

- Nem, ebben az életben.

- Hát akkor megmaradsz vén lánynak, míg pártadat lassankint be nem fogja a penész.

A kis lány fájdalmas szorongatást érzett a szíve körül, mintha valami kemény vasmarok összehszo- szoritotta volna ezt a kis nyughatatlan jószágot, mely a szorítás daczára is, rohamosan ugrált ide-oda. Azután mint a megsebzett vad, mely véres sebével a rengetegbe menekül, kifutott a kertbe, hogy fájdalmát ott a fűzfák sűrű lombjai közt rejtse el a kíváncsiak előtt.

Mintha bizony a fájdalmat eltakarhatná a fűzfák lombja, mintha bizony enyhítené azt a magány, mely olyan, mint a nagyító üveg: kétszer akkorának láttatja a fájdalmat vagy örömet, mint a minő, mert a képzelet az események fotográfiájának rájáratát mindig kijebb tolja.

Ha fájdalmatok van, ne vigyétek azt a magányba, hanem járjatok vele az emberek között, azok is szenvednek egytől-egyig. A mások szenvedése, meghalványítja a tiéteket, mert a bubánat is olyan mint a festék: ha idegen festékekkel keverik össze, egészen új szín lesz.

Kinn a kertben magára maradt fájdalommal; úgy tetszett neki, mintha a fényes nap egy nagy fekete éjjé és az összes mindenség egy nagy gombolyaggá törpülne össze s mozdulna ki helyéből, hogy aztán szétmálva, óriási darabokban szakadjon le az ő lázasan dobogó keblére.

- Istenem... én istenem... mikor oly nagyon... oly nagyon szeretem.

És behunyta szemeit, odaszoritva mindkét kezét szíve tájékára. Hadd szakadjon rá most az összes mindenség. Nem fog az neki most már fájni.

Hanem aztán megint csak felnyitak a nagy epedő, könnyes szemek, a fekete éjszakán keresztül odavilágított lelkébe egy mesésen ragyogó tűzoszlop - a hit.

Kati térdre ereszkedett s oda nézett a derült arcú mennyboltra mereven, némán. De a lelkébe be volt írva ez a gondolat:

- Istenem, a ki a virágot alkottad, harmatot, esőt is adsz annak, hogy kinyilhasson, miért oltottad volna az emberi szívbe a szerelmet, ha annak táplálékot is nem adnál a visszontszerelemben?

Félóra múlva már megzendült a dal Erzse néniék kertjében szomorú bánatos hangon, mely azonban lassankint vidorabbá olvadt:

«Nem bánkódom, minek is bánkódnám?...

Jó az isten, majd gondot visel rám.»

A nép egyszerű leánya éneklé azt a dalt, melyhez a vallásos hit alkotta a szöveget s a sejtelem-szerű szerelmi remény a dallamot.

És a remény nem volt hasztalan.

Alig hogy elhangzott a dal a kertben, a kerítés mellett egy másik dal zendült meg, idegen, kellemetlen melodiájú história: van benne valami félig megható, félig szomorú, félig nevet-séges. A «Gotterhalte...»

Vitéz Mókus Tamás ottlétét jelenté a «huszárszoltár»; már a mint a faluban ez a katonavilág-ból hozott emlék bemutatva lett. No, az igaz, hogy nem nagy «Eroberungot» csinált vele «Tomcsi huszár», tiz álló esztendeig egy árva lélek sem akadt, a ki eltanulta volna tőle: hanem az azért nagyon jó dolog, ha a «qualifikáltabb» embernek «extra» nótája van, a mibe bele nem bődülhet az a sok «sült paraszt».

Tomcsi bácsi soha sem énekelt mást, mint a «Gotterhalte»-t. Mindig ezt az egy nótát dudol-gatta, ezen szomorkodott, vigadott, tánczolt. Azt hitte a derék ember, hogy ez így «nobel»; mert hát a huszár semmit sem tesz hiába, sőt ha hiába tesz is egyetmást, az is «valamiért» van, abból az egyszerű okból, mert a huszár teszi.

Ilyen nagy ember a huszár.

Hanem azt mégis nagyon restelte Tomcsi bácsi, hogy a «karaktert» nem lehetett úgy fentartani mostani hivatalában, már hogy tudniillik ő volt a falu «gyalogpostása». Szép hivatal, meg-lehető állás, az ember hébe-hóba jó napot is csinálhat magának mellette, hanem az mégis

rettentően derogál, hogy a ki teljes életében lovas ember volt, annak most a hivatalos titulusa-ban benne legyen a «gyalog» szó. Ez már nagy «dehonestáció». Be is adott a tanácshoz egy «alázatos instanciát», hogy hát hiszen szívesen eljár ő gyalog is, hanem azért hadd legyen az ő neve mégis «lovas-postás». Az isten is megáldja a nemes községet, ha ezzel az egy szóval «emberré» csinálja.

A nagy «privilegium» természetesen megadatott, s Tamás bácsi azóta önérzettel postáskodik, hordva szorgalmasan a sok hivatalos és kifizetetlen katona-levelet.

Tamás huszárnak már nagy praxisa van az ilyenekben. Mindig a tetejéről találja el, mi van a levelekben. Ahon ni, itt ez a nyomtatott história meghívás bálra a jegyző urék számára, ez a másik sima levél pedig a Pista jurátustól van Eperjesről: pénzt kér benne a lurkó. Ez a nagy itatós boritéku csomag már hivatalos levél, alkalmasint az ujonczozás tárgyában. Hanem bármilyen okos ember volt is az ex-husár, azt az egyet még sem tudta kitalálni, hogy hát abban a levélben mi lehet, a mely «Fodros Katalinnak» volt czimezve Pestről.

- Kerülj csak errébb, édes hugom! - Kiáltott a lányra. - Levelet hoztam. No, no, ne ijedj meg, piros a pecsétje.

Katinak úgy reszketett kezében a levél! Alig birta széttörni a piros pecsétet.

- Ah, a Péter írása...

És fülig pirult utána, azután, mint a megijedt zerge, eliramodott a kert sűrűjébe, ott hagyva Tamás bácsit, ki csak úgy félbajsa alól eldörmögte:

- Hm... no jól van. Ezzel most csak holnap fog lehetni okosan beszélni.

Az okos beszéd alatt értette, hogy a hivatalos járadékot a levélhozatalért, t. i. a félmeszely «gugyit» csak holnap fogja meginni.

Kati nagy zavarba jött, kivel olvastatja fel magának a levelet, miután ő maga nem tanulta azt a bolondos mesterséget. Talán a jegyző urral, vagy talán a tiszteletessel. Oh, nem, - azok ki-nevetnék, azok nem értik mit jelent az, hogy Péter levelet irt. A tiszteletes ur ezt is olyan unalmas hangon olvasná, mint a prédikációt, a nótárius uramnak pedig mindenik szaváról leérzik a borszag. Nem, nem. A Péter levelét ne olvassa fel egyik sem. Majd elmegy ő azzal a harmadik faluba, a tisztartó ur kisasszonyaihoz, azoknak is van kedvesök, azok talán úgy olvassák el a Péter levelét, a hogy kell, a mint ő olvasná fel, ha tudna hozzá, a mint azt Péter kigondolta.

És a szép tisztartó kisasszony csakugyan el is olvasta érzékeny meleg hangon, a mint következett:

«Kedves jó szeretőm, Kata!

«Kivánom, hogy ezen levelem jó egészségben találjon nemcsak tégedet, hanem kegyel-meteket is Boris néném és Erzse néném.

Ott hagytuk el egymást galambom, mikor könyvedet látva, miket apád elveszte fölött hullattál, megesküdtem, hogy elmegyek s vissza sem jövök addig, míg őt meg nem találom, vagy róla biztos hirt nem hozhatok, habár az operenciákon túl is legyen ő kegyelme.

Sok kérdezősködésem és kutatásomra isten kegyelméből és jó emberek utasításából Budapestre vetődtem utána. Azt mondták, oda ment Marczi bácsi király ő felségéhez. Pest nagy város, nem olyan könnyű megtalálni valakit, mint Kozákfalván; nekem is hasztalan volt minden utánjárásom, minden kérdezősködésem, hiába tudakoztam fütől,

fától: nem láttak-e ilyen meg olyan embert?... De nem ám! A nagyvárosi ember mind olyan, mintha vak és siket volna; mintha csak azért lenne szeme, hogy meg ne lássa vele a mások baját, és azért lenne füle, hogy legyen a kezével mit bedugni, mikor segítségnyújtásra kéri azt a kezét. Utoljára is egy tudós öreg kofaasszony azt tanácsolta, hogy hirdettessem ki az ujságba, ha nem látta-e valaki Marczi bácsit? A ki látta és biztos hirt tud mondani felőle, az keressen fel engem naponkint reggeli 5 órától 6 óráig a lutheránus templom lépcsőzetén: jutalma két kemény tallér. - Fel is kerestem nyomban egy bolondos ujságcsinálót, a ki egy öl fa felvágásáért betette ujságába mindezt szóról-szóra. És csakugyan lett foganatja, mert harmadnapra, midőn ott pipáztam az egyház lépcsőzetén, egy uri hintó állott meg előttem s egy alacsony öreg ur lépett ki belőle:

«Te kozákfalusi vagy, ugy-e?

«Igen is, kérem alásan. Sós Péternek hinak. Hát az ur ugyan kicsoda, ha meg nem sérteném?

«Engem meg Szent-Tamássy Miklósnak neveznek.»

Hirtelen lekaptam kalapomat fejemről. Földesurunkat és követünket még soh'se láttam így színről-szinre, s elfogott a félelem, mikor meggondoltam, hogy olyan nagy urral esik most beszédem, kinek hetven falu termi az asztalra valóját.

- Hát Fodros Marczit keresed? kérdé jóságosan. - No, öcsém, elnyertem a két tallérodát. Én tudom hol van, hanem előbb az a kérdés, minek keresed. Hm. No, majd elmondod! Mit csinál a kis Kati lány?

- Hát ösmeri őt, nagyságos uram?

- Nagyon, édes fiam. Nagyon ösmerem de most ülj oda a bakra a kocsis mellé.

Azután elhajtattunk egy nagy palotába, ott behitt szobájába és azt mondta:

- Beszéld el, fiam Péter, mi járatban vagy?

Én azután elmondtam szögről-végről a te és édes anyád ő kegyelmének bánatát, vándorlásomat, egyszóval mindent, hogy kerültem ide, mit tanácsolt a kofa stb.

A nagyságos ur türelemmel hallgatott végig.

«No, derék gyerek vagy, Péter. Látom, megérdemled azt a szép leányt. Nagyon jól van. Most itt maradsz nálam egy pár hónapig. Azután elviszlek benneteket haza. Ne félj semmit. Az öreg Marcziból még faragunk valamit. Csak várj türelemmel... Nos, tudnál-e inas lenni?

«Tudnék biz én, nagyságos uram, mert már voltam az kisebb koromban az esperesnél.

«Annál jobb. Reggel majd szabatok rád libériát. Addig is töltsd meg fiam a csibukomat.»

És azóta, édes Katám, itt szolgállok Szent-Tamássy ő nagyságának. Hála istennek, jól megy a sorsom, csak egy nagy hija van életemnek, hogy tőled távol vagyok; de jó az isten, hiszem, majd csak haza segít. A nagyságos ur ma sokat kérdezősködött felőletek. Mennyi földetek volt? kinek adtátok el? - Én őszintén elmondtam, hogy a ház az árendás kezére jutott, a földeket pedig kit ennek, kit amannak adtátok el. Az uraság mindent papirosra jegyzett. Nem tudom mit akarhat.

Oh, én kedves mátkám, ha tudnád mennyire szeretlek, ha láttad volna ezt az én egyszerű szívemet, milyen nagyon dobogott, mikor az uraság ezek után imigyen szólott:

«No nemsokára meglátjuk Katát. Két hónap múlva meglátjuk.»

Alig várom azt a napot: már ki is számítottam magamban, hogy még hatvanszor kell addig kisuvixolni a nagyságos ur csizmáját; a hatvanegyedik suvixolást már Kozákfalván végezem veled együtt, - ha még hű maradtál hozzám:

holtig szerető Péteredhez.

.....
Hosszú volt a levél. Kati alig bírta könyeit tartani, s nem egyszer vette szemeihez a kötény csücskét, mignem a legutolsó soroknál már meg nem állhatta, hogy hangos fuldokló zokogásban ne törjön ki, folytonosan rebegve:

- Ha hű maradtam-e hozzá?

Lassan fogyott a hatvan nap. Pedig de nehezen várta Kati is. Ő is csinált magának olyan paraszt kalendáriumot, mint Péter. Neki százhuszszor kell megfajni a «Csillag» tehenet. Nagyobb szám, mint a Péter suvixolása; de hát azért ő mégis boldogabb mint Péter, mert ő a várakozás rovásáról két számot farag le naponkint, míg Péter csak egyet.

De hát ha hamarabb jönnek. A tisztartó kisasszony azt mondta, hogy már negyven nap múlva végződik be az országgyűlés. A követek mind haza jönnek. A nagyságos urat is hazavárják. Új választás lesz. Megint lesz jobboldal, baloldal, részeg paraszt, bevert fejű kortes, dupla itcze, dupla kréta, dupla életboldogság. A nagyméltóságu urak megint lejönnek váraikból és megsüvegelik a felséges népet, a ki felségesen hagyja magát bolonddá tenni. Beszélni fognak neki a «józan» politikáról, hanem lerészegítik előbb, mondani fognak előttük dörgedelmes hazafiúi phrasisokat, a miből azok persze nem fognak érteni egy betűt sem, de azért nagy kidülledt, álmos szemük élénken fogja tolmácsolni a hatást, és rekedt, örökké szomjuhozó torkuk a riadalmas «éljent».

A kozákfalvi választókerület ugyan nem tartozik azok közé, mert itt derék két jelölt szokott állani egymással szemben: - az öreg Szent-Tamássy Miklós és Báró Csontlaky Árpád. Méltó vetélytársak, valódi népszerű, nagyesszű férfiak. Három év előtt az igaz, hogy Szent-Tamássy győzött, de csak négy szavazattal, úgy hogy most az új választásnál egészen kétes a diadal. Az már régen ki van csinálva köztük, hogy egyikük sem fog korteskedni, nem fogja demoralizálni a népet, furfangot, ravaszságot nem használ, hanem mindenik tisztán, szabadon engedi nyilvánulni a közvéleményt. Hadd legyen már egyszer ur az is a saját házában. A ki pedig a közvéleményt megmásítani igyekeznék, az fizessen az írói segélyegyletbe 20,000 forintot. Lássanak már olyan korteskedést is az újságírók, a min nem fognak megbotránkozni.

Azonban térjünk vissza Katához, ki nagy nehezen mégis csak leörlé az idő garatján a napokat. Szép vasárnap délután volt. Az emberek falusi szokás szerint kinn ültek házaik előtt, mikor az Erzsiek háza előtt (hol férje szerencsétlen sorsa óta egyszersmind Boris lakott gyermekeivel, mert a pásztor-lakból kénytelenek voltak lábukat kihuzni) fényes uri hintó állott meg, melynek bakjáról nyalka legény ugrott le legelőbb, és leemelt sapkával nyitotta meg a hintó üvegajtáját a kiszállók előtt.

Nagyságos Szent-Tamássy Miklós ur szállott le és egy abaposztóba öltözött öreg ember.

A falusiak kíváncsian tekintettek oda, s nem egy hagyta ott a földből összevert előpadot, hogy a kocsihoz ballagjon, meglátni valamit, csak hogy már akkor a jöttek egészen eltűntek bent az udvarban, csak a rácson keresztül lehetett utánok nézni.

Az özvegy asszony házát egy nagy komondor őrizte, angolos phlegmával dőlve végig az össze-visszavagdosott küszöbön. Nagyot, mérgeset mordult a fekete kabátok láttára, mintha ő

is tudná a törvényes praxist, hogy a paraszt portán megjelenő fekete kaputrokkok nem jelenthetnek egyebet, mint executiot: azután mintha feltette volna magában, hogy bánja is ő, miatta ugyan csinálhatnak akármit, ő bizony ellene nem szegül az alkotmányos rendnek, nagy álmosan behunyta mind a két szemét, hogy legalább ne lássa, mikor keresztül lépik, s ne legyen kénytelen a kutya-alapszabályok értelmében beleharapni valamelyiknek a lábszárába. Hanem mikor aztán közelebb jöttek és megütötte orrát a régi ismeretes szag, felugrott vihogva s farkcsóváló salon-modorban egyenesen odaugrott a kék aba-posztós ember nyakába.

- Csiba te... Zagyva te... Hogy a kő üssön meg! No, no... Ugy-e rám ismertél?

Aztán mintha attól félne a nagyságos ur is, a kék posztós ember is, hogy ez menten bele kezd valami hosszú üdvözlő kutya-szónoklatba (nyilván hozzá lehetett szokva az utóbbi), sietve ott hagyták a küszöbnél, kitérve minden élénkebb ovatio elől, léptek be a pitvarba, hová a szobából szemben velök megnyílt a szijon-járó ajtó, melyben Boris asszony halavány szenvedő arcza jelent meg.

- Édes jó anyjukom! kiáltott fel az öreg ember, neje nyakába borulva. - Élsz-e még szegény öregem.

Boris asszony egészen néma maradt örömében, még gondolkozni sem birt; csak nagysokára, mikor már vége volt az ölelésnek, nézte végig Marczit.

Oh csakugyan nem álom. Marczi az. Az egykori Fodros Marczi, azzal a különbséggel, hogy most már őszhaj árnyékolja be értelmes, nyugodt homlokát és szemeiben valami átértzett hosszú szenvedés tükröződik vissza; a mi tűz volt bennök azelőtt, az most valami melancholikus szelidség, valami áhitat.

Ezalatt előkerültek a faluból gyermekei, az öreg öröme mindig újra kezdődik, csak Kati nincs még ott, mert a mint az udvaron megpillantja a nyalka Pétert, kit oly nehezen várt, úgy megijedt megérkezésétől, hogy rögtön visszaszaladt s csak néhány percz múlva mert előjönni szüziesen kipirult arczczal és ingadozó léptekkel. Természetes, hogy Pétert meg sem látta, hanem egyenesen az apja karjaiba futott.

...A mi meg van írva hihetetlen mesékben, mind az beteljesedett itt, feltámadt az eleven halott, visszakerült a férj, a családapa, a szerető legény...

Mégis van hát odafenn az égben isten, ki a szegény ember szenvedéseit összeszámítja, megelégteli és azt mondja: «eleget bűnhődtél már: élj megint.» Van még isten, a ki mindent valamiért tesz, a ki nagy mikor büntet, de még nagyobb, mikor jutalmaz, kinek senki sem oly nagy, hogy földre ne tiporhassa és senki sem oly kicsiny, hogy föl ne emelhesse...

Boris asszony térdre borult, összetette kezeit és azt rebegte:

- Bocsásd meg nekem, hogy kételkedtem benned Uram!

Egy hang sem jött ajkára sokáig senkinek, az öreg Marczi mereven állott ott, csak a szemei jártak köröskörül; Péternek egy köny játszott szemeiben, a nagyságos ur odatámaszkodott egy padlásra vezető füstös létrához és úgy mutatta, mintha őt egy cseppet sem érdekelné ez a dolog, hanem a szivara, az sehogy sem akart égni: gondolom, ez volt a legnagyobb gondja.

De nem sokáig hagyták ő nagyságát nyugodtan.

Boris oda csuszott térdein hozzá, (mi előtt szeretett volna meg is hátrálni, ha ebben meg nem gátolja a fal) és nézett, nézett rája hosszasan, a szája is megmozdult, de azért nem mondott semmit.

Az öreg ur nagyot biczzentett fejével, mintha mondta volna:

Értem... igenis értem, csak nem kell okoskodni.

Azután Marczi lépett oda, nagy nyugalommal megsimitva ősz haját.

- Nagyságos uram! A mit nagyságod velem tett, azt nem lehet megköszönni. Az több. Én érzem azt, én tudom azt, hogy az mennyi. De nem beszélek felőle.

És nem is beszélt. Olyan némán nézett ki a konyhaajtón keresztül az égre, mintha csak azt akarta volna kieszelni, hogy lesz-e reggelre eső, mintha egyéb sem feküdnék a szívére, csak az, hogy ott kinn a kendere megázzék egy kicsit.

Pedig bizony el volt érzékenyülve ő is, az öreg nagyságos ur is, ki csak nagy nehezen birt beleesni óhajtott nyugalomába.

- Keljen fel, jó asszony! Aztán jöjjenek utánam mindnyájan, te Péter, te pedig elvezetsz a Marczi volt házához. Merre van?

Marczi önkénytelen sóhajtott.

- A falu tulsó szélén. Egy kicsit messze lesz gyalog.

- Nem tesz semmit. Menjünk.

Utközben mindinkább többen csatlakoztak a menethez. Az emberek üdvözölték, ki Marczit, ki Pétert. «No, csakhogy megjöttél, keresztfiam öcsém: ejnye no, de jó az isten, hogy haza vezérelte kelmedet, édes komám uram, kedves sógor uram» stb.

Kis vártatva elértek a házhoz, szép fehérre ki volt meszelve, a zsaluk csinos zöld színűre festve, mindenütt javítás, tatarozás nyomai. A nagy gesztenyefa a ház előtt oly barátságosan integetett lombjaival régi gazdáik felé, mintha suttogta volna: ...«Hozott isten! Jöjjetek ide ülni, alá, a hol az öregapátok pihent...»

Marczi megint sóhajtott. «Minek volt az most idejönni? Bánatot keresni az örömben?»

A nagyságos ur észrevette a sóhajást s ráütött a vállára!

- Soha semmi sincs elveszve egészen, hallja kend Marczi! A sóhajás senkit sem gazdagított meg, hallja kend! Dolgozni kell az embernek, nem sóhajtozni, hallja kendtek? Te pedig nyiss be, Péter.

- Nem lehet oda benyitni, kérem alássan; - magyarázta egy odaérkezett szomszédasszony; - be van az a ház zárva már egy hónap óta. Jó ideje egy ispán-féle ember jött az árendáshoz és megvette tőle; azóta kijavította, meg amint halljuk, rendre vásárolgatta a Marczi komám régi földjeit is.

Szent-Tamássy bosszusan csititgatá a fecsegési talentummal bőven megáldott vászoncselédet, hanem az nagyon jól megmagyarázhatta a képviselő ur harmadévi programjából a szabadszólási jogot, s ott folytatta a hol elhagyta.

- Ugy beszélük, hogy annak a hires Ugrik Borbála apáczának vették meg az esztergomi barátok. Az jön ide lakni az új fundusra. Jaj, kérem alásan nagyon furcsa, szép történet az. Nem tetszett látni lefestve a képes könyvben?

Szent-Tamássy úgy tett, mintha gondolkoznék egy ideig, aztán belenyult a zsebébe és kivett onnan egy kulcsot, melylyel egész könnyedén nyitotta ki a fehér ház ajtaját.

- Jöjjön kegyelmetek utánam!

Marcziék némán haladtak az uraság után, mindenki a másik arczára nézett, mintha abból szeretné kiolvasni, hogy «mi lesz itten»?

A pitvar is tiszta volt, falai tele aggatva mindennemű konyhaeszközzel, szép virágos porcellántányérok, vasfazekak, tepsik, serpenyők, reszelő, hurkatöltő, vasaló stb. stb. szokásos rendben voltak elhelyezve.

Hát még bent a szobában.

Ott aztán volt mit megnézni. A tornyos nyoszolya megrakva ujdonaúj dunyhákkal, a régi ócska lócza helyén takaros karos-pad állott, mellette nagy tulipános láda, kinyitva teliden tele asszonyi ruhával. Gyolcsszoknyák, olajos kendők, csipkés ingvállok egész özöne. Vajjon kié lehet mind ez a töméntelen gazdagság?

A nagyságos ur egy futó pillantást vetett a szobán végig, aztán odalépett Marczihoz. Egy fél fejjel magasabbnak látszott mint máskor, az arcza át volt szellemülve, a szeme villogott, hangja dörgőnek tűnt fel.

- Hallja kend, Fodros Marczi! mikor én gyógyíttatni kezdtem, elhatároztam, hogy ha az uristen visszaadja kendnek legdrágább kincsét: józan, ép eszét, én a földi birtokát adom vissza, hogy így «egész» ember lehessen.

A nagyságos ur egy összehajtott írást húzott ki zsebéből.

- Itt van az okmány, melyben visszavásároltatik a kend nevére minden előbbi jószága. Én gondoskodtam, hogy az a telekkönyvben is kendre legyen kebeleztve. Minden rendben van. Nekem ne köszönjön semmit. Legyen áldott az Ur neve, ki segítségemre volt e cselekedetben.

Aztán egy könnyed mozdulattal leparancsolván a keletkezőbe indult hálálkodást, a tetszhalottként megmeredve álló Marczit kezén fogva, oda vonszolá az ablakhoz.

- Jöjjetek ide, gyermekeim, mindnyájan. Komoly dolog az, a mit mondani fogok. Soha se feledjétek el ezt a percet. Emlékezzetek rá örökké, a mit az öreg Szent-Tamássy mondott, mikor ezt a képet mutatta nektek.

A tükör felett a régi Krisztus kép helyén nagy aranyos ráma függött, de a ráma üvege alatt nem volt semmi ábrázolat sem az új testamentumból, sem a historiából, hanem volt a helyett egy csupa reskontóczédulából kirakott «M» betű. Memento!

- Ide nézzetek!

Szent-Tamássy érezte Marczi kezének remegését a magáiban: oda tekintett az arczára, az sápadt volt, mintha a visszaemlékezés krétával mázolta volna rá a múlt eseményeket.

- Apátok sokszor el fogja mondani, mint került ebbe a szobába ez a kép. Akarom, hogy elmondja, s mikor a mi csontjaink már régen porladozni fognak, ti is elmondhassátok unokáitoknak. Nagyon szomorú történet az, gyermekeim: de van neki szép tanulsága. Ez a tanulság meg fog óvni attól, hogy hasztalan hiu ábrándok után kapkodjatok, hogy olyanok legyetek mint a kecske, a mely a festett káposztafej után ágaskodik. Gyermekeim! a szerencsét ne keressétek léha álmokban, üres mesékben, ne keressétek a levegőben, kincses házak titkos rejtekeiben. A szerencse nem ott van. A szerencsének lakása a «munka». Csupán ott lehet megtalálni. Ezt mondta nektek az öreg Szent-Tamássy. Isten áldjon meg benneteket.

Az apró öreg ur meglóbázta botját maga körül, alkalmasint azért, hogy senki se közelíthessen hozzá, és gyors léptekkel futott ki a házból, csak a küszöbről fordult még vissza «egy szóra».

- Az a ruha ott aládában mind a Katié. Neki ajándékozom. Hadd legyen menyasszonyi hozománya... A lakodalomból aztán ki ne felejtessenek valahogy... Péter derék fiu, megérdemli a lányt!

- Ugy legyen! - rebegé Marczi és futott Szent-Tamássy után.

Csak az udvaron érte utól.

- No, mi kell? - förmedt az rá, bosszusnak látszó arczczal. - Tán ott feledtem valamit?

- Nem uram, hanem én feledtem el valamit. Elfeledtem megmondani, hogy annyi kegyelmet, annyi jószágot csak az uristentől lehet pirulás nélkül elfogadni ingyen. Nagyságos uram, érzem, hogy elestem... Nagyságod megtanított engem másodszor élni. Megtanított rá, hogy a boldogságnak édes anyja a munka. Ezzel egy nagy kincset adott örökbe. Dolgozni fogok. Ha elestem, hagyjon engem a magam erejéből felkelni. Az a tudat édesítheti csak meg hátralevő napjaimat, hogy magamtól keltem fel. Nagyságos ur! nekem nem kell a ház, a birtok. Én így is elég gazdag vagyok, miért tenne «tulságos» gazdaggá?

Az öreg uraság megint a fejével biczczentett, mintha megint mondta volna: «értem, igenis értem», aztán nagy álmélkodással tetőtől talpig végig nézte Fodros Marczit és azt mondta neki:

- Fodros Márton uram, menjen be kegyelmed előbb a kalapjáért; mert különben én is leveszem a magamét. Kegyelmeddel nem «dukál» föltett kalappal beszélni, kegyelmed derék ember Fodros Márton uram: nyujtsa ide a kezét, hadd szorítsam meg.

És ezzel még gazdagabbá tette Fodros Marczit, még százszor gazdagabbá. Oh, az a készszoztás több volt mindennél! Az öreg paraszt szíve csak úgy dagadozott a büszkeségtől...

- Tudom, édes barátom, hogy kegyelmed mit akar. Nagyon helyesen van. Hanem én is tudom mit akarok. Egy szót sem többet, mert én csak kölcsön adom azt. Gyávaság volna visszautasítani. Nevelje abból gyermekeit úgy, hogy hasznos polgárai legyenek az országnak, s ha azokká válnak, az öreg Szent-Tamássy ő általok is leró egy csomót azon adósságból, melylyel viszont ő tartozik hazájának. Igenis... Az öreg Szent-Tamássy semmit sem tesz ingyen...

Azzal sietve ugrott a hintójába.

Az öreg paraszt megdicsőült arczczal nézett utána.

- ...Mindent «ingyen», de semmit sem «hiába».

*

Ez az eset akkoriban nagy zajt csinált. A Szent-Tamássy párthivei dicsérték a nemes tettet, az ellenpártiak pedig ócsárolták s egy ellenpárti lapban «Hallatlan vesztegetés» czim alatt jelent meg leírva az egész história, persze elferditve olyanformán, hogy Szent-Tamássy egy egész féltelket vett meg egy parasztnak, hogy annak szavazata lehessen. Csontlaky embereinek egyike komoly hangon figyelmezteté a bárót, hogy Szent-Tamássy volt képviselő ime már elkezdte a korteskedést, ideje lesz előre rukkolni az írásba foglalt szerződéssel. A báró nem késett soká hozzáfogni a bizonyítékok beszerzéséhez, de képzelhetni mennyire csodálkozott, midőn Fodros Marcziról megtudta, hogy a választók összeírása óta folytonosan az ő pártján van.

A báró menten magához hivatta Fodros Marczit és elbeszéltette vele az esetet, a mint történt.

Márton gazda elmondta ezt szóról-szóra, vétek lett volna abból a történetből egy betűt is elhallgatni.

A báró mélyen meg volt hatva. Sokáig fel s alá járt a szobában, nagy magos homlokát egészen kiverte az izzadtság.

«Ez már sok. Ilyen emberről fogalmam sem volt, a ki maga csinálja magának a választókat!»

- És kend még sem erre az emberre fog szavazni? Kérdé Marczitól.

- Igenis nem, méltóságos uram! mert nekem más a meggyőződése. Én már ezelőtt három esztendővel is, mikor szavazatom nem volt, a méltóságod pártján voltam szívemben, most már van szavazatom, tehát érvényesítem azt szívem meggyőződése szerint. Én azt hiszem, nem volnék méltó az Isten és Szent-Tamássy velem éreztetett nagy kegyelmére, ha másképp cselekednék. Én, tudom, mi a becsület, méltóságos uram. Nem tekintem az embert, hanem az elvet.

A báró egyik csodálkozásból a másikba esett, előszedte a nadrágzsebéből a kezét és el kezdte vele dörzsölni a szemeit.

«Az ördögbe, benne vagyok a mesék országában...»

Azután morgott, dult, fult, végig járta valamennyi szobáját, csapkodta az ajtókat és dünnögött a foga között:

«Csupa óriások között járok... Az ott felülmulni látszik a hihetetlenséget... ez a paraszt meg szemembe mondja, hogy nem az embert tekint bennem, hanem az elvet. És igaza van... Az a paraszt különb ember nálamnál... Én nem vagyok senki Szent-Tamássy mellett... Én csak az «elv» vagyok... korcsmai czégér... utmutató tábla, a melyre rá van mázolva garasos festéssel, hogy: «erre járnak - Bécsbe.»

Aztán egyszerre kigyuladt a jéghideg márványarcz, s furcsa bámulatos tűz ragyogott fel a szelid kék szemekben.

«Miért ne tudnék nagy lenni én is?...»

Végig hanyatlott egy kereveten és kezét izzó homlokára tapasztá.

«Hiszen ez a nép nekem is vér a véremből, test a testemből. A mi neki fáj, az nekem is fáj. Nekem is édes lesz érte élni. Csak ő érte...»

A szoba falairól a híres ősapák arczképei olyan barátságosan látszottak integetni. A tükörrel szemben függő kurucz-generális kezében megmozdulni látszott a sulyos buzogány. Pedig csak a napsugár reszketett rajta. Az a buzogány nem mozdul meg már többé...

Csontlaky Árpád felugrott és azt parancsolta hogy fogjanak be.

Aztán felültette maga mellé jobb felül Fodros Marczit.

- Hajts Kis-Tarbóra!

A kocsis sehoggy sem birta felfogni, mit kereshet ott az ő ura, mikor ott ma ellene gyüleseznek az uraságok, egy hosszú kocsisor ment épen az imént, Kis-Tarbóra, mely okból illetén kérdést kockáztatott:

- Kis-Tarbóra, a hol Szent-Tamássy lakik?

- Éppen ő hozzá.

- No, már ez istenugyse, különös, - morgott a kocsis, egy oldaltekintettel az ülés mellé szurt fokra - aztán neki ereszté a gyeplőt. Ha már veszedelembe megyünk, hát legalább menjünk bele sebesen.

Szent-Tamássynál csakugyan pártértekezlet volt. Pártjának összes notabilitásai jelen voltak s sokakban nem kevés volt az aggodalom, hogy a Csontlaky-párt az utóbbi három év alatt nagyon megszorodott. Csak maga a házi ur volt derült s részt sem vett a tanácskozásban, miknek célja a Csontlaky-párt ellensúlyozására volt előirányozva.

Hanem az általános meglepetést ő is osztá, midőn a komornyik báró Csontlaky Árpádot jelenté.

Mintha valami bomba esett volna le a nagy ebédlő közepére ebben a névben.

«Mit kereshet itt Csontlaky Árpád?»

Minden szem az ajtó felé fordult, melyen Csontlaky lépett be Fodros Marczival.

A házi ur előzékenyen ugrott fel, megszorítani a jött kezét.

- Isten hozott Árpád!

Azután melegen kezét szoritott Fodros Marczival.

- Hogy van kegyelmed? No csakhogy meglátogatott már valahára. Tessék leülni! Foglalj helyet Árpád és gyujts rá! Itt a szivar!

- Köszönöm. Előbb egy kis végezni valóm van veled. Olvasd fel nekem kérlek a programmot! Akarom tudni jó-e?

- Kinek a pap, kinek a papné édes barátom. Neked rossz, nekünk jó.

- Hadd halljam!

Szent-Tamássy kivett az asztalfiókból egy példányt nyomtatott programjából és átnyujtotta.

- Én ugyan nem értelek téged. Hanem az nem tesz semmit. Olvasd el, ha nincs terhedre.

Csontlaky figyelemmel olvasta át az elősorolt hazafias törekvéseket. Minden sor meleg volt a honszerелеmtől...

...Lankadt kezeiből kicsuszott a földre a program, de ő még akkor is maga előtt vélte látni a lángoló sorokat. Mintha lenyomódtak volna a levegőbe azok az apró fekete betűk...

A báró nagy lélekzetet vett.

- Nagyon, nagyon jó... hanem...

- Megint nem értelek... vágott közbe Szent-Tamássy.

- Hiányzik belőle valami.

Azután odamutatott Fodros Marczira.

- Ennek az embernek a történetéből nem tanultál meg semmit.

Szent-Tamássy csak azt restelte, hogy bot nincs kezében; melylyel neki suhinthatna a levegőnek, mint mindig, ha gondolkozik.

- Ah igen, igen... ízé. Neked tökéletesen igazad van. Valami csakugyan nincs benne ebben a programban. Már tudom. Annak pedig nem szabad kimaradni...

Azután ünnepélyes arczzal fordult az egybegyűlt párthiveihez.

«Tisztelt polgártársak! A már elmondottakon kívül, működésem még arra is ki fog terjedni, hogy a kormány törvényjavaslatot adjon be a «magyar királyi» lutri eltörlése iránt, mert ezen hamis játék, mely főleg az értelmetlen nép kizsákmányolását vonja maga után, nem fér össze

sem az állam méltóságával, sem az állam céljával. Ha más országnak tetszik, ám lútrizzék tetszése szerint, hanem mi meg fogjuk igyekezni gátolni, hogy a magyar király nevét oly intézmény mellé írják czégérül, honnan még egy Szent-Tamássy Miklós is levakarná a magáét.»

Viharos éljen reszketteté meg a levegőt.

Az öreg Fodros Márton lekonyult fővel hallgatta a velős szavakat. «Uram, legyen meg a te akaratod... Én voltam az eszköz kezeidben, melylyel felnyitottad a bölcsek szemét... Én voltam a porszem, mely ledönti a sziklát. Köszönöm én Uram, hogy mégis voltam valami.»

Báró Csontlaky elmélázó arczczal nézte a paraszt nyugodt, áhítatos vonásait: - az egészen ujjá teremtett embert.

«...Hogy dagadhat annak a szive büszkeségtől, diadaltól, ki ujjá teremté... Miért ne lehetne így ujjá teremteni az egész nemzetet?» Az volna még csak óriási munka.

Szent-Tamássy ezalatt vidoran lépett a hatalmas ellenjelölthöz s férfiasan mondta neki:

- No, most már hadd hallom a te programmodat is.

Az ellenséges pártvezér csendes komolysággal nézte vissza mosolygó arczát.

- Nekem már nincs programmom.

- Nincsen? hát hová tetted?

- Eldobtam egy szavazatért.

- Mi az ördögnek lesz az a szavazat? - Kérdé Szent-Tamássy, még mindig bámulva.

- Od'adom neked.

TIZENNÉGY ÉVES SZENATOR.

Kassa városában történt ezelőtt majdnem kétszáz esztendővel, egy jámbor fecske madárnak az a passziója támadt, hogy bizony ő nem építi a fecskét kívül a falra, hanem belül a szobában valahol.

És kieszelt magának a városban egy örökké nyitott ablakot, a melyen át berepülve megcsinálta az ő művészi csőrével a leendő piczinyek félkosárka-alaku hajlékát a kemencze tetejére.

Az a szoba éppen a tanácsház volt. Egy-két ablaka nyitva volt örökké szellőztetés okáért. Domine Kajta a «major domus» észrevette ugyan, hogy a madár hova építkezik, de minthogy buzgó katolikus ember és babonás volt, meghagyta a kiszemelt fundust a «Szűz Mária» madarának: hadd legyen az ő kedve szerint. A kályhának úgy sem árt.

Maga a polgármester is akképpen vélekedék, hogy nem kell a madarat bántani, nyitva kell neki hagyni az ablakot. Az csak szerencsét jelenthet a városnak.

A szerencsére pedig nagy szüksége volt, mert éppen ostromolták nemes Kassa városát. Ott künn a falaknál erős labancz hadak állottak fenyegetőn. Itt benn a kétségbeesés végerőfeszítésével tartották magukat a derék kurucz érzelmű polgárok, tetőtől-talpig fegyverben. Fogytán volt már az eleség és puskaapor is. A lakosság éhezett napok óta. És semmi remény, hogy egyhamar jóllakhassék, mert éppen tegnap határozta el a magisztrátus, hogy a kiosztandó adagokat még jobban le kell szállítani.

Kutyaállapot ez, atyafiak! Ha még e héten nem jön valami közbe vagy éhen kell halnunk, vagy megadjuk magunkat. A «tizenkettedik» óra elé járunk.

A tizenkettedik órában azonban a főbirónak egy mentő ötlete támadt. Merész gondolat volt, mely új fordulatot adhat a város sorsának, sőt talán az egész hadjáratnak.

Összehitta a város embereiből a legelsőket, de oly titkos természetű a tanácskozás alatt levő ügy, hogy álarczban jöjjenek a meghívottak és álarczban távozzanak ismét. Az álarczot csak a tanácsteremben kell levenni.

Ezt az óvatos eljárást gyakran követték a középkorban, hogy a közönség ne tudhassa, ki volt jelen s ki nem volt valamely határozatnál. Sok fej menekült meg ezzel a pallós alól, a melyik nem egyszer veszett volna oda.

Ma is egy ily ilyen álarczos tanácskozásra gyülekezének azok, a kiket titokban meghittak.

A városban, mely most idegesebb volt, mint bármikor, csakhamar hire terjedt a dolognak s mindenki kíváncsi volt, hogy ugyan miről fognak ma tanácskozni és nagy kíváncsi tömegek gyülekezének a városháza körül.

Történt valamivel előbb (csak néhány perczel előbb), hogy egy Schmidt Miklós nevű tizen-négy éves fiucska elment a városháza előtt és eszébe jutott, hogy ott benn madárfészek van.

A fiucska éhes volt (sehogy se quadráltak gyomrához az ostromállapotot adagok). Hm, hátha már benne vannak a tojások a fészekben? Azokat jó lenne meginni. (Nagy csemege volt az akkor Kassán.)

Nosza fogta magát, felmászott a nyitott ablakon át, de a mint éppen fölmenne a kemencze tetejére a fészekhez, a kulcs nyikorgását hallja az ajtóban.

Leugrik hirtelen és ijedtében bebuvik a kemenczébe.

Csakugyan nem csalódott. A kulcs nyikorgott ott künn. S nem sokára benyitott Kajta uram, nyomában, két álarczos főember, a kik helyet foglaltak a padokban. Utánok lassankint összegyülekeztek a többiek is.

A főbíró ekkor ünnepélyes arczot vágott és így szólt:

- Esküdjenek meg kegyelmetek, hogy arról senkinek nem szólnak, a mit ma határozunk.
- Esküszünk! - kiálták a város vénei.
- Mert előadom a tervemet, a mely szerint megmenthető még ez a város. De ha az idő előtt elárultatnék, a város örökre elveszett s vele mi is valamennyien.

A főbíró ekkor előadta a tervét.

Nem kevesebből állt az, mint színleg megnyitni a kaput a labancz seregnek, de mikor azután beözönlik, az alagut aknáiban összehalmozott puska- s puskapor segélyével légberöpíteni őket s a maradékot három oldalról keresztűzbe venni.

Csak a kétségbeesés sugallhat ilyen borzasztó elhatározást.

Gondterhelt fővel, összeránczolt homlokkal méregették, latolgatták az esélyeket pro és kontra a város atyái, de olyan hosszasan, hogy a kályhában levő gyermek nem bírta tovább kiállni. Egy alkalmas pillanatban kiugrott onnan kormosan, mint egy macska s ucu neki az ablaknak azon az uton, a melyen jött, kiugrott szerencsésen az utcán levő tömeg közé, a nélkül, hogy föltartóztathatták volna.

- Mi volt az? - kiálták elrémülve a szenátorok.
- Egy fiu - dadogták hűledezve azok, kik látták a fiut kiugrani.
- Végünk van. Elvesztünk!
- De hol lehetett?
- Itt volt a kályhában. Kém volt. Vége mindennek.

A főkapitány dühösen csapott kardjával az asztalra.

- Utána Kajta uram, üldöztesse, fogattassa el; le kell nyomban fejeztetni. Mi pedig urak folytassuk tovább a tanácskozást!

Kajta uram kiszaladt megadni a rendeletet a kívül álló drabantoknak, de a főbíró Kóós Gergely uram visszatartotta:

- Hagyja el kegyelmed, azóta már elmondta, ha akarta tiz embernek is.

Folytatták a tanácskozást, de kedvetlenül, nyomott hangulatban. Pedig még sok fontos tárgy volt a mai napra. Csak úgy immel-ámmal hallgatták is, nem is, mindnek az orra vére folyt. Már régen elhangzott a déli harangszó, de senkinek sem volt étvágya.

Csak a fecske repült be az ablakon víg csicssergéssel, de látván ott a sok kopasz fejet ijedt szárny-rebbenéssel keringett ki ujra.

Pedig ugyancsak csicsereghetett volna nekik, mert ha Kassa városát meg se mentik, az ő kis fészket már megmentették.

Alig hogy kirepült a fecske, szokatlan zaj és zsidongás hömpölygött az utcán egyre közelebb-közelebb a városháza felé.

- Ugyan Kajta uram menjen már ki, ne kimélje a lábát! Veresse szét azt a csőcseléket oda-künn!

Kajta uram lihegve futott vissza egy percz mulva.

- Jaj nemes tanács! Nagy dolog az, a mit én odakünn látok.

- Ugyan mit lát kegyelmed? - fortyant fel az ideges főbiró.

- Egy tábort asszonyokból. Jönnek roppant nagy lármával. Némelyiknek piszkafa, seprő a kezében. A kigyelmed hites felesége is köztük van, főbiró uram.

No már ez félig se tréfa dolog. Egyszerre összezsáptak aktát, protokollumot s rohantak az ablakhoz.

Valóban az egész város asszonyai jöttek a tanácsház felé s milyen lármával és bösz haraggal! De hát seregeknek ura mi történhetett, mi lesz ebből?

- Menjen csak ki Kajta uram, kérdezze meg, mit akarnak.

Kajta uram kiment és bejött.

- Egy deputációt választottak maguk közül, a melyik a tanács elé akar járulni.

- Nem fogadjuk el - szólt Bornemissza Gábor uram.

- Azzal fenyegetőznek, hogy felgyújtják a tanácsházát.

- Hadd jöjjenek - rendelé a főbiró. - Kegyelmetek pedig tegyék fel álarczaikat.

Nemsokára megjelent a női deputáció, hét tagból. A főbiróné volt a vezető.

- Mit kívánnak? - kérde a főbiró hivatalos hangon.

- Azt kívánjuk, nemes tanács, amihez jogunk van, hogy ezentul minden asszony két férjet választhasson.

- Borbála! - kiáltá megfélelkezve önméltóságáról a főbiró. - Hát megbolondultál?

- Semmi Borbála! Ha kigyelmetek úgy, mi is úgy.

A tanács urak kacagni kezdtek az álarcz alatt.

- Mert tudjuk ám, folytatá a főbiróné, hogy miről tanácskoznak kigyelmetek.

- Tudják? hebegte a főbiró s az álarczok alatt összevaczogtak a fogaik.

- Megmondta a Schmidtné asszonyom fia, aki a kályhából kihallgatta a tanácskozást, mert idebent lepték, mikor a fecskefészeket ki akarta szedni.

- Átkozott fecskefészek! - sziszegett Kajta uram.

- Beszéljünk nyugodtan, asszonyaim. Hát mit mondott meg az a fiu?

- A kigyelmetek arcátlanságát - vágta oda vakmerően az asszony.

- Ugy van, - bizonyítá a többi hat asszony.

Ott künn vékony éneklő hangokból támadt süvítés rázta meg az ablakokat:

- Le a férfiakkal! Követeljük az asszonyi jogokat. Követeljük! Követeljük!

A főbiróné a csipőjére tette kezét, látszott hogy egy hosszabb szónoklatba kezd.

- Mi csak az igazságot követeljük. Kigyelmetek tekintettel arra, hogy a férfinem nagyon elfogyott a csatározások alatt és e miatt tulságosan elszaporodott az asszonyi nem, úgy hogy egyrésze fölöslegessé vált, azt a határozatot hozták, hogy a fölösleges asszonyoknak akkép veszik hasznát, ha mindenki kettőt választ ezentul, de mi ezt nem türhetjük, ez nemcsak ellene

van a világi és egyházi törvényeknek, de az emberi nem természetének is, mert ha megfordítva vesszük...

A tanácsbeliek nagy hahotával ugráltak fel. A főbíró közbevágott:

- De hiszen mi nem határoztunk semmi illet.
- Hallgassanak! Megfakgattuk, megkinoztuk a Schmidtné fiát, hát kivallotta.
- Ezt vallotta ki?
- Ezt.
- No akkor, derék gyerek - kiálták a szenátorok.

Lett nagy örvendezés e fölött. S mihelyt sikerült az asszonyokat lecsillapítaniuk (igaz, hogy nehezen sikerült) rögtön elküldték a város hajduját a kis Schmidt Miklósért, a kit ott a tanács előtt ünnepélyesen megdicsért hallgatásáért a főbíró, a tanács pedig az asszony-lázadás emlékére végzést hozott, mely ekképen van bejegyezve a protokollumba:

«Végeztetett pediglen, hogy Schmidt Miklós nevű tizenéves fiucska, a ki a város titkát férfiasan megőrizte, noha ezt tőle követelni nem lehetett, ezentúl a városi szenátus minden ülésében jelen lehessen és szavazhasson.»

Ha aztán tovább lapozunk a kassai krónikában vagy tizenöt évvel, még sokszor találkozunk a Schmidt Miklós névvel, ki a város főbírói székébe emelkedett s élte fogytáig nagy szerepet vitt otthon. A király nemességre emelte; egy fecske röpköd a czimerpajzsán kék mezőben.

JOHANKA NÉNI, FRANCZKA NÉNI ÉS KERESZTAPÁM.

Oh nem, sohasem feledkezem meg anyám barátnőiről, a jó öreg kisasszonyokról, kik nekem annyi örömet okoztak. Mert valahányszor ők jöttek, anyám mindig csokoládét főzetett uzsonnára.

A vézna Franczka néni szigorubb volt, minden alkalomkor elkérte az írásomat és lekorholt. «Micsoda macskakaparás ez még mindig! Egyetlen jóra való betűt se látok.»

A kövér Johanka néni azonban legott védelemre kelt.

- Ugyan ne zsörtölődj Franczka! Ne keserítsd a fiút. Látod, hogy elszomorodott szegényke! Még bizony előli magát. Hadd igya meg előbb legalább a csokoládéját nyugodtan. Nem ő az oka, hogy olyan rossz betűket ír. Hát hol látott volna még ő tisztességesebb betűket? Hiszen ki sem volt a faluból. Olyan betűket ír, a minőket a tanítója, Tusnay András mutat neki. Annak pedig reszket a betűvetésnél a keze a sok italtól.

De még a néniknél is kegyeletesebben gondolok a bátyjukra, az öreg tisztartóra, ki még elevenen látta fiu korában Bécsben I. Napoleont.

Katonás magatartásu, szálas ember volt. Nemes, hosszukás arczáról, hatalmas magatartásából, okos kék szemeiből a bolond is kiolvashatta, hogy okvetetlenül látnia kellett I. Napoleont, a kiről a palócz-parasztok azt mesélgették házaik előtt a padokon, hogy még él, hogy egy olyan ludtojást fogtak ki a tengerből, melyben, a sárgája helyett picziny levélke volt a Napoleon írásával, (Beh nagyon szeretném a betűit látni) hogy azt mondja: «Élek még, visszajövök rövid időn, s a világ minden királyát vasra veretem.» (Jaj, bárcsak a mi falunkon vinnék majd keresztül azokat a vasra vert királyokat!)

A tisztartó ott üldögélt délutánonként a mi ambitusunkon s egyre biztatgatta anyámat:

- Embert formálok a gyerekből komámasszony, mihelyt az én fiaim végeznek!

Két derék fia volt, mérnökséget tanult az egyik Budán, a másik orvosnak készült Pesten. Az orvos volt az idősebbik, annak kellett előbb végeznie, de a sors úgy akarta, a másik végzett előbb: meghalt.

Nem maradt utána más, csak egy seb az öreg szívében, meg egy láda mérnöki könyv: algebrák, logaríthmusok, mennyiségtanok, vízépítészeti studiumok.

A könyveket egy szép napon öblös háti kosárban átszállították hozzánk. Édes anyám már messziről boldogan mosolygott a kosár elé. (Aligha nem cseresznye van benne!) Kis vártatva behitt a szobába s ünnepélyesen mondá:

- Eredj, csókolj kezet keresztapádnak. Te nagy örömhöz jutottál édes fiam! (Most már nem kételkedtem, hogy csakugyan cseresznye az a kosárban!) Sokat töprengtem, milyen pályára adjalak. Szerettem volna, ha szolgabíró lehetnél egykor itthon a faluban, hogy mindig velem lakhatnál, hajlamod is arra van, de mivel most ezek a könyvek már meg vannak és semmi hasznukat sem lehet venni, hát megtanácskoztuk a komával; hogy inzsellér leszel.

És úgy is volt vagy két esztendeig. Annyiszor elmondták, végre magam is beletörődtem.

Hanem rá két évre meghalt a szegény keresztapám orvosnövendék fia is s minthogy az ő könyveit is haza hozták, beállt a konfliktus, hogy mi legyen most? Hátha mégis jobb az orvosi pálya? Anyám hol ezt akarta, hol azt. «Boldog gyermek - mondá a keresztapám - a ki így válogathat!»

Sok eszmecsere után végre arra dőlt el, hogy legjobb lesz, tanuljam meg mind a két mesterséget.

Minélfogva én aztán nem tanultam meg egyiket sem.

Csak hogy az öreg már arról nem tud semmit, mert ő egész haláláig bizott bennem s egyre sarkantyuzott:

- Csak te tanulj ki becsülettel. Gazdag emberré teszek a holtom után.

S valóban, mikor a hagyatékát leltározták, egy ilyen feliratu levél volt közte: «Adassék az én keresztfiamnak, mikor huszonnégy éves lesz.»

Nehéz volt várni a meggazdagodást s mindjárt néhány évre elkértem a levelet Johanka nénitől.

Ez állt benne kusza, öreges betűivel:

«Neked hagyom kedves doktor keresztfiam a legféltettebb titkomat, melynek kedvéért fiamat is e pályán neveltetem. Im, tudd meg a sorvasztó száraz betegséget mivel lehet gyógyítani. Minden beteged kilából. Végy egy mozsárba csontokat a kecsége-hal bordáiból, azokat finom liszté törd, sűrű szitán rostáld meg s az így nyert port szivasd fel félóránként a mellbetegekkel. Nagy gazdagság, sok pénz száll reád ezen titokkal. Élvezd békességben, örömben.»

...Köszönöm alásan, kedves jó keresztapám.

A FEKETE ASSZONY.

Láttam már én is arcját annak a fekete asszonynak, aki minden asszonyok között a legjobban öl, 1873-ban vicsorgatta itt a fogát utoljára - s a kire rákacsintott, fölvette a színeit és az övé lett.

Szegény édes anyámat is ő vitte el.

Mikor megkaptam a levelet, már el volt temetve, a tizenkét éves Gyula öcsém tudósított pár szóval: «Mama meghalt! Ne jöjj haza».

Természetesen rögtön siettem haza összetört szívvel, kétségbeesve. Kezdtem már nem félni a kolerától. Mit árthat ezentul?

De a mint odaértem a vidékünkre, a hol a fekete asszony székhelyét tartotta, mégis megdöbbsentett a rettenetes változás, a mit okozott.

Harangok nem szóltak a falvakban se délre se estére, a búzák aratatlanul ősültek a füledt völgyben, alól már új buza zöldült a lepergett szemekből. Az országuton elől-hátul üres koporsókat vittek a szekereken. Az egész világ elmenőben volt...

Bent a székvárosban csöndesek az utcák. A kocsik kerekei kísértetiesen kopognak a köveken. A viczeispán lakása előtt kordon van vonva, kardos huszárok, vasvillás emberek őrködnek, hogy be ne menjen valaki. A vármegye legnagyobb ura is bezárkózott ijedten. Hát még annak is te parancsolsz hatalmas fekete asszony!

Meg sem álltam, tovább siettem a mi falunk felé, a hol nagy volt a panasz néhány hét előtt hogy így, hogy úgy rossz esztendő lesz, a buza is vékony, krumpli, kukoricza, káposzta nem lesz, miből élünk meg a télen? Hogy megfordult ez a panasz azóta! Ki eszi meg azt a keveset is, a mi termett?

Minél tovább mentem, mindig rémletesebb lett az édes ismerős tájék. Sokat tett hozzá a képzelődés is.

Fehér, foszlányos felhők usztak az égen. Megannyi lepedős kísértetek, hosszú öles kaszákkal. A levegőben békanyálak szállongtak, s apró legyeknek egész tömege szedte fel szárnyaira. S ezek a fehér fátyolos legyek mintha örült tánczot járnának, úgy keringtek körbe. Némelykor megcsapta könyektől nedves arcomat a szélfuvallat s úgy rémlett nekem, mintha halotti szagot hozna.

Izgatottan vettem ki minduntalan a kolera-csöppezet üveget.

A kis Szele községben, mely utközben esik, szülőfalum felé, kátrányos tüzek égtek kísértetiesen. A házak alatt, noha hétköznapi volt s nagy munkaidő, ölbe tett kezekkel ültek a paraszt asszonyok és férfiak.

Az egyik úri porta sorompós kapujánál ott láttam állni egyik rokonomat, Naszai Gergely bácsit; köszöntem neki nyájasan, de ő olyan idegenül, érzéketlenül pislogott rám, mint egy állat, még vissza sem köszönt, csak mikor már jó tőve haladtunk, hangzott fel utánam egy «hahó, hahó» kiáltás.

Naszay Gergely bácsi kiabált utánam. Eszébe jutott valami:

- Hallod-e öcskös? Ha keresztül mégysz Kisfalván, szólj be a feleségem nővéréhez, Sitkeynéhez s mondd meg neki, hogy a nővére meghalt ma.

Tompa, de érzéketlen hangon süvitette utánam. S én elhatároztam, hogy hirül viszem a Naszayné halálát, legalább az ablakon kiáltom be, arra menet.

Ahogy azonban leértem a kislalvi dombon, a Sitkeyiek egyik bérését láttam szembe jönni lóháton.

- Hová mégy, Gyuri?

- Üzenetet viszek Naszaynének, hogy az asszonyunk meghalt.

- Visszafordulhatsz, Gyuri mert én meg a ti asszonyotoknak viszem az üzenetet, hogy Naszayné halt meg.

Egy darabig még gondolkozott, de aztán nem talált az egészen semmi különös dolgot, visszafordult. «Igaz biz az, ha meghaltak, hát ők maguk is elmondhatják egymásnak a más világon.»

Mogorván nézett rám messziről a szülői ház, kéménye nem pipázott vigan, mint egyébkor, pedig dél lehetett, erősen zsugorodott a fiakkerlovak árnyéka a csillogó homokon: mintha két szelindek kutya rohanna a formátlan kocsival.

A ház ablakai nem néztek üvegszemeikkel nyájasan, a redőnyök le voltak eresztve, öt becsukott szem meredt rám borzadályosan.

Senki sem jött elémbé, noha hallhatták volna a kocsizörgést. A szomszéd parasztház lyceum kerítése mögül egy paraszt ember, Kazy János feje bukkant ki. Rám nézett, de nem köszönt.

- Jó napot János!

- Uhüm - mondá ő fogai közül és fáradtan levette rólam szemeit.

Keresztül mentem az udvaron, hol temetői csend honolt. Felpróbáltam nyitni az ajtókat, de be volt zárva mindenik.

- Hollá, van itt valaki? kiáltottam.

Senki sem felelt. Az eperfa-galyak a nagy rekkenő melegben is fázósan összezőrrentek, s fekete bogyóik halkán potyogtak alá.

Egy fehér macska kijött a baromfi-ól mellől s megállt előttem bámészkodva. Csodálkozott rajta, hogy embert lát.

Hanem a hátsó kis udvarból kellemetlen füstszag ütötte meg orromat. Arra tartottam tehát. Talán ég ott valami?

Igen, tűz volt, pásztortűz az udvar közepén. A kis öcsém ült mellette és a kutyánk. Öcsém egy tyúkot sütött nyárson, a kutya pedig két hátsó lábára ülve nézte őszinte sárgás szemeivel, a mint sül.

- Szervusz Gyulácska, te vagy? Szegény Gyulám!

A gyermek fölemelte szemeit, megösmert, fölkel, hogy megöleljen. De sem nem mosolygott, sem örömet nem mutatott.

A kis arczába néztem: a fiu meg volt egészen öregedve. Három nagy ráncz ült a két szemöldöke között s felül a homloka márványbőre megtepedt, összegyűrődött.

- Hát mit csinálsz itt kis öcsécském?

- Az ebédemet csinálom - felelt egykedvűleg.

- Nos, nincs, aki megfőzze?

- Nincs! mondá szárazon.
- És hová lettek? kérdém tompán.
- Kik?
- A többiek!
- Meghaltak.
- A szolgálok is?
- A kik meg nem haltak, szétszaladtak.
- És nem tudtál elmenni, szegénykém valamelyik rokonunkhoz?
- Sehol sem eresztenek be. Félnék tőlem.
- Hát nincs senkid?
- Nincs, csak a kutya. De annak is én adok enni.
- Legalább a szobákban tartózkodnál.
- Ott meg én félek. Mindenikben meghalt valaki.

Leültem én is a tűz mellé; a «kis öreg» elkezdte újra a nyársat forgatni, a kutya gödröt kapart az egyik első lábával.

- Csiba te, Ipoly! Kiáltá rá öcsém haragosan. Hát nem elég volt? Még egy sir kell, még egy sir.
- Csak talán nem azt akarod ezzel mondani...
- Azt, azt. Az Ipoly mindig tudja, mindig gödröt kapar, ha valamelyikünknek meg kell halni.

Kinos csendesség következett, melyet én törtem meg, mintegy magamhoz szólva!

- Nem sokat kaparhat már!

Öcsém, a még csak három hét előtt csacsogó gyermek nem felelt semmit, csak a nyársat forgatta és a tüzet nézte.

Én közelebb csusztram hozzá s megsimogattam szőke fejét.

- Kedves kis árvám! Mondd csak, mikor halt meg a mamácska?
- Nem tudom, - szólt egykedvűen, - nem számitom azóta a napokat. Nekem úgy tetszik, régen volt!
- És hogyan volt a temetés? Há nem tudtál te engem haza hívni?
- Temetés? - felelte ő. - Ki járna most temetésekre? A Klapka kocsis megfogta a koporsót és bevitte a kriptába. Ott van!

Szememből kicsordultak a könnyek leperegtek a tűzbe. A lángok fölszisszentek minden csöpptől...

- No ne sirj - mondá a gyermek nyersen. - Legyünk férfiak! Jöjjön, a minek jönnie kell.
- Hát a szegény, hű Klapka hova lett?

Igy nevezték falunkban a kocsist, ki Klapka katonája volt valamikor s ezzel dicsekedett örökösen.

- Az ott haldoklik a trágya-dombon.

Odaszaladtam; csakugyan ott feküdt a derék öreg cseléd. Az arcza meg volt erősen feketedve s fázni látszott. Azért mászott fel a trágyadombra, a honnan meleg pára jött.

Sokáig küzdött a kolerával a vitéz huszár. S mikor mintegy két hét előtt görcs jött a lábaiba, ahhoz a hadi fortélyhoz folyamodott hogy roppant erősen összekötözte zsineggel térdein felül a lábczombokat, úgy hogy a vérkeringést megakasztja.

Nem is lett ő kegyelmének semmi baja. Kilábolt. S dicsekedett is vele szerteszét.

«Klapka előtt megretirál ám a kolera.»

Hanem most három nap előtt újra meggondolta magát a kolera s orvul, hányással jött. Most már a szegény Klapka reterált meg s ott feküdt öntudatlanul, megfeketedve, csak a szemhéjai voltak még fehérek.

- Klapka, kedves Klapka Mihály... Nézzen fel még egyszer. Én vagyok itt... megjöttem. Ösmer, úgy-e megösmer?

Kinyitotta a szemeit. Fekete arczán mintha valami szürke árny surranna át. Mosolynak kellett annak lenni.

A kezét megmozgatta, s az egyik lábát rázni kezdte, mint a bárány, ha haldoklik.

Megösmer, látszott rajta, hogy fölemelkedni erőlködik. Egész hozzá mentem, s kivettem zsebemből a kolera-csöppest palaczkot.

A szeme most be volt hunyva. De mégis észrevette, egy még a halálnál is nagyobb erő megsugta neki, hogy üveg van a kezemben s szederjes száját kitátotta.

Beleöntöttem a kolera-csöppekből egy keveset, mire megjelentek arczán sötét színekben az élvezetnek symptomái.

Megrázkódott, a halántéka csendesen hullámozott s mintha a megcsiklandozott torkát köszö-rülné, egy hörgést hallatva, hátrahanyatlott s meghalt abban a hitben, hogy pálinkát iszik. A többi kortyot már a túlvilágon álmodja hozzá...

Megsirattam az öreg cselédet és a kriptába határoztam temettetni szüleim mellé, akiket hosszú évtizedeken át hűséggel szolgált.

- Jól kapart az Ipoly - szóltam a fiuhoz érkezőre. - Mihály meghalt.

- Ugy-e, mondtam, hogy a kutya tudja - felelte öcsém minden meglepetés nélkül.

Az a négy-öt nap, azok a borzasztó jelenetek, melyeket átélt, nemcsak megöregítették, de teljesen elfásították szivét. Aggastyán lett, mielőtt gyermek lehetett volna.

Még az nap bevitettem a székvárosba egy szolgabíró rokonomhoz. Ott kifüstölték a szegény fiut, átöltöztették. Harapott, rugott, nem akarta magát engedni.

Azóta sok, sok esztendő mult el, - de az öcsémet mosolyogni, nevetni nem látta senki. Épen olyan egykedvűen, szomorúan nézi a világot, mint akkor azt a tüzet nézte.

Nagy, erős fiatal ember lett s bizony nem lehetetlen, hogy szép, fehér asszonyok is sokszor simogatják a homlokát.

...De azt a három mély ránczot, a mit a fekete asszony ott hagyott, fehér asszonyok sem tudták eltörölni.

AZ ÚJ BÜNTETŐ CODEX.

Most mint képviselő elkerülöm a fekete táblát (hová a szólásra jelentkezőket írják a jegyzők), de diák koromban állandó lakója volt a nevem. Csakhogy arra akkor a lármázókat (a «clamantes»-eket) jegyezték.

Nem járt valami nagy bajjal. A humánus korszak már behajnalodott volt a komor ósdi tantermekbe is. A vessző és a «plága» a reliquiák közé jutottak, a «signum»-ról pedig csak az öreg diákok tudtak mesélni.

Sőt még «karczer» sem volt a mi jó iskolánkban. Azt tartották a nagytiszteletű professzor urak, hogy az egész ország karczer (aminthogy az is volt akkor) s ha már az öregek kerülnek hüvösre, legalább a csemeték legyenek szabadon. Sűrűn hallatszottak elfogatási hírek. Majd ennek, majd annak a pajtásunknak apját vitték be a zsandárok, a mitől az egyszerre irigyelt, dédelgetett kevély gyerek lett. Persze, ti mai diákok már nem értitek azt, hogy mi kevélykedni való volt abban, ha valakinek az apját vasra verték.

Nem volt mondom már akkor semmi iskolai fenyíték divatban. Egy mondatból állt az egész büntető codex, egyetlen-egy tortura verte át magát a régi korból s az is egy nyájas étel nevét viselte: a galuskáét. Hanem biz az csak papirgaluska volt.

A ki valami csinyt követett el, annak azt mondta a professzor ur:

- Ma itt maradsz fiam egy kis galuskára (a mi igen keserű marasztalás volt, kivált ha pénteken galuska-napon történt).

Hanem a galuska-büntetés napjai is meg voltak számlálva. Egy délelőtt bejött a földrajzi órára nagytiszteletű Szeremley Károly professzor ur s vigan csapott tenyerével a katedrára:

- Nem ér semmit, a mit idáig magyaráztam (Olaszország leírásánál haladtunk a tankönyvben). A csizma nagyobb lett, gyerekek. He he! Nagyobb lett.

Keskeny ránczos arcza tündöklött az örömtől, szürke szemei lázas fényben égtek. Gyermekes fürgeséggel rohant a mappához, mely a falon lógott s oda bökött ujjával Lombardiára:

- Ez már nem a mienk! Volt - nincs! (Végig törülte egy kék plajbászszal). Oho hó! A csizma nagyobb lett vele!

Én akkor nem fogtam ezt fel egészen jól. Odahajoltam az első eminenshez:

- Miféle csizma az, Gyuri?

- Ejh, hát az Itália geometriai figurája.

A professzor ur meghallotta és közbevágott:

- Ha nagyobb a csizma, nem szorítja annyira a lábunkat.

- Igen, de ha tőlünk vették el a tartományt - sugtam megint az első eminensnek - akkor a mi csizmánk voltaképpen kisebb lett.

Szeremley mérgesen dobantott a lábával.

- Számár vagy! Ez épen az az eset, mikor a kisebb csizma a komótosabb.

Majd egy pillantást vetve a fekete táblán a clamantesek névsorára, rendes hétköznapi hangulatba zökkent:

- Ma megint kövér a tábla gézenguzok. Itt marad az egész névsor galuskára...

Azután elgondolkozva hozzá tette:

- De nem, nem... ma ne bűnhődjék senki. Ma nagy ünnep van gyerekek... Az a csizma, majd meglássátok, kitapos valamit. Az lesz a nagy nap, hm! Ti is új konstitúciót kaptok akkor. A papírgaluskákat eltörölöm örökre.

Falrengető éljen viharzott föl negyven-ötven vékony torokból.

- Csitt, csitt! riadt fel a professzor ur, ijedten, hogy talán valami bolondot böffentett ki. - Sok víz lefolyik még addig a Rimán.

S ezentúl a hányszor egy-egy selyma fiút ott marasztalt «ebédre», mindig eldünnyögte mintha önmagát biztatná: «Rima vize lassan folyik.»

Lassankint is folyt, de addig folyt, míg végre megvirradt a nagy nap. Sőt még azóta is egyre folyik. Az olasz csizma meghozta, a mit tőle vártak: az alkotmányt és a sarkantyukat a kis csizma testvéreire, országczimeres kokárdákat a kalapokra, melengető fénysugárt a szivekbe.

Mi apró diákok csak a dolmányok pitykéin láttuk (a mikkel pompásan lehetne gombozni), hogy a szebbik oldalára fordult a világ. Nekünk az egészből az tetszett leginkább, hogy az öregek is a madarászatra adták magokat s szedik le nagy dühvel a kétféjű sasokat. Ez a madár volt akkor a legkíváncsabb pecsenye s a «Szózat» volt hozzá a legdivatosabb saláta.

A nagytiszteletű ur maga is egy karneol gombos, zsinóros csurapében jött fel a legközelebbi előadásra, ezüstrojtos nyakkendővel, kipödrött bajuszszal mintha az a «tizenkét esztendő» igazán le volna róla törülve. Beült a tanszékebe lassu méltósággal, hátravetette dókáján a vitézkötést és így szólt:

- No, fiúk, most már igazán tanulnotok kell, mert ezentúl már magatoknak tanultok.

Ez a bevezetés nem nagyon talált tetszésre, de a folytatás annál inkább:

- Látom a táblát, amici. Megint tele van. De most már szabad emberek lettünk, hát én sem záratok el ide ebéd alatt senkit. Megtartom a mit ígértem. Új konstitúciót kaptok, új büntető codexet. De csak holnap veszszük alkalmazásba.

S ravasz mosoly játszott ajkai körül.

Új büntető codex! Nagy riadalom lett erre. Mi lesz az? Mi lesz az? Erről beszélt az egész klasszis, ki fázva, ki kíváncsian. Délután ezt találgatta az egész város, mint a futótűz terjedt el:

- A nagytiszteletű ur valami új dolgot fundált ki.

A kosztadó gazdák és asszonyok ekképen okoskodtak:

- Jól teszi a nagytiszteletű, ha változtat az állapotokon. Okos ember, hiába. Mert az nem jó eljárás, hogy a diákokat ott csukta, mi meg főztük nekik az ebédet, a sok drága étel kiposhadt, kárba veszett. Hiszen, ha már kell, mert a nélkül nem lehet, legyen regula. Be kellene hozni példának okáért minden csütörtökre a tanuló ifjúság számára a böjtöt. Mert plenus venter non studet libenter. Legyen minden héten legalább egy napjuk, a mikor kedvvel tanulnak. És lenne a szakácsnéknak is egy kis pihenésük.

A helyi lap másnap reggel ritkított újdonságban hozta, hogy az alkotmányos aerával össze nem férvén a szomorú korszak torturái, a hazafias lelkű Szeremley egy alkotmányos elabórátumot készített a tanulók kihágásainak büntetés-módjáról.

A diákok véleménye megoszlott. A Putnoky Benedekére még most is emlékszem.

- Én csak egy büntetést tartok alkotmányosnak, ha a bűnöst hazakergetik az óráról.

Vályi Gyuri helyeslőleg bólintott a fejével.

- Másodfokban pedig egy egész tantárgytól is megfosztják. Például tiltsák meg neki a német nyelv tanulását, vagy a számtant. Hát nem elég büntetés az?

- Igen. Semmi kétség. Valami ilyes lesz. No, majd kisül holnap.

De másnap, harmadnap olyan csönd uralkodott a tanteremben az óra előtt, hogy a custos Szabó Pali egyetlen nevet sem birt a táblára hozni. A papirgaluskától az ördög se félt, de a bizonytalan, bár enyhébb büntetés mindenkit visszatartott.

Harmadnapra a nagytiszteletű ur is türelmetlen lett; szerette volna már elprodukálni a találmányát. Boszusan rivalt a custosra:

- Te siketültél-e meg nebuló, vagy ezeknek a szája gyepesedett be?

Szabó Pali látta, hogy a helyzete tarthatatlan, mert a nagytiszteletű ur ő rá kezd immár gyanakodni, minélfogva negyednapra, mint okos belátó custos, ő maga kezdett verekedést a forumon, hogy ez által beuszítsa a többi. (Igy volt az mindig. Azoknak áll érdekükben a láрма, a kik a csendre vigyáznak.)

Megtelt ám a tábla derekasan, ott tündökölt a félosztály, «elégésesek», szekundások, sőt az eminensekből is néhány. Szeremley meg volt elégedve, pajkosan morogta a foga közt:

- Nagy felfordulás lesz a városban!

Aztán a custoshoz fordult:

- Add ide fiam Pali a kalapodat.

Siri csönd támadt a teremben. Még a lélekzetüket is elfojtották a gyerekek.

A professzor ur leírta a tábláról a neveket apró papir-koczkákra s egyenkint behányta a Szabó Pali kalapjába. Majd engem szólított ki a kathedra elé.

- Hunyd be a szemedet amice és huzz ki két czédulát!

Kihuztam, felolvastam. A Stern Móricz és a Putnoky Bencze neve jött ki.

- Valde bene - szólt élénken a professzor ur - kinél vagy kosztón, Putnoky?

- A felsővégi Juhász Jánosnál.

- Uri család. Ott ma lekváros derelye lesz. Találkoztam Juhászné asszonyommal, épen a lekvárt vette hozzá a «Fehér medvénel.» És te fiam, Stern Móricz, hol kosztolsz?

- Kohn Leopoldnál.

- Aha! A zsidó egyházfinál? Az is jó, becsületes hely. Ott bizonyosan sólet bab lesz ma. Azért hát nebuló Putnoky, ne restelj oda menni harangszókor, hogy te ebédelj ott Móricz helyett, miglen a Móricz is odatalál Juhász János uramékhoz. Dixi. Huzz két másik nevet édes fiam!

Én tovább huztam a neveket, mindig kettesével s a kikre a vaksors esett, azok gazdát cseréltek az napra.

Nagy kaczagás támadt némely különös cserénél, például a szép göndörhaju Alfonz báró, a volt megyefőnök fia, egy szegény kofaasszonyhoz, Bugyinéhez került ebédre, annak a fia meg a rongyos csizmájú, szurtos Matyi gyerek, a méltóságos ur asztalához járul s ott fog ebédelni a bársonyruhas kis baronesszek közt. Bolond egy dolog ez.

Csak első pillanatra látszott tréfának, mert tulajdonképen kegyetlen büntetés volt. Hiszen egyszer-kétszer még nem vette nagyba a diák, ebédelt a napnál, kószált a gömbölyű piaczon s fogpiszkálás közben sóváran nézegette a kofaasszonyok asztalán azokat a felpuffadt mosolygó cipókat, a melyekről híres a város, a sült tök aranyszínű gerezdjeit, a zacskókból igézőn kikandikáló kukoricaszemeket, miknek belsejéből habfehér rózsák hasadnak ki, a tűzön megpattogatva. Egy napig diák a diák, még a pokolban is.

Hanem a szeméremből sincs annyi sok, hogy el ne fogyjon. Harmadszorra, negyedszerre bizony mégis csak ráfanyalodott a szegény nebulo, hogy beállítson délben az idegen helyre, ismeretlen háznép közé s ott nagy orczapirulással bevallja a kíváncsian reá függesztett szemek előtt:

- Ma én ebédelek itt a Katona Józsi helyett.

A házigazda félig nevetve, félig bosszankodva dörmögi:

- Már megint rájött a bolond óra a professzorotokra. Jól van jól. Hát az a másik imposztor hol ebédel?

- No, no - vág közbe szeliden a jószívű háziasszony - nem kell azért a gyereket pirongatni. Jöjjön közelebb édes fiam. Ez itt a Józsi széke az asztalnál.

A kis leány (a kit már házi kisasszonynak fognak nevezni egy év múlva) félénken, lopva néz a bűnös jövevényre, a ki jó, hogy a föld alá nem sülyed szégyenletében.

Nemsokára kikiált a háziasszony a konyhára:

- Hozhatod már Zsuzsi a levest!

Majd magyarázólag hozzáteszi:

- Megint megváltozott a diák!

Ez volt a műneve kosztosházaknál az új institúciónak, melyet lassan-lassan megszoktak a diákok is, a kosztosgazdák is.

Néha az egész osztály össze-vissza ebédelt a városban. Ugy, hogy egyik-másik pajkosabb paniperda némely évben megfordult minden házban.

Csak a kosztadó asszonyok voltak dühösek az új büntető kodexre.

- Tisztára megbolondult a professzor!

Pedig bizony okos ember volt az, a ki az új institúcióval, a helyett, hogy éheztené a diákjait, örökös traktákba bonyolította őket; mert a diáktartó helyeken, hogy veszett hirüket ne költsék az egyre változó kosztosok, örületes verseny fejlődött ki. Asszonynénémék örökké talpon álltak, gyurtak, sütöttek, főztek.

Hosszu esztendőkön át vigan rotyogott minden fazék s kedélyesen sistergett minden tepsi.

A LEGRÚTABB LEÁNY.

Semmi sem volt komikusabb a népünnepélyen, mint az, hogy a kivégzendő ökröt a hadastyánok kísérték kivont karddal, mint valami generálist. A délczeg veteránok, kiknek nevetségesség hiúsága uniformisban lyukad ki, s kik nem szégyenlik magukat, vén ember létükre, gyerekes katonásdít játszani, valódi dicsőségére váltak, a melytől át vannak hatva, az osztrák szellemnek a mint kevélyen ott lépdeltek az országos ökör mellett, azon hitben, hogy ők a földkerekség legnagyobb daliái.

A veteránok mellett két oldalról tömérdek gyerek futott, nem tudván, az ökröt bámulják-e inkább, vagy a veteránokat?

De a gyermekek persze csak a kordonig jöhettek. Azontul mindenki fizetni tartozik, csak az ökör és a veteránok nem.

Nagy zsibongás támadt a kordonnál az apró-cseprő népség között. Nem egy nézte nagy sóvárogva az elzárt tündér-erdőt, mert a gyermekfantázia legalább is annak rajzolta a ligetet, a mint zöld fái közül, ki-kicsillant itt-ott egy czimeres pózna, vagy valamely filagória.

Hej, de sok boglyas fejcskében kóválygott ez a gondolat: «Adnék most száz forintot negyven krajczárért!»

Hát a mint ott zsinatolnak vala, a kinek volt némi alaptökéje, kiegészítvén azt a kabátgombok vagy a penecilus elárusításával, épen arra ment egy előkelő rangú katona, kis fiát és leányát vezetve kezén két oldalról. Míg a tiszt megváltotta a jegyeket, a két uri gyerek könnyen (megmagyarázható rokonszenvből a kortársak iránt) a gyermek-raj közé vegyült.

- Hej Pista! Biri! Merre vagytok? - kiáltá a tiszt a gyerekekre. - Micsoda dolog az, hogy elmaradoztok? Mit csináltok ti ott az idegen gyerekek közt, mi?

- Nézzük őket, - felelte a kis Biri szomorúan. - Nem tudnak bejönni szegények.

- Hát mért nem jönnek? - mondja a tiszt, talán csak azért, hogy mondjon valamit.

- Mert nincs papájuk! - felelte naivul Biri.

- Jaj, de ostoba vagy kedveském - vágott közbe a szabadszájú Pista - azért nem tudnak bejönni, mert pénzük nincs.

- Nos, hát vigyünk be kettőt - indítványozza hangosan a tiszt, s a nyolcz hatost, melyet a jegyek árából visszkapott, odacsusztatta a pénztárnok asztalára két piros jegyért.

Azzal az egyik jegyet odaadta Birinek, a másikat Pistának...

- Adjátok oda, a melyik gyerekek akarjátok.

A kis Birike egy kék ruhás, gyönyörű arcú leánykához lépett, s annak az inggallérjába tette a piros jegyet, azután egészen kipirulva jött vissza apjához.

- Ej, ej - szólt az apjuk - mindig csak a szépet keresitek. Ha a Gondviselés is ilyen lenne, mivé lennének a rutabbak. Nosza Pista fiam, te meg azért is keresd ki az egész csoportban a legcsunyább leányt s azt ajándékozd meg a jeggyel.

A szavak hangosan voltak mondva. A gyermekek közt halk moraj hallatszott. Egymásra néztek, szemük mintegy önkénytelenül kereste, hogy ki itt hát a legrutabb.

A vakmerő Pista behatolt a csoport közepébe. A gyermekek félénken huzódoztak tőle és mégis feszült érdeklődéssel lesték minden mozdulatát.

E pillanatban csörtettek oda a nemzeti színház ruháiba felöltözött tarka alakok lóháton, de a piros jegy sorsa annyira lekötötte a figyelmüket, hogy rá se hederítettek a pánczélos lovagokra.

Pista végre megtalálta a legrutabb leánykát. Ott állt leghátul, picziny, összenyomott képe volt, az is ragyás. Apró, bizonytalan szemei szurósan tévelyegtek szerteszét a tárgyakon. Alacsony homloka már is ránczos volt. Egyetlen rokonszenves vonás sem szépítette ezt az arcot.

Pista odanyújtotta neki a jegyet.

- Ez a piros bilét a magáé, mondá Pista ur, ezzel bemehet az ünnepélyre.

A legcsunyább, a legcsunyább! zszibongtak a kicsinyek körültánczolva a bilétes leányt! Lakatos Mari a legcsunyább!

Felkiáltások hallatszottak: Éljen a legrutabb! Éljen Lakatos Mari! Valamelyik ferenczvárosi gyerekek eszébe jutott az «éljen» szónál: Éljen báró Kemény! Erre aztán szünni nem akaró derűtség támadt az emberpalánták között is.

Lakatos Mari meg úgy megörült a piros jegy láttára, hogy mindjárt megszépült a saját mosolygásától. Mit bánta ő, ha ő legcsunyább is, csak lássa a nagy ünnepélyt közelről.

ÉN, aki tanuja voltam e kis epizódnak, elhatároztam, hogy mert a legszebb leányhoz ma hihetőleg nehezen fogok férhetni, hát megszerzem magamnak azt a mulatságot, hogy a legrutabbnak a sorsát fogom figyelemmel kísérni.

De sajnálatomra a kis Mari nem ment egyenesen be a ligetbe, hanem, mint társainak mondá, hazamegy megmondani az anyjának. Ott lakott anyja átellenben a színháznál. Utána mentem a gyerekek, de nem sokáig kellett mennem. Sorsa eldőlt utközben néhány lépésnyire.

Szemben egy borzas haju fiu-gyermek jött bögre, egy cserépfolytonossági hiányban szenvedő bögre fülét tartva kezében, a bögre oldala fehér volt a lecsurgott tejtől.

- Mi bajod Gyszi? - kérdi Lakatos Mari szeliden. - Ugyan már megint mi bajod?

- Eltörtem a bögrét, - liheg az, uj strófát kezdve a siralmakban, miközben szakgatottan, szótagonként folytatta: Agyonver a májszterné... bizonyosan... bizonyosan.

- Szegény Gyszi, szegény! mondá Lakatos Mari. Lássuk csak, hátha segíteni tudnék rajtad?

- Ne beszélj... rebegé Gyszi tágranyitott szemekkel.

- Egy billétem van, ha eladom, valakinek... várj meg itt Gyszi, eladom, megveszik azt az urak.

A kis Mari visszafordult, de utját álltam.

- Megveszem én a billétet tőled - mondám.

- Igazán megveszi? Mit ad érte?

- Egy forintot!

- Szent atyám! Hisz az nagyon sok. Hátha nem jó pénz.

- Ne busulj lányom, itt van ni, hatosokba fizetem.

Örömteljesen szaladt vissza s karon fogva Gyszit, lázas sietséggel mentek megvásárolni a szükséges tárgyakat, uj bögrét és tejet.

- Látod Gyszi - mondá a kis lány fenhéjazó hangon s némi fölényvel. - Nem illik ám, ha azt kiabálsz utánam, mint tegnap is tetted, hogy «csunya» vagyok. Ez a pénz most nem lenne itt s téged ugyancsak eldöngetne ma a májszterné, ha szebb volnék.